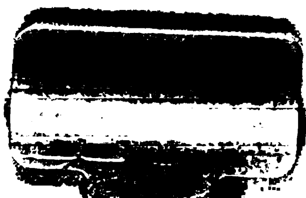
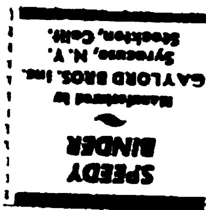

SPEEDY
BINDER
Manufactured by
GAYLORD BROS. Inc.
Syracuse, N.Y.
Stockton, Calif.

DVIE

SLUŽBE RIMSKOGA OBREDA

ZA SVETKOVINU

SVETIH ĆIRILA I METUDA

IZDAO

IVAN BERČIĆ.

TROŠKOM JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU 1870.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIEDLERA) NA PRODAJU.

DVIE

SLUŽBE RIMSKOGA OBREDA

ZA SVETKOVINU

SVETIH ĆIRILA I METUDA

IZDAO

IVAN BERČIĆ.

TROŠKOM JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU 1870.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIEDLERA) NA PRODAJU.

Štamparna Dragutina Albrechta u Zagrebu.

Pop Ivan Brčić.

Čitao u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî 2 srpnja 1870

PRAVI ČLAN V. JAGIĆ.

Poštovana gospodo! Ovo je već drugi put, što zadovoljujući koliko pozivu razreda toliko istinskoj boli srca moga, vršim ozbiljnu dužnost, da u znak posljednje časti, koja se iskazuje milim i dragim, ponovim u pameti Vašoj uspomenu čovjeka, za kojim žali ovaj učeni zbor kao za izgubljenim svojim drugom.

Udarac, koji nas ovaj put stiže, boli nas tim jače, što nam nesmiljena sudbina evo ote vriedna sina našega naroda, dična radina naše nauke, marljiva člana ovog učenog zavoda. Ako smo pominjući nedavno upadak slavnih ljudi, počastnih članova naše akademije: Augusta Šlajhera i Ivana Purkinje, žalili gubitak u nauci općoj, a ono danas slaveći spomen naprasitom smrću otetoga nam pravoga člana Ivana Brčića, dvojako više žalimo gubitak u slabašnoj nauci domaćoj, koju ov čas tako malen broj vjernieh prijatelja gaji i podupire. Pa kako da ne budemo kivni na zlosrećnu smrt, što i ona pristaje uz tolike progonitelje našega naroda, uz tolike protivnike njegova napredovanja te nam nemilice otima čovjeka, književna i učevna, u punoj snazi života.

Ivan Brčić bijaše sin kršne Dalmacije, rodio se u Zadru dne 9 siečnja g. 1824. Mladić veoma darovit i marljiv, prionu po želji oca i roda svoga za knjigu te svrši obične nauke nižih i srednjih škola u rodnom mjestu s liepiem uspjehom, a za tiem posveti se stališu svećeničkom, ugledajući se jamačno u primjer svoga uglednoga strica Ivana Brčića, koji bivši duže vremena profesorom matematike na liceju zadarskom, bješe za tim postao kanonikom, vikarom kapitula zadarskoga, upravljateljem zad. nadbiskupije, titularnim biskupom kasijskim a napokon g. 1846 povišen na čast pravoga biskupa šibeničkoga. Od toga svoga strica primi naš Brčić

nakon svršenih bogoslovnih nauka prve svećeničke redove u septembru i oktobru g. 1846. Pošto se i u bogosloviji osobitom marljivošću odlikovao, poslan bi sada u Beč, da sluša ondje još i one predmete više teologije, za koje ne bijaše učiteljskih stolica u Zadru. Ovdje osta dvie godine dana u poznatom zavodu frintaneju iliti augustineju te bi g. 1848, dne 2 veljače, od apostolskog nuncija Viale Prele zaredjen za misnika. Nekoliko dana za tim pročita prvu svetu misu. On je htjede po pravu svojem kao svećenik nadbiskupije zadarske čitati jezikom slovinskim, ali duhovna oblast bečka ne dozvoli mu tiem se pravom u Beču poslužiti.

Burni dnevi g. 1848 prekidoše svršetak Brčićevieh bogoslovnih nauka. On morade prije, nego li bi se bio strogimi ispiti na stepen doktora bogoslovije ispeo, kući se povratiti, gdje se smjernoj ali postojanoj radljivosti njegovoj otvori novo, razgranjeno polje duhovno-svećenskih, učiteljskih i književnih poslova.

Došav kući, posta stalno namješteniem duhovniem pomoćnikom iliti tako zvaniem mansionarom, mi bismo rekli prevendarom, zborne crkve sv. Šimuna u Zadru. Punih 17 godina obavljaše ovu duhovnu službu, izvršujući neumorno sve svoje dužnosti, medju kojimi ne bijaše pošljednja, da propovieda pobožnomu puku jezikom hrvatskim. Uz to povjeravao bi mu ordinariat kao uzornu i umnu svećeniku još razne druge duhovne časti i dužnosti, medju kojimi spominjem, da je bio od g. 1863 napried prosinodalnim eksaminatorom i sudcem, da je bio savjetnikom nadbiskupskog ženidbenog suda; da je bio puno godina ispovjednikom pitomaca sjemeništa Zmajićeva, a od god. 1867 napried isto tako redovitiem ispovjednikom duvna manastira sv. Marije, itd.

Ali Brčić ne bijaše samo vriedan svećenik, nego i vrstan učitelj. Na ženskih školah u manastiru sv. Marije obavljaše puno godina jednakom revnošću službu katekete, uz to predavaše i hrvatski jezik. Godine 1855 ispuni se jedna njegovieh najvećih želja, kad no ga tadašnji nadbiskup Godeasi postavi za učitelja staroslovinskog jezika i glagolske liturgije u sjemeništu zadarskom. Kolikom je ljubavi pokojnik ovomu svojemu zvanju odan bio sve do konca života, o tome umjela bi dan današnji pripoviedati čitava Dalmacija, jer su sad već hvala Bogu posvuda rasijani njegovi mnogobrojni i vjerni učenici.

Godine 1865 imenovan bi Ivan Brčić profesorom nauka biblijskih staroga zavjeta kao i istočnih jezika na sjemeništu zadarskom

i tiem oprošten svoje dojakošnje dužnosti duhovnog pomoćnika, koju je punih 17 godina obavljao.

Radi velikih zasluga, što si ih Brčić ovim mnogojakim djelovanjem stekao za svoju nadbiskupiju i u opće za katoličku crkvu, imenovan bi god. 1868 počastnim kanonikom zbora sv. Jerolima u Rimu, a još iste godine, dne 13 prosinca, počastnim kanonikom nadbiskupije zadarske.

Žalibog pokojniku ne bi sudjeno, da se dugo uživa ovieh i još mnogieh većih odlikovanja i časti, kojih je za cielo vriedan bio i koje mu po pravici nikako ne bi bile uskraćene. Rano i prerano, u 46 godini njegova vieka, nakon kratke bolesti donie nagla smrt konac njegovu životu. To bijaše dne 24 svibnja o. g.

Prijatelji znanci, koji imadjahu prilike s pokojnikom dan na dan općiti i drugovati, izražuju toli gorko žalost svoju nad nenadaniem gubitkom čestitog druga, da je i nama, koji izdaljega stojasmo napram njegovim osobnim vlastitostim, duboko potresena i ožalošćena duša. Njegov život, govori rječiti profesor Ivčević, bijaše vazda čist i neokaljan, njegovo vladanje vazda blago i umiljato; napram sirotinji ne poznavaše milosrdje njegovo nikakovieh granica, mnogim te mnogim otvaraše se darežljiva desnica njegova na mjesečne podpore, nitko ne ode od njega ne udieljen, dok nije sam darovnik bez svega ostao. U svagdašnjem vladanju bijaše tih i opazan, poučen i izvješten mnogiem iskustvom; vanredno smjeran te uslužan savjetom i pomoćju; pravi prijatelj, poslušan sin, mio brat. — Žalostan glas o njegovoj smrti rasprostrie se brzo po cieloj domovini, odjeknu ne milo u srcu svakoga čestitog Hrvata, koji ga lično, po imenu ili po njegovih djelih poznavaše — a takovieh ima vrlo mnogo.

Nego koliko god vriedna svećenika izgubila nadbiskupija zadarska, koliko god vrstna učitelja mladi naraštaj dalmatinskog svećenstva, koliko god ljubazna druga i savjetnika svi njegovi znanci i prijatelji, mi što smo danas ovdje skupljeni, štujemo još druge kreposti u pokojnika. Našim drugom bješe on postao po svojih velikih zaslugah za hrvatsku književnost, mi slavimo danas spomen njegov osobito za to, što mislimo, da mu dopada odlično mjesto u mladjahnoj naučnoj književnosti hrvatskoj: dopustit ćete dakle i meni, poštovana gospodo, da o tom koju rieč progovorim.

Ivan Brčić bijaše upravo u naponu dozrele mladosti, kada se počeo i po Dalmaciji prezati iza sna duh narodni te buditi hrvat-

ska samosviest. Naš Brčić bijaše medju prvimi, kojih još kao klerika čista srca mladenačka poče razgarati vatra plemenita oduševljenja za narodnu stvar u Dalmaciji. To bijahu one znamenite godine nekog pjesničkog idealizma, kad no je narod naš iza duga sanka po prvi put osjetio svoju individualnost te počeo spoznavati svoju zadaću. Entusiazam onieh vremena porodi i u našem narodu mnogo umnieh, duhovitieh ljudi, koji bijahu a dielomice još i sada jesu graditelji i osnivači bolje budućnosti našemu narodu. I pokojni Brčić spadaše u broj onieh ljudi. Ali tihi značaj Brčićev ne dopustaše, da bi se njegov patriotizam očitovao u pukih bučnih riečih, nego u stalnih osnovah, kojim vriedan rodoljub vjeran ostaje kroza sav svoj život, u dobro razmišljenih odlukah, koje iznose djela na vidjelo. Kad se još k tomu uzme na um, da se pokojnik upravo od srca posvetio stališu svećeničkom, lako je pronaći pshologijsku analizu njegova duševnoga raspoloženja u onih važnih trenutcih, u kojih bješe za sav njegov život odlučeno, kojim će pravcem krenuti njegovo rodoljublje, kakovom li će vrsti duševne radnje gledati on da privriedi narodu svojemu.

Brčić osjećaše jamačno vrlo živo množinu potreba, gdje bi i on mogao koliko toliko narodu svojem koristan biti, ali najvećma bijaše mu na srcu ipak ova jedna briga: da bi trebalo već jednom u zaštitu uzeti onu dragocjenu svetinju, koja je hrvatski narod po Dalmaciji puno viekova zaklanjala od silovitieh elemenata tudjinskih, koja je po čitavoj zemlji zakriljivala plaštem svojim njegovo hrvatsko porieklo: u porodici, općini i crkvi — to je hrvatska glagolica, to je slovinska liturgija u katoličkoj crkvi. Za ovu svetinju vojevaše hrvatski narod već od starine, braneći je umah na početku svojega državnoga života s najvećim naporom u crkvenih saborih protiv narodnih protivnika; za ovu svetinju bijaše on progonjen, te prokletstvom i drugimi crkvenimi kaznami zastrašivan; ali on se ne dade odvratiti od svojega prava.

Nego što je u časovih borbe i odpora sve to ljepše napredovalo, poče kasnije, kad no su imala nadoći vremena mirna užitka, sve većma opadati i iznemagati. A nije ni čudo. Glagolizam i slovinska liturgija biše i onda, kada su se inače po cieloj Evropi nau kam hramovi podizali, ostavljeni samim sebi i domaćoj sirotinji, lišeni svake više zaštite, isključeni od ugleda i inteligencije: tako bi prekinut njihov prirodni razvitak. Dogodi se dakle, da je nezgodom vremena, upravo u početku našega stoljeća, kada je učeni

slovinski i neslovinski sviet počeo iznovice s najvećim zanimanjem učiti ovo znamenito kulturno pitanje, u pravoj domovini glagolizma vladalo najveće mrtvilo i gotovo najveće neznanje. Bilo se bojati, da će u Dalmaciji upravo onda zadnja iskra stare ljubavi prema glagolizmu utrnuti, kad no se ostali sviet istom počeo iz nova ozbiljno baviti oviem pitanjem.

Naš Ivan Brčić, kojemu ov čas spomen slavimo, ima tu veliku zaslugu u historiji naše književnosti, što je postao uskrisiteljem nauka glagolskih u Dalmaciji. Ne bijaše istina u njega niti velika bogatstva, niti visoka dostojanstva, kojim bi tomu svojemu ljubimčetu u pomoć pritjecao, ali što više vriedi, u njega bijaše bistra uma, obilata znanja i odlučne volje, kojim htjede glagolizmu u Dalmaciji naučni ugled pribaviti. Ovo je ona plemenita svrha njegova rodoljubiva nastojanja, za kojom je dosljedno išao kroza sav svoj viek, toli živom riečju kao učitelj slovinskih starina u zadarskom sjemeništu, koli izdavanjem prikladnieh knjiga, što su stranom napram okolnostim dalmatinsko-hrvatskog svećenstva domaćim potrebam, stranom napram slovinskoj filologiji naučnim svrham namienjene bile.

Prvo njegovo djelo, koje bješe g. 1859 u Pragu štampano, nosi ovaj naslov: „Chrestomathia linguae veteroslovenicae charactere glagolitico e codicibus, codicum fragmentis et libris impressis edita a presb. Joanne Berčić.“ Ako se na prvi mah i čini, da ova knjiga izradjena kao čitanka poglavito za seminarsku mladež, nema nikakova većega značenja od obična školskog kompendija, ipak kad se obazremo na tadašnje stanje glagolskih studija, uvjerit ćemo se da tomu nije tako, nego da Brčićevoj krestomatiji glagolskoj upravo u ukupnoj slovinskoj filologiji neko historijsko mjesto dopada. Ta to bijaše prvo štampano djelo našega vieka, u kojem je uz oblu glagolicu takodjer uglata iliti hrvatska glagolica iznesena na vidik: slova bjehu salili sinovi Haasovi u Pragu na kalup glagolskog misala od god. 1483 po naputku Šafaříkovu. Dakle ne samo školska mladež, nego i učeni sviet dobi trudom Brčićeviem tada po prvi put čitanku glagolsku, u kojoj bijaše primjera jedne i druge glagolice. Osim toga ovo je prvi obilatiji, nego li u Šafaříkovih památkih, izvod iz tekstova glagolskih hrvatske domovine, počam od najstarijega vremena pa do konca prošloga vieka, u kojem se ogleda sudbina glagolske liturgije po sadržaju i jeziku, ishodeći od davnašnjeg bogatstva, pravilnosti i starine a završujući

nagrdami jezičnimi, koje se uvukoše u 17 i 18 vieku isto tako u crkvene knjige hrvatske kao u crkvene srbske.

Ako se može punim pravom reći, da su samo riedki učeni ljudi poznavali grdnu štetu, koju bjehu u hrv. glagolizmu počinili Levaković i Karaman kvarenjem jezika ter uvlačenjem rusizama, a ono su još manje o tome znali naši ljudi, naročito oni, kojih se to najbliže ticaše, na ime hrvatski popovi po Dalmaciji. Velik dakle, upravo reformatorski bijaše zadatak Brčićev, da ovom čitankom i stranomu i domaćemu svietu oči otvori. Tega radi i jest podieljena Brčićeva krestomatija u dva diela: drugi dio bješe namienio nauci, ondje ima dakle historijski pregled glagolskih tekstova. Vriednost ovoga diela povećana je tiem, što su ovdje odštampani izvodi ne samo iz takovieh štampanieh knjiga, do kojih riedki mogu doći, nego takodjer po više rukopisnih odlomaka iz najstarijega vremena, koji bijahu donle skroz nepoznati. Nasuprotiv namienjen je prvi dio krestomatije samo domaćemu svietu, hrvatskim glagoljašem; to su „specimina ex missali a. 1741 et breviario a. 1791 in meliorem lectionem in liturgia adoptandam redacta.“ Ovdje je dakle Brčić u nekoliko primjera predočio svojoj braći, kako bi valjalo ispraviti tekst onieh knjiga, što se još sada dnevice u crkvi upotrebljuju. Pokojnik nije tada još za cielo slutio, da će taj posao danas sutra upravo njemu povjeren biti.

Ne će biti suvišno, da spomenem, kako je Brčić u prvom i drugom dielu svoje krestomatije dokazao, da ima puno kritičkog takta, da umije rezultate naučnih istraživanja ne samo prisvojiti si, nego ih i djelom na vidjelo iznesti. Pokojnik pristajaše u svemu uza Šafaríka i Miklošića, razumievaše načela njihove nauke, bijaše skrozimice njihov učenik; a to je tiem veće hvale vriedno, što znamo da je osim kratka boravljenja u Beču od g. 1846—1848, gdje je marljivo posjećivao prijatelja svoga u dvorskoj knjižnici Miklošića, morao sav naučni napredak iz knjiga proučiti. A da je to za mnoge ljude veoma težko i neobično, tomu ima puno primjera u svietu.

U dosta kratko vrieme od 5 godina doživje Brčićeva krestomatija novo izdanje. On je sada izda u hrvatskom jeziku pod naslovom: „Čitanka staroslovenskoga jezika, složio svećenik Ivan Berčić“ u Zlatnom Pragu g. 1864. U tom je izdanju izostavljen onaj prvi dio stare krestomatije, jamačno za to, što je medju tiem istina o nevaljalosti današnjih glagolskih tekstova prodrla i do onieh,

koji od prije nijesu umjeli ocieniti radnje Levakovićeve i Karamanove. Čemu dakle istom dokazivati, što je tada već svatko znao i priznavao. Ciela čitanka podieljena je vrlo zgodno u tri razreda: u razred bugarski — to su književne starine pisane glagolicom oblom; u razred hrvatski — to su književne starine i glagolske knjige štampane do Levakovića; i u razred ruski, još bolje bio bi prozvan rusko-hrvatski, — to su glagolske knjige, štampane nakon popravljanja Levakovićeva i Karamanova. Svaki od ovieh razreda dosta je obilato zastupan, naročito u drugom razredu naštampano je mnogo starieh odlomaka rukopisnih, što ih je medju tiem Brčić koje kuda po Dalmaciji i otocih budi sam našao budi preko prijatelja dobavio te ovdje prvi put iznesao pred sviet.

Drugu veoma sretnu misao bješe zamislio Brčić, kada odluči izraditi prema današnjim potrebam nov bukvar. To je knjiga u našega naroda po imenu dobro poznata; iz bukvara naučio bi hrvatski pop glagoljaš čitati i pisati, iz bukvara privikao bi staromu jeziku crkvenomu Taj čedni i omiljeli naslov odabra i Brčić za svoju novu knjižicu, u kojoj ima puno zlatnieh stvari. Mogu reći, da mi se čini, kao da ova knjižica najbolje karakteriše pokojnoga Brčića: prava njegova slika i prilika. I pisac bijaše vazda onako smjeran i ponizan, kao ovaj njegov bukvar: a opet ima u toj malenoj knjižici ne samo za prosta popa glagoljaša, nego upravo i za učena filologa toliko koristi, koliko je nema u mnogoj krupnoj, obilatimi frazami iskićenoj knjižurini. Osobito onaj litografski dodatak, koji je priložen bukvaru, pravi je vademecum za svakoga, koji hoće da nauči čitati glagolske rukopise.

Već davno bješe naš Brčić naumio ovim svojim djelima pridodati još i gramatiku staroslovenskoga jezika, te bi tako za potrebu svojih sjemeništnih učenika izradio bio malu školsku literaturu, na ime: bukvar, čitanku i gramatiku. Ali nešto razni duhovni i drugi književni poslovi, nešto njegova prevelika smjernost zaustavl'ahu ga puno godina te i ne dodje do toga, da djelo, koje je kako čujem u rukopisu sa sviem izradjeno, štampom na sviet izda. Nadam se ipák, da će s ostalom književnom ostavštinom i to djelo doći u pouzdane ruke, koje će ga razgledati pak ako je za štampu dozrelo, kako slutim, izdati ga na korist one iste mladeži, kojoj je pokojnik tolikom ljubavi i tolikiem požrtvovanjem odan bio.

Oduživ se ovako krasno dužnosti svojoj učiteljskoj i potrebam braće svoje, hrvatskih glagoljaša, stavi se pokojnik na druga djela, kojimi bješe uvjeren da će slovinskoj filologiji mnogo koristi donieti. Njegova najmilija zabava bijaše, tražiti te sabirati glagolske starine, kojih se osobito mnogo nahadjaše po otocih oko Zadra. On je obašao i pretražio sva ona mjesta te znao za svaku crkvenu knjigu, gdje se koja nalazi; paće on bi, da udje u trag kojemu rukopisu, što su ga još u prošlom vieku poznavali, zaputio često od kuće do kuće po selu, raspitivajući, ima li još gdje u koga kakovieh glagolskih knjiga. Oviem skupljanjem, prepisivanjem i poredjivanjem nakupi pokojnik liepe gradje za glagolsku paleografiju i za rječnik, kojom je bez i kakova egoizma rado posluživao svoje prijatelje. I ja sam imao prilike iskušati njegovo usrdje, i prof. Miklošić spominje pokojnika medju onima, koji su ga u izradjivanju novoga staroslovenskoga rječnika podupirali.

Nego taj neprekinuti život medju samimi starinami glagolskimi dovede skorim Brčića na tu misao, da od raspršanieh čestica sastavi poveće cielosti. Prvi dakle a najglavniji posao činjaše mu se, da iz raznieh knjiga glagolskih posakupi tekst sv. pisma glagolskoga iz knjiga hrvatskih. Znajući već u napried, da čitavoga sv. pisma neće moći sastaviti iz glagolskih knjiga roda hrvatskoga, nadjenu svojemu djelu ovaj naslov: „Ulomci svetoga pisma obojega uvjeta staroslovenskim jezikom skupio iz rukopisah i tiskanih knjigah hrvatskoga razreda svećenik Ivan Berčić.“

Od ovoga djela, koje je radjeno riedkiem požrtvovanjem, bez ikakova izgleda, da će se piscu igda trud i muka nagraditi, izadjoše do sele četiri svezka, i to II do V; nije dovršen jošte svezak I, a u štampi je svezak VI. U do sada naštampanih svezcih ima u II knjizi tekst pjesama Davidovieh do Crkvenjaka, u III. su knjizi proroci i knjige makabejske, u IV knjizi sva četiri jevangjelja, u V knjizi: apostol, poslanice apostolske i apokalipsa. Dakako da je sav taj tekst veoma fragmentaran, t. j. od svake knjige sv. pisma naštampano je samo ono, što se moglo naći po raznih rukopisih i štampanih knjigah; posvema nam još ne dostaju one knjige, koje u bibliji dolaze ispred Davidovieh psalama, i to je pričuvano za svezak prvi; napokon u svezku VI mislim da će doći kritički uvod u cielo djelo kao i dodatci.

Da bi se podpunoma ocienio trud, koji je Brčić uložio u to veliko djelo, koje će vazda ostati dičan spomenik njegove neumorne

radljivosti, pomislimo samo, kako ga je pokojnik morao izradjivati. Medju djelima književnosti glagolske roda hrvatskoga, bili to rukopisi bile štampane knjige, nema, osim psaltiera, cielieh dielova sv. pisma, kamo li da bismo imali kakovu glagolsku bibliju, kao što svega toga ima u ćirilskoj književnosti, a nešto i medju starinami glagolskimi roda bugarskoga. Tko će dakle ipak da skupi tekst sv. pisma, valja mu ga tražiti kojekuda po misalih, časoslovih, trebnicih, homilijarih itd. Izmedju štampanieh knjiga najveću korist ima sabirač tekstova od glag. misala, štampana g. 1483; taj i jest zbilja u djelu Brčićevu najviše upotrebljen. Ali u tom jednom misalu nema svega; što nedostaje, valja tražiti po drugih izvorih. Na štampane knjige kasnijega vremena, pošto su već Levaković i Karaman iskvarili tekstove, ne mogaše se dakako Brčić ni malo obazirati; ta njemu bješe do toga, da nam poda starinski tekst, koji još stoji u živoj svezi s prvim prievodom slovinskih apostola, a ni po što toli kasno djelo ljudi nevještih. Za to uz misal g. 1483 bijaše Brčić vlastan upotrebiti još ove štampane knjige: misal od g. 1528 i 1531, trebnik g. 1507 i brozićev časoslov od g. 1561, napokon jevangjelje remsko. Ali baš u tih knjigah nema mnogo nova, što već ne bi bilo u misalu g. 1483, izuzam ipak Brozićev časoslov, koji se ima drugim glavnim izvorom smatrati. Za sve ostalo bješe Brčić napućen na rukopise, pače da bi povećao vriednost svojega djela, držaše se koliko je više mogao toga pravila, da se je i ondje, gdje su mu već štampane knjige tekst pružile, ipak volio mašiti za rukopise, ako je bilo izgleda, da će u rukopisih stariji tekst naći. Tako je u do sada izašla četiri svezka upotrebljeno preko 12 raznieh, kojekuda po svietu raspršanieh rukopisa, kao: časoslov pasmanski, tri vrbnička, bečki od g. 1396, ljubljanski; za tiem odlomci iz misala kožunskoga, kaljanskoga, prečkoga, pražkoga, zagrebačkoga. Što nije ipak uza svu marljivost svoju mogao pokojnik upotrebiti svieh izvora, za koje se stranom već onaj čas znalo, stranom su istom kasnije odkriveni, to ne zadavaše nikomu toliko briga, koliko samu njemu. Novieh dodataka obećaje svezak šesti. I odavle, iz naše knjižnice, bjehu mu upravo na poštu spremljeni nekoji rukopisi, da ih za svoje djelo upotrebi, kadno nas prepade nenadana crna viest, da ga nema više medju živimi.

Ja bih mogao puno govoriti o važnosti ovog djela Brčićeva, kad bi ovdje moj zadatak bio, da izlažem, kakova pitanja treba

da si stavi slovinska filologija na temelju Brčićevieh ulomaka, pitanja što stoje u najtješnjoj svezi sa životom glagolizma u hrv. crkvi, kojemu je do sele tek vanjska strana koliko toliko razjašnjena Na jedno ovakovo pitanje pokušah odgovoriti ja prije više godina u „Tisućnici", pak se još i danas živahno sjećam, koliko mi truda zadavaše skupljanje glagolskih tekstova za onaj maleni i nepodpuni posao: tim lakše mogu shvatiti trud Brčićev kao i polakšicu, koju će od sele svakoj sličnoj radnji pružati Brčićevi ulomci.

Ovo je djelo zbog važnosti njegove preporučeno knjižnicam i književnim zborovom za nabavljanje toli od državnoga ministarstva austrijskoga i od ministarstva ratnoga, koli od bivše kralj. dvorske kancelarije hrvatske.

Tolika naučna radljivost pokojnog Ivana Brčića nadje svuda po slovinskom svietu častna odziva, morade joj se dakle i domovina odazvati. Kada su g. 1867 dne 25 srpnja u prvoj glavnoj skupštini ove akademije birani bili pravi, počastni i dopisujući članovi, sjeti se naš zavod umah velikih zasluga Brčićevieh te ga izabra na priedlog prvoga razreda jednoglasno za svoga pravoga člana, nadajući se od njegove učenosti i trudoljubivosti krepkoj podpori.

I zbilja ova nada, postavljana u Brčića, ne bijaše tašta. Prem da je pokojnik gori pomenutimi djeli veoma zabavljen bio, ne zaboravi on ipak nikojom prilikom na jugoslavensku akademiju, pače okiti njezino djelovanje u ovo kratko vrieme trima raspravama, koje u području njegovieh glagolskih studija iznose nove rezultate na vidjelo.

Raspravicom, štampanom u II knjizi Rada, „o brojnoj vriednosti glagolskog slova ѣ (jat)" dokaza, da je u najstarijih glagolskih rukopisih ovo slovilo značilo kao broj 800, što se donle nije znalo, pak je iz ovoga odkrivenja izveo nekoliko oštroumnieh kombinacija.

Dne 8 srpnja g. 1868 čitana bi u akademiji njegova oveća rasprava „o službi rimskoga obreda za svetkovinu blaženih Ćirila i Metoda iz časoslova XV vieka", gdje pokojnik obilatimi historijskimi svjedočanstvi dokazuje prvo, kako je na istoku, drugo kako je na zapadu slovinskim apostolima već vrlo rano t. j. skorim iza njihove smrti iskazivano bilo crkveno poštovanje kao svetcima; za tiem istražuje pomoću mnogieh glagolskih rukopisa, koji je dan u katoličkoj crkvi njihov spomen slavljen bio; napokon dolazi na

samu službu, officium, t. j. na tekst crkvene službe u čast sv. Ćirila i Metoda, koji se nalazi u glagolskih rukopisih. Potaknut opaskom prijatelja svojega Parčića, koji vraćajući se prije nekoliko godina iz Zagreba nad Ljubljanu na otok Krk te razgledavajući uz put u Ljubljani glagolske knjige, bješe u jednom glagolskom časoslovu ljubljanske knjižnice našao drugačiju službu u čast slov. apostola, nego li je ona, koju je prof. Mesić po novljanskom časopisu u Tisućnici štampao, potaknut, velju, ovom opaskom dade se Brčić na vrlo trudno istraživanje, kojega su rezultati u ovoj raspravi predloženi učenomu svietu. Brčić dokazuje, da je u katoličkoj crkvi od starine u običaju bila dvojaka služba u čast slovinskih apostola, bud onakova kakova se još nahodi u ljubljanskom časoslovu, bud onakova kakova je u časoslovu novljanskom; službu ljubljanskog časoslova smatra Brčić starijom. U lekcijah nokturna ove službe našao je Brčić onaj isti tekst, što i u nekojih poglavljih panonske legende; a iz medjusobnog poredjivanja ovich tekstova izvodi pokojnik nekoje rezultate za život i djelovanje slov. apostola, koji se s dojakošnjim mišljenjem ne podudaraju, koji bi dakle sa sviem novi bili, ako ih nauka usvoji.

Ova rasprava bješe pokojniku po njegovoj želji povraćena na reviziju radi nekojih novih izvora, kojih prije nije mogao upotrebiti. Popunjenu i ispravljenu posla nekoliko nedjelja prije svoje smrti ovamo, da se štampa, ne sluteći biedan da ne će doživjeti, dok bi svjetlo ugledala. Kako je rasprava oveća a bavi se jedniem pitanjem, koje za sebe čini cjelinu, odlučila je jugosl. akademija štampati je za veći spomen pokojnoga člana svoga u posebnoj knjizi za jedno s oviem nekrologom.

Treća njegova rasprava pod naslovom „Njekoliko staroslovenskih i hrvatskih knjigah, što glagolicom pisanih, što tiskanih, kojim se iznovice u trag ušlo“ čitana bi dne 20 listopada g. 1869. U ovoj raspravi ima opet novieh, i to ne samo bibliografskih rezultata. Brčić izbraja osam glagolskih rukopisa i četiri štampane knjige, kojim je on prvi u trag ušao, odredjuje im mjesto i godinu, gdje i kada biše svršene, govori o jeziku, kojim su spisane; za tim iz posvete, kojom modruški biskup Kožičić Zadranin pokloni g. 1531 djelo svoje „knjižice od rimskih arhiereov i cesarov“ trogirskomu biskupu Tomu Nigru, ispravlja da taj biskup nije umro god. 1527, već je svakako doživio bar g. 1531. Na posljedku priložen je popis svih glagolskih knjiga, koje su do konca prošloga

vieka štampane budi kod kuće, budi u Mljetcih ili Rimu. Ni ova rasprava nije jošte ušla u štampu, jer je i ona nakon čitanja pokojniku povraćena na reviziju.

Mislim, poštovana gospodo, da su ovi ovdje pobrojeni plodovi naučnih studija našega člana dovoljan razlog, za što smijemo u istinu govoriti o velikom gubitku, koji trpi naša domaća nauka njegovom preranom smrću. Mi si možemo lako predstaviti, koliko bi još važnieh rezultata poznata njegova radljivost izniela na sviet u odredjenoj sferi njegovieh glagolskih studija. Gdje što naći će se već sada u njegovoj književnoj ostavštini, kad je pokojnikovi prijatelji razgledaju i prouče.

Ali ima još jedan do sele ne spomenuti razlog, za što jako žalimo smrt Brčićevu: dopustite, da vam ga kažem.

Brčić bijaše u posljednje vrieme svojega života zabavljen osnovami i pripravami za veliko djelo, kojim bi bio, da mu bješe sudjeno, izvesti ga, ovjenčao sve svoje dojakošnje trudove te postigao liep cilj svoga života i svojih rodoljubivih težnja. To bi bilo djelo, koje bi u historiji slovenske liturgije ime Brčićevo visoko postavilo u red njezinieh regeneratora i obnovitelja. Nakon Levakovića u XVII i Karamana u XVIII vieku bio bi spominjan Ivan Brčić kao onaj čovjek, koji je liturgijske knjige ne samo ispravio, nego i do savršene visine podigao, koju ište današnja nauka filologijska isto toliko, koliko i kanonički propisi katoličke crkve. Poznato je, da je energijskoj brizi i preporuci našega preuzv. g. pokrovitelja pošlo za rukom posvećeni zbor za rasplod kat. crkve u Rimu privoljeti na to, da se preštampaju glagolske knjige, potrebite za crkvenu službu onieh biskupija hrvatskoga naroda, gdje se po starinskom pravu u slovinskom jeziku misa pjeva. Nitko nije bolje od pokojnoga Brčića, koji i sam bijaše pop glagoljaš, osjećao potrebu temeljite revizije sadašnjega teksta liturgijskih knjiga, nitko se nije većma starao, nego li on sa svoje učiteljske stolice u zadarskom sjemeništu da hrvatsko svećenstvo o tom uputi: tko je dakle i vriedniji bio, da sada, pošto je rimska stolica na molbe našega pokrovitelja izdala o tom predmetu svoj breve na dalmatinsko-hrvatske biskupe, preuzme taj ozbiljni zadatak, nego li upravo Brčić? I zbilja, misli sviju dalmatinsko-hrvatskih biskupa složiše se u tome s našim preuzv. g. pokroviteljem, da valja taj veliki posao povjeriti revnomu Brčiću, kojemu je imao biti prvim i najpoglavitijim pomagačem poznati u hrv. književnosti pisac i glago-

ljaš Parčić. Uz njih stajaše odbor, sastavljen od više vještieh tomu zadatku članova, da im kod pojedinieh pitanja ili sumnja bude savjetom svojim u pomoć.

Ako se i možemo nadati, da ovo veliko, po hrvatski narod katoličke crkve vrlo znamenito djelo neće poradi smrti Brčićeve sa svim zapeti; ali za ovaj čas, a može biti i za duže vremena, nesta mu upravo glave, nesta mu prvoga i najvještijega poslenika, nesta mu onoga, koji je kao nitko drugi za taj predmet prikladan bio i voljom i znanjem, a uz to po smjernosti svojoj pristupan bio svakomu dobromu savjetu.

Brčić bješe već pismenim dogovaranjem sa svojimi prijatelji, imenito s nama u Zagrebu, uglavio glavna načela, kojih će se držati u ispravljanju i dotjerivanju teksta, da bi odgovarao dvojakoj svrsi, i vjernosti nutarnjoj i pravilnosti jezičnoj; da li je pak već i samo djelo započeo, toga nam prijatelji pokojnikovi nijesu jošter iz Zadra dojavili. Samo iz prijateljskog pisma g. Ivana Danilova doznajem, da se u književnoj ostavštini pokojnikovoj našlo djelo, spisano o kratko jezikom latinskim, pod naslovom „Historia slavicae liturgiae", izradjeno, kako se veli, po papinskih bulah i poslanicah. Ne znam za sigurno, ali slutim, da bi to mogao biti kao početak i uvod u spomenuto djelo.

Sred ovieh ozbiljnih priprava na novo djelo baci ga naprasita bolest u krevet, koji se do malo dana pretvori u mrtvački odar, a Ivan Brčić ode dne 24. svibnja o. g. bogu na istinu.

Na svečanom pogrebu, kojim je sutra dan tielo njegovo sahranjeno, očitova grad Zadar i njegova okolica javnom žalosti, plačem i suzami, koli ljuto ih je ucvielila smrt svima dobro znanoga, od svieh poštovanoga, od svieh ljubljenoga popa Ivana Brčića. Na ime naše akademije iskazaše posljednju čast pokojniku g. pravi član dr. B. Petranović i dr. Klaić a mi drugi kličemo danas odavle, iz ovoga našega svečanoga sastanka: slava Ivanu Brčiću.

Štamparske pogrješke.

Na strani 8, u vrsti 5 ξῶν mjesto ζῶν; 12, 32 [illegible] m. [illegible]; 14, 28 [illegible] m. [illegible]; 21, 26 [illegible] m. [illegible]; 22, 18 zabiljeno m. zabilježeno; 23, 13 [illegible] m. [illegible]; 24, 26 [illegible] mj. [illegible]; 28, 2 [illegible] m. [illegible]; 28, 25 [illegible] m. [illegible]; 29, 22 [illegible] m. [illegible]; 30, 27 [illegible] m. [illegible]; 31, 7 [illegible] m. [illegible]; 31, 31 [illegible] m. [illegible]; 31, 33 [illegible] m. [illegible]; 32, 6 [illegible] m. [illegible]; 32, 17 [illegible] m. [illegible]; 32, 19 [illegible] m. [illegible]; 33, 25 [illegible] m. [illegible]; 34, 7 [illegible] m. [illegible]; 34, 15 [illegible] m. [illegible]; 34, 21 [illegible] m. [illegible]; 34, 21 [illegible]- m. [illegible]-; 36, 25 [illegible] — [illegible] m. [illegible] — [illegible]; 37, 4 [illegible] m. [illegible]; 37, 16 [illegible] m. [illegible]; 38, 10 [illegible] m. [illegible]; 38, 18 [illegible] m. [illegible]; 40, 4 [illegible] m. [illegible]; 40, 9 [illegible] m. [illegible]; 40, 26 [illegible] m. [illegible]; 43, 13 [illegible] m. [illegible]; 44, 10 [illegible] m. [illegible]; 44, 17 [illegible] m. [illegible]; 57, 10 [illegible] m. [illegible]; 57, 24 [illegible] m. [illegible]; 60, 16 [illegible] m. [illegible]; 61, 23 [illegible] m. [illegible]; 75, 9 [illegible] m. [illegible].

1. Još početkom prošloga stoljeća stadoše učeni ljudi, domorodci i inostranci, svojski iztraživati, a sve i sad iztražuju: tko i gdje je izmislio dvostruku azbuku, to glagolsku, to grčkoslovensku (ćirilsku), kojima se zaodjenuše prievodi svetoga pisma, slovenske liturdjije i druga znamenita djela; u kojem se kraju IX vieka upotrebljavao crkveni jezik; koja su napokon vjerodostojna djela slovenskih apostola. Neumorno ovo iztraživanje ne osta bez uspjeha, jer došlo se do razboritih zaključaka, koji nam dobro razjasnjuju pomenute predmete. Pri takovom iztraživanju prevraćajući svakojake spomenike narodne i tudje, gledalo se i na to, kako bi se u trag ušlo još kakvomu spomeniku, koji bi se po tom od propasti izbavio, i koji bi predstavljene predmete bolje razjasnio; pa evo već proiznašlo ih se, i sve se jednako proiznalaze spomenici, koji su njekoliko viekova ležali nepoznati, ili za koje se držalo, da su već propali. I premda svi kolici niesu iste vriednosti bud glede dobe ili sadržaja, bud glede vjerodostojnosti ili nepokvarnosti; svi ipak, koji više, koji manje svetlosti prinose pomenutomu iztraživanju.

Što se tiče spomènika povjestničkoga sadržaja, nitko ne će tajiti, da u te spomenike idu i žića naših apostola Ćirila i Metuda, i crkvene službe na njihovu čast. Izim službe zapadnoga, ili bolje, rimskoga obreda, koja se nalazi u dva rukopisna časoslova i u prvom tiskanom, i koja je već učenomu svietu poznata [1], proiznadjoh drugu, koja toli po sebi, koli sravnjivanjem sa spomenici duboke starine, ne samo razjašnjuje žića rečenih svetaca, nego još potvrdjuje vjerodostojnost i starinu tih spomenika. Zanimivost ove službe nutkaše me, da ju objelodanim, ali ne samu, nego uzpore-

[1] Prof. Matija Mesić godine 1863 u Tisućnici slovenskih apostola sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu str. 67—84, iznio je na svjetlo ovu službu polag jednoga novljanskoga časoslova, i to s dotičnim izvješćem i s razlikami, koje se opažuju u istoj službi u jednom časoslovu rimskom i u Brozićevu.

djenu, i s dovodi, a uz nju s uzroka, koji ću navesti, i onu već poznatu; al cjeća raznih mojih posala ne buduć dovršio radnju prije nego me je lani jugosl. akademija preko mojega dostojanstva i sposobnosti imenovala članom, zaustavih tek započetu razpravu, te odlučih, da ju preradjenu ili sam, ili po drugom pred istom akademijom prvih dana lipnja t. g. za to meni odredjenih, proštijem i po tom tiskom učenonomu svietu priobćim.

Neka učena gospoda izvole uztrpjeti se slušajući prvi put što njihov drug, lišen književnih pomoći, koje daleko od velikih knjižnica nije lahko naći, i u koliko mu dopuštaju dužnosti svojega zadatka usudjuje se predstaviti; pa neka ne zamjeraju red razloženja i zaključaka; nego neka ljubeznivo saslušaju što ruka napisa, koja je željna štogod doprinieti na slavu slovenskih apostola, na razjašnjivanje njihova žića, za sve to veće štovanje istih svetaca sa strane Hrvata i uzmnažanje književnih spomenika; a on drži, da će ovim djelom povod dati učenjakom, da bolje službe promotre, bolje ih uzporede i do temeljitijih zaključaka dotru.

2. Netom oba brata Ćiril († 14 veljače 869 u Rimu) i Metud († 6 travnja 885 u Moravskoj) jedan za drugim oslobodivši se ovoga svieta, odletješe k božjoj slavi, gdje jim pripravna bijaše apostolska kruna: Slavjani jim harni, što njih koje neposredno, koje posredno blagonadariše spasonosnom vjerom i riedkom povlasticom izprošenom u rimske stolice, božje hvale slovinski u crkvi pojati, novoizmišljenim ili prenačinjenim pismom, prievodom liturgičkih knjiga, i svakim mudrim naukom; i k tomu svjedoci bivši bogougodnoga njihova života, njihovih čudesa, ili od drugih doznavši: stadoše jim spomen blagoslivljati, kao svetce jih štovati i god jim svetkovati. „Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivit in generationem et generationem. Sapientiam ipsorum narrent populi et laudem eorum nuntiet ecclesia“ (eccli. 44, 14, 15.)

3. Iztražujući početak tomu štovanju i svetkovanju najprvo na iztoku, jer ovako razlaganje ovoga štovanja prama njima zahtieva, razumjet je po dosele poznatih spomenicih, da su već X vieka od Slovena grčkoga obreda na iztoku bili štovani kao svetci.

Assemanijevo jevangjelje, glagolski napisano još X vieka, donosi imena obojice braće u dva različita dneva: ⰿⱑⱄⱔⱌⰰ ⱅⱁⰳⱁ (ⱇⰵⰲ-ⰹⰰⱃⰰ) .ⰳⰹ. ⱄⰲⱔⱅⰰⰳⱁ ⱁⱅⱐⱌⰰ ⱀⰰⱎⱁⰳⱁ ⰽⰺⱃⰻⰾⰰ ⱇⰹⰾⱁⱄⱁⱇⰰ; a: ⰿⱑⱄⱔⱌⰰ ⰰⱂⱃⰹⰾⰰ .ⰵ. . . . . .ⱄ ⱂⰰⰿⱔⱅⱐ ⱄⰲⱔⱅⰰⰰⰳⱁ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱑ-

ⱀⰰⰳⱁ ⱁⱅⱐⱌⰰ ⱀⰰⱎⰵⰳⱁ ⰿⰵⱚⱁⰴⰻⰰ ⰰⱃⱈⰹⰵⱂⰹⱄⰽⱁⱂⰰ ⰲⱐⱍⰹⱀⰵ ⰿⱁⱃⰰⰲⱐⱄ, ⰱⱃⰰⱅⰰ ⱂⱃⱑⱂⱁⰴⱁⰱⱐⱀⰰⰳⱁ ⰽⱛⱃⰹⰾⰰ ⱇⰹⰾⱁⱄⱁⱇⰰ.[1]

Ostromirovo jevangjelje, što godine 1056—57 ćirilski napisa djakon Grigorij za Josipa Ostromira, posadnika u Novom, i rodjaka Kijevskoga vojvode Izjaslava, ima: .дı. мѣсяца февруара: памѧть прѣподобьнаго аѵѯента чоудотворьца и прѣподобьнаго отьца нашего костантина философа нареченаго въ чрьньчьство именьмь кѷрила.[2]

Izbornik, godine 1076 ćirilski napisan, spominje sv. Ćirila: послоушанты житиѩ свѧтааго василиѩ и свѧтааго Іоанна, златооустааго и свѧтааго кѷрила философа.[3]

I u ohridskom ćirilskom apostolu XII vieka naznačena je uspomena sv. Metuda na 6 travnja: въ тоиже день почи блажены отецъ нашъ Меѳодие архиепископъ моравескъ, оучитель словѣньскоу ѩзыкоу.[4]

U četverojevangjelju, pisanom god. 1144, na 6 travnja štije se: памѧть отьца меѳодїа а'рхїепископа морав'ска.[5]

U minejih XII vieka oba su brata skupa spomenuta: свѧтыма оучителема словѣньскоу ѩзыкоу кѷрила философа и блаженаго меѳодиѩ.[6]

---

[1] Assemanov ili vatikanski evangelistar. Iznese ga na svjetlo dr. Franjo Rački, s jezikoslovnom razpravom prof. Vatrosl. Jagića. U Zagrebu 1865. str. 186 i 191. Ovaj jevangjelistar razredjen je po grčkom obredu.

[2] Остромирово евангелiе 1056—57 год. съ приложенiемъ греческаго текста евангелiй и съ грамм. объясн. изданное А. Востоковымъ. Санктпетербургъ 1843. list 265.

[3] Izbornik Svjatoslavov, koji sadrži tumačenja jevangjelja, apost. itd. bi napisan god. 1073 na pergameni, na cielom listu, 266 listova u dva stupca. Razdieljen je na dvie česti, od kojih druga počimlje s 129 listom. Pisa ga djak Joan za velikoga kneza Svjatoslava. Odlikuje se od Ostromirova jevangjelja po tom, što uvedena bi u nj ruska m. bugarske recenzije, pa i drugimi osobnostmi. Iznadje ga K. Kalajdović g. 1818 u Voskresenskoj novojerusalimskoj biblioteci. V К. Калайдовичъ: Iоаннъ Ексархъ Болг. 1824. str. 102—104.

[4] О древней письменности Словянъ. В. И. Григоровича, str. 62, 94, i moja čitanka staroslovenskog jezika u Zl. Pragu 1864. str. VIII, br. 7.

[5] Četverojevangjelje g. 1144, koje neprekidno sadrži najprije čitav tekst jednoga, onda drugoga, za tim trećega i četvrtoga jevangjeliste. Sastoji iz 260 listova, al od 229 lista do konca pisano bi XIII—XIV vieka. Prvi mu dio pisan u Krilosu, mjestu blizu Galiča, s toga Kriloškim ili Galičkim bi i prozvano. Pisac bješe jeromonah Timotej. Sada se čuva u synod. bibl. u Moskvi. V К. Калайдовичъ: Iоаннъ itd. str. 104—105.

[6] Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ. И Срезневскаго. I—XL. Санктпетербургъ, 1867. Выпускъ II, XV, str. 59, 3.

U službi o sv. Ćirilu: мѣсяца тогожде (феврара) въ .ді. . . . святаго отьца нашего кѵрила философа оучитела словеньска ѩзыка. — преславне кѵриле; — нынѣ же нрнде на свѣтъ невечерьнии; — кѵрнле свате. — съ выше испрошь благодать доуховьноую. — кѵриле блаженын, чьтемъ (та) святынми пѣсньмн. — о насъ ıемоу (богоу) помоли са. — всеблажене кѵрїле, доухомъ лжкавомь страшиа, та прогоинтелѣ показавъ, и не едино страшна на и скрьвеныыль недагомъ враче. — дроугын авраамъ. — о рацѣ стоıащихъ святаго твоıего тѣла. помѣни блажене своа зченикы. — о втори павле, и оученнче петровъ, въ негоже градѣ нзволи поучити: помѣни ны грѣшниа къ господоу; молитвами твоими спаси ны.[1]

A služba o sv. Metudu: мѣсяца априла .з. прѣподобнаго отьца нашего меѳодия и кирїла философа оучїтелѣ словѣномь. — святителю меѳодие. — меѳодїе блажене. — пророучьствоу сиодоби са. и чюдесь же ѡт иоучтшаго та достоино глаголати. — радоуи са слѣпымъ виденѣнїе, и бѣсомь прогоинтелю, и недажиыыль врачь славне. — ходатаиствомь, владыко, святаго ти зченика, отьца нашего. — святе оучїтелю. иинѣ моли са непрѣстаньно ѡ хвалящих та.[2]

Grčko-moskovske, ili Kaponijeve daščice (Graeco-Moschae seu Capponianae), naslikovane po svoj prilici u svetoj Gori još XIII vieka, predstavljaju medju svetci sama dva slovenska svetca: sv. Savu i sv. Ćirila. Ovi drugi naslikovan je sa sv. Avksentijem na 14 veljače.[3]

Srbski apostol Šišatovačkoga samostana, napisan god. 1324, na 6 travnja navadja: паметь прѣподобьнаго отьца ıевтуха и блаженаго ѡтьца нашего меѳодиıа ıепископа моравьскаа.[4]

U prologu ili sinaksaru, bugarskoga razreda, god. 1330, u knjižnici družtva srbske slovesnosti pod br. 53 rukopisa, koji neposredno ili posredno potiče iz starijega glagolskoga rukopisa, nalazi se na listovih 316 i 317: въ тижь день (.ке. авгоуста) въ святыхъ по истинѣ прѣподобиою ѡтьцоу нашею и архиıепископоу моравьскою ко-

---

[1] Ondje.

[2] Григоровичъ: Древне-Словянскій Памятникъ, дополняющій житіе словянскихъ апостоловъ, святыхъ Кирилла и Меѳодія. Казань 1862.

[3] Ove daščice zovu se Kaponijeve, što ih njeki markez Capponi kupi u Rimu za 300 zlatnih od unuka Jerasima Foke, Grka, koji ih bijaše u Petrogradu primio na dar od Petra velikoga. I. S. Assemanii Kalendaria ecclesiae universae etc. Romae 1750. T. I. pag. 5 seq.

[4] Apostolus e codice monasterii Šišatovac palaeo-slovenice edidit F. Miklosich. Vindobonae 1853. str. XVIII.

станьдина нарицаюемааго кирила фїлософа, и методия брата юго, оучителѣ сѫща словѣньскомоу ѧзыкоу. и творить же са памать юю .ѕ. апрїлѣ мѣсеца. и вельми цркви празноують вь день памать юю. A o sv. Ćirilu napose: оуспе ѡ господи сь миромь .... доуша вь рѫцѣ богоу прѣдавьше прию́мь царьство небесною. [1]

Panonska legenda o sv. Kostantinu, t. j. Ćirilu, iz rukopisa XV vieka, ovo za njega kaže: мѣсеца феврара вь .ді. дьнь житїе и жизнь блаженнаго оучителя нашего коцстантина философа прьваго наставника словеньскоу езыкоу. A na kraju žića (pogl. XVIII): почи ѡ господи ..... и повели апостолик вьсѣмь грькѡмь, иже бѣхоу вь римѣ, такожде же и римлянѡмь, сь свѣщами сьшьдшемь се пѣти надь нимь. и сьтворише прохожденїе емоу, якоже выше сьтворили самомоу папѣ, еже и сьтворише .... положише и вь гробь, о десноу страноу ѡлтара, вь црькви светаго клименьта, идеже начеше многаа чюдеса бывати, яже видѣвше римляне боле приложише се светыни его и чьсти, и написавше иконоу его надь гробомь его, начеше свѣтити надь нимь дьнь и нощь, хвалеще бога прославлюющаго тако, иже его славеть. U dodatku k istoj legendi polag drugoga lavovskoga rukopisa o bratu mu Metudu, štije se: по том же освещше пречестнаго и богоносиаго меѳодїя на архиепископство; a malo poniže: почи о господи .... и приложи са ко ѡтьцемъ симъ, ко авраамоу, їсаакоу, їакововоу .... [2]

A legenda o sv. Metudu odmah u naslovu nazivlje ga: блаженаго ѡтьца нашего и оучителя меѳодїа архиепископа моравьскаго. A na kraju (pogl. XVII): на рокахъ же їерѣискахъ почи .... сътворивше и слоужбоу церковноую латыньскы и гречески и словеньскы, сътребиша и положиша въ съборнѣи церькви. и приложи са къ ѡтьцемъ своимъ, патрїархомъ, пророкомъ и апостоломъ, оучителемъ и моученикомъ. [3]

I pohvala o sv. Ćirilu napisana od njegova učenika, Klimenta, veličkoga biskupa († 916) svetim ga nazivlje. Evo njezinà naslova: памать и похвала сватомоу кирилоу, оучителю словѣньскомоу ѧзыкоу. A na kraju medju ostalimi: почи же с миромъ о господѣ ... и бысть .... со всѣми сватыми сообъщникъ славѣ божїи. [4]

---

[1] Ovu legendu s razpravom dade utištit dr. Ivan Šafarik u Гласнику družtva srb. slov., svez. XVI u Beogradu god. 1863 na str. 34 i slied. Ista legenda bi iste godine latinicom pretiskana od J. J. u časopisu Mus. kral. česk., sv. II, str. 219—221.

[2] P. I. Šafařík. Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův. V Praze 1851.

[3] Ondje.

[4] Ondje.

Njeki stari Mineji oba imena donose na 11 svibnja. [1]

U Sečeničkom lję̨topisu, napisanom okolo god. 1501, štije se: вь лѣто .҂ѕтѯ. (6360=852) написаше се наша словеса светыимь кѵрилломь философомь и оучителюмь бльгарскаго ѥзыка. [2]

Psaltir, što I. Zagurović god. 1569 dade tiskat u Mletcih: .ді. (феврѹарїи) прѣподобьнаго ѡтьца нашего аѯентїа и светаго кѵрила философа оучителѩ словеньскаго. [3]

Bolandove daščice (Tabulae Bollandianae), godine 1628, na 14 veljače predočuju Ćirila filosofa i Slovenom apostola. [4]

Osim slovenskih svjedočanstva imamo i grčkih.

Tako rečena bugarska legenda iz žića Klimenta, veličkoga biskupa, sačuva nam dosta svjedočanstva. [5] Evo kako se o njih izrazuje: τυχόντες οὖν τοῦ εὐκταίου τούτου χαρίσματος ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβενικὰ γράμματα, ἑρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους γραφὰς ἐκ τῆς ἑλλάδος γλώσσης εἰς τὴν βουλγαρικήν, ποιοῦνται δὲ σπουδὴν τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν παραδοῦναι τὰ θεῖα μαθήματα· οὐκ ὀλίγοι γὰρ τῆς διδασκαλικῆς αὐτῶν πηγῆς ἔπινον, ὧν ἔγκριτοί τε καὶ τοῦ χοροῦ κορυφαῖοι Γοράσδος, τε καὶ Κλήμης καὶ Ναοὺμ καὶ Αγγελάριος καὶ Σάββας. Επεὶ δὲ καὶ Παῦλον ἐγίνωσκον τοῖς Ἀποστόλοις τὸ εὐαγγέλιον κοινωσάμενον, τρέχουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Ῥώμης, τῷ μακαρίῳ Πάπᾳ τὸ ἔργον τῆς ἑρμηνείας τῶν γραφῶν ἐμφανίσοντες, ἐκατηυθύνθη ἐπ' αὐτούς, καὶ μὴ εἰς κενὸν ἔδραμον. ὁ δὲ τηνικαῦτα τοῖς ἀποστολικοῖς ἐμπρέπων θρόνοις Ἀδριανός, τὴν τούτων ἀκούσας ἔλευσιν, ἐχάρη μὲν χαρὰν μεγάλην σφόδρα· ἐκ μακροῦ γὰρ τῇ βροντῇ τῆς περὶ τῶν ἁγίων φήμης καταπληττόμενος ἐπόθει καὶ τὴν ἀστραπὴν ἰδεῖν τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτος,... ἀλλὰ τὸ ἱερατικὸν ἅπαν σὺν τῷ παρευρεθέντι ἀρχιερατικῷ προσλαβόμενος ἐξῆλθεν εἰς τὴν τῶν ἁγίων συνάντησιν, τὸ τοῦ σταυροῦ τε σημεῖον προπορευόμενον

---

[1] Undecima Maii solemnis recolitur memoria ss. Cyrilli et Methodii apud Slavos in oriente et meridie degentes, puta Russos, Bulgaros et Serbos. Cur autem hanc diem elegerint difficile dictu est; id tamen antiquitus factum esse testantur menologia Slavonica aevi remotioris (Men. Kal. Prol. Hor.) Annus ecclesiasticus graeco-slavicus editus anno millenario sanctorum Cyrilli et Methodii Slavicae gentis apostolorum seu commemoratio et breviarium rerum gestarum eorum qui fastis sacris graecis et slavicis illati sunt. Scripsit Joannes Martinov, Cazanensis, presb. Soc. J. Bruxellis, typis Henr. Goemaere 1863. VIII et 388. V. str. 125 i 126.

[2] Šafařík. Pamatky dřevn. pis. jihosl.

[3] Psaltir, što Jerolim Zagurović god. 1569 dade tiskat u Mletcih.

[4] J. S. Assemani Kalend. eccl. univ. T. I, pag. 7.

[5] Vita S. Clementis episcopi Bulgarorum. Graece edidit Franciscus Miklosich. Vindobonae 1847.

αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἔχων . . . . . ὡς δὲ καὶ τὸ ἔργον ἐμφανισθείη τῷ Πάπᾳ, καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἐν γλώσσῃ μετάθεσιν κατασκέψαιτο, ἀποστολικὸν οὖσαν γέννημα· οὐκ εἶχεν ὅ χρήσαιτο τῇ χαρᾷ· ἐμακάριζε τοὺς ἄνδρας, παντοίοις ὀνόμασιν ἀνεκάλει, πατέρας, ἐπιπόθητα τέκνα, χαρὰν οἰκείαν, στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κάλλους ἐκκλησίας διάδημα·[1] A o Ćirilovoj smrti: καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ Θεῷ τῶν πνευμάτων παρέθηκε, σῶμα δὲ ἐκεῖνο τὸ πρὸ τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαῦσαν ὕμνοις ὑπό τε τοῦ θείου Πάπα καὶ τοῦ κλήρου παντὸς φιλοτιμηθὲν ἐγκατετέθη τῷ ναῷ Κλήμεντος, Κλήμεντος ἐκείνου τοῦ τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων Πέτρῳ πεφοιτηκότος καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σοφίᾳ τὴν ἑλληνικὴν, οἷον δεσποίνῃ δούλην, καθυποτάξαντος· καὶ δέχεται τὸν φιλόσοφον ὁ φιλόσοφος, ὁ μέγας διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, ὁ τῶν ἐθνῶν καθηγητὴς τὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη φωτὶ τῆς γνώσεως φωτίσαντα εἰσοικίζεται· ἐπισημαίνει δὲ καὶ Θεὸς, προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδεχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας· δαιμῶντές τε γὰρ τῇ σορῷ προσελθόντες ἰάσεις εὕροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις μάστιξ ἐλάτειρα γέγονεν· ἅμα τε γάρ τις ἢ τῇ σορῷ προσίοι ἢ τοὔνομα ἐπικαλοῖτο τοῦ θεοφόρου τούτου πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν εὕρισκεν, ὅθεν πολὺς ἐν τοῖς Ῥωμαίων στόμασιν ὁ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς· . . . . Ἀλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἡ τελευτὴ καὶ τιμὴ καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου Πάπα καὶ παρὰ Θεοῦ τετύχηκε.[2] O sv. Metudu: ταῦτα καὶ πλείω τούτων εἰπὼν

[1] Ovo latinski prevedeno ovako glasi: Nacti igitur hanc optatam gratiam excogitant slovenicas literas, et divinitus inspiratas scripturas e graeca lingua in bulgaricam vertunt et magno cum studio acutioribus discipulis tradunt sacras doctrinas. Non pauci ex eorum doctrinae fonte biberunt, quorum praecipui sunt et chori coryphaei: Gorasdus et Clemens et Naum et Angelarius et Sabbas. Cumque etiam Paulum nossent cum apostolis evangelium contulisse, currunt et ipsi Romam, beato papae opus interpretationis scripturarum ostensuri, quod feliciter successit iis, incassum cucurrere. Nam qui eo tempore apostolicam ornabat sedem Adrianus, audito illorum adventu laetatus est gaudio magno valde; e longinquo enim tonitru sanctorum famae perculsus cupiebat et fulmen videre gratiae, quae in illis erat . . . . sumpto secum omni sacerdotio cum praesenti tunc apud illum episcopatu sanctis obviam processit, signo crucis, ut mos est, praelato . . . . Cum opus ostenderetur papae, et ipse scripturarum versionem apostolicum esse fructum cognosceret, non habebat quod prae gaudio faceret; beatos praedicabat viros, omnigenis nominibus vocabat, patres, desideratissimos filios, gaudium suum, coronam fidei, gloriae et decoris ecclesiae diadema. Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie. Von Dr. J. A. Ginzel. Leitmeritz 1857. Anhang I. str. 32—40.

[2] Et spiritum quidem deo tradidit (Cyrillus), corpus vero eius hymnis a divino papa et a clero omni honoratum sepultum est in templo s. Cle-

τὸ πνεῦμα τοῖς δορυφορήσασιν αὐτὸν ἀγγέλοις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς φυλάξασιν ἄγειν δέδωκε, τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἐμπρέψας, πολλῷ γε μόχθῳ καὶ κόπῳ οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων σωτηρίαν κατεργασάμενος· οὐ γὰρ ἐσκόπει τὸ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦτο ζῶν μόνον, ὃ τοὺς ἄλλους ὠφέλει. [1]

Grčka legenda o spomenutom sv. Klimentu, koja bila je već tri puta utištena [2], navadja ovo: πρῶτος (Κλήμης) μετὰ τοῦ θείου Ναοὺμ, Ἀγγελαρίου καὶ Γοράσδου τὴν ἱερὰν μετ' ἐπιμελείας ἐξεδιδάχθη γραφὴν, μεταγλωττισθεῖσαν συνεργείᾳ τῇ κρείττονι πρὸς τὴν ἐνθάδε Βουλγάροις διάλεκτον ὑπὸ Κυρίλλου, τοῦ ὡς ἀληθῶς θεοσόφου καὶ ἰσαποστόλου πατρὸς καὶ πρῶτον σὺν Μεθοδίῳ τῷ πάνυ διδασκάλῳ θεοσεβείας καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῷ Μυσῶν ἔθνει. [3]

Iz ovih i još kojih spomenika doznaje se, da istočni Sloveni za rana svetcima proslaviše naše apostole, da se uspomena sv. Ćirila slavljaše na 14 veljače, a sv. Metuda na 6 travnja, a obojici za-

---

mentis, Clementis illius, qui apostolorum coryphaeo Petro convixit et Christi sapientiae hellenicam uti dominae servam subiecit. Et excipit philosophum philosophus, magnus magister verbi vocem percipit, formator gentium eum, qui reliquas gentes luce cognitionis collustraverat, in sua recipit. Significat etiam deus testimonio Cyrillo captam in coelo gloriam, et apparentia non apparentium facit praecones. Nam etiam a daemone occupati, ad feretrum accedentes, sanitatem invenerunt, multique aliis morbis gratia sancti spiritus expellens facta est flagellum. Simul ac quis ad Cyrilli feretrum accessit aut nomen invocavit huius θεοφόρου patris, doloris discessus mensuram fidem inveniebat, unde multus in Romanorum ore Cyrillus erat et magis etiam in eorum mentibus. Atque Cyrillo quidem talis mors, et talis honor a divinissimo papa et a deo contigit. Pom. djelo.

[1] Haec et plura hisce quum dixisset, spiritum angelis, qui eum stipaverant omnibusque in viis custodierant, ducendum tradidit, postquam quatuor et viginti annos episcopatum ornaverat, multo labore et aerumnis non solum suam sed etiam aliorum salutem operatus; non enim sua spectabat, sed multorum ut salvarentur, et per dies noctesque huic soli vivens, quod aliis esset saluti. Pom. djelo.

[2] Památky hlaholského písemnictví. Vydal Pavel Josef Šafařík. V Praze 1853. str. LVII—LX.

[3] J. Curtius latinski prevadja ovako: primus (Clemens) cum divino Naum et Angelario et Gorasdo sacram scripturam strenue edoctus est, translatam ope superiore in dialectum Bulgaris illarum regionum propriam a Cyrillo, patre vera dei sapientia pleno et apostolis aequiparando, et initio quidem una cum Methodio summo pietatis et verae fidei magistro apud Mysorum gentem.

jedno na 11 svibnja ili na 6 travnja, dočim je u Srba u staro vrieme njihova svetkovina bila na 25 kolovoza.

4. Na zapadu takodjer bili su za rana štovani naši apostoli, i imamo pri ruku svjedočanstva još iz IX vjeka, t. j. iz istoga doba, u koje oni življahu. Ova svjedočanstva napisana su koja latinski, koja staroslovenski, i koja hrvatski.

Počimljući s prvim latinskim spomenikom, s legendom italičkom, kako je zvaše Dobrovsky [1], a pravi joj je naslov „Vita cum translatione s. Clementis papae et martyris“, a potiče od IX v., ta kaže nam bistro za sv. Ćirila, al o Metudovoj smrti nema u njoj spomena. Medju ostalimi ova su u toj legendi zanimiva: dormitionem accepit (Constantinus, Cyrillus) in domino sextodecimo kalendas martias. Praecepit autem apostolicus, ut omnes tam Graeci quam Romani clerici ad exequias eius accurrerent cum psalmis et canticis, cum cereis et thuris odoribus et non aliter ei quam ipsi quoque apostolico funeris honorem impenderent. A poniže: et concurrente cleri ac populi maxima frequentia cum ingenti laetitia et reverentia multa, simul cum locello marmoreo, in quo quidem illum praedictus papa (Adrianus II) condiderat, posuerunt in monumento ad id praeparato in basilica B. Clementis ad dexteram partem altaris ipsius, cum hymnis et laudibus, maximas gratias agentes deo: qui in loco eodem multa et miranda operatur ad laudem et gloriam nominis sui, per merita et orationes sanctorum suorum etc.

U Anastasija rimskoga knjižničara, a upravo u predgovoru k carigradskomu IV saboru godine 869, o sv. Ćirilu, koji bijaše već

[1] Ovu legendu imaju Bollandovci u „Acta sanctorum“ na 9 ožujka, a uzeše je iz rukopisa učenoga Duchesne, gdje nošaše ovaj naslov: Incipit translatio corporis s. Clementis martyris et pontificis. Učeni izdavatelji drže, da je po svoj prilici napisa biskup Gaudencij ili Gauderik, iz Veletra (Velletri), koji bijaše suvremenik slovenskih apostola, i bi na VIII obćem saboru god. 869. Svakako ova legenda pisana koncem IX, il početkom X vieka, (u njoj štije se: quae nos, ut meminimus, quae vidimus, et legimus colligentes transcripsimus), obstojala je već koncem XI vieka, jer kažu Bollandovi, da stožernik biskup Lav oštjanski (Leo ostiensis) imaše je pred očima. V. Acta sanctorum Martii a Joanne Bollando s. J. colligi feliciter coepta, a Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio eiusdem s. J. aucta, digesta et illustrata. Tom. II. fol. Antverpiae 1668 pag. 14. Ovu je legendu naći i u: Ginzel, Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie. Leitmeritz 1857. str. 13 und Anhang str. 19.

umro, ima sliedeće: Qui (Photius) quum a Constantino philosopho magnae sanctitatis viro, fortissimo eius amico, increpatus fuisset etc.[1]

U poslanici caru Dragutinu Ćelavomu godine 875: Denique vir magnus et apostolicae sedis (drugi štiju: vitae) praeceptor Constantinus philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Hadriano iuniore papa venit, corpus s. Clementis suae sedi restituit etc.[2]

Lav iz Ostije (Leo ostiensis † okolo god. 1114) veli: Corpus ipsum (s. Clementis) a Cyrillo Slavorum episcopo inde sublatum et Romam delatum ...[3]

Martin Fuldski (Fuldensis) takodjer piše: Anno domini DCCCLVIII, Nicolaus primus, ... Pontificem (sic) assumitur CVII post Petrum, sedit autem annos IX, menses II dies XX ... Huius pontificis tempore sanctus Cyrillus Slavorum apostolus corpus sancti Clementis mari siccato, ubi in Trisoria in mari proiectum fuit, afferens Romam portavit, ibique a papa honorifice in ecolesia sua se pultum fuit.[4]

Legenda popa Dukljanskoga (god. 1143—1153) ima: itaque Constantinus vir sanctissimus... literam lingua sclavinica componens etc.[5]

Moravska legenda, sastavljena okolo XIV v.: sanctus Methudius... fraternum corpus (Cyrilli) ... secum versus Moraviam voluit deportare. Cumque iam per aliquot dies corpus sanctum secum portasset in via etc., te malo za tim za istoga Metuda veli, da bijaše: „vir sanctus, beatus Methudius“, a brata mu tielo „corpus sanctum.“[6]

Češka legenda, što nije nego početak njeke legende o sv. Ljudmili, i potiče od XIV vjeka[7], kaže za Ćirila, da je „sanctus“.

U izpravi 21 studen. g. 1347, kojom Dragutin IV rimski cesar i češki kralj, utemelji slovenski manastir u Novom gradu, što se drugče Emaus zvaše, do Zlatnoga Praga (Neopragensis civitas), gdje uz dopust pape Klimenta VI nastani Benediktinaca, privedenih iz Tkonskoga manastira u Dalmaciji[8], ili iz omišaljskoga na otoku

---

[1] Ginzel. Pom. djelo.

[2] Catalog. SS. lib. X. c. 98.

[3] Ginzel pom. djelo. Anhang str. 5—11.

[4] Perz. Monum. Germ. SS. I 343—415.

[5] Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum. V. Lucii: De regno Dalm. et Croatiae libri sex. Amstelodami 1666. str. 439—443. Rački je o vriednosti ovoga ljetopisa pisao u Književniku, časopisu za jezik i povjest hrv. srb. God. I. U Zagrebu 1864.

[6] Ginzel pom. djelo. Cod. str. 12—18.

[7] Ondje str. 19, 20.

[8] D. Farlati Illyrici sacri Tom. VIII, str. 296.

Krku [1], ovako se štije: Domino famulantes divina officia in lingua slavonica dumtaxat . . . debeant futuris temporibus celebrare; za crkvu pak toga manastira kaže se, da bude: ad honorem dei, beatissimeque Marie virginis matris eius ac gloriosorum Jeronymi prefati, Cirullique, Methudii, Adalberti et Procopii patronorum dicti regni Boemie etc. [2]

U predgovoru naredbi Ivana olomuckoga biskupa, god. 1380, čita se: Beatissimi et gloriosissimi confessores Christi et episcopi Cyrillus et Methodius, patres et apostoli et patroni nostri. [3]

Ivan Dubrav, Olomučanin, biskup († 1553) u svojoj povjesti Češke (lib. II, pag. 28) veli: obierunt tunc Romae ambo Moraviae praesules Cyrillus et Methodius, claraque in obitu et post eum sanctitatis addiderunt miracula.

Rimski mučenikoslov na 9 ožujka ima: in Moravia sanctorum Cyrilli et Methodii, qui Slavorum gentes apostolicis laboribus ad Christi fidem perduxerunt. [4]

Stožernik Baronius u svojih opazkah k rimskomu mučenikoslovu [5] kaže: porro iidem Romae morientes miraculis clari sepulti sunt, quorum reliquiae etc.

Jakov Coletti u Illyricum sacrum na 9 ožujka ima: ss. Cyrilli et Methodii; a u bilježkah: iis tamen gens Slavonica et Illyrica ritum debet divina officia ipsorum lingua a Romanis pontificibus probatum; et digni maxime sunt, qui summo honore ab Illyricis hominibus colantur, habeanturque veluti principes nationis totius patroni.

Napokon živući papa Pij IX druge godine svojega vladanja u okružnoj poslanici 6 siečnja 1848, što je namieni iztočnjakom (ad orientales) ovako se izražuje: sed et in sequenti etiam tempore et longo plurium saeculorum intervallo, floruere in orientalibus nationibus episcopi, martyres, aliique sanctitate ac doctrina praestantissimi viri, quos inter communi totius orbis praeconio celebrantur

---

[1] A. Theiner: Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Romae 1863. T. I, c. III, str. 79.

[2] Ginzel pom. dj. Cod. str. 94—96. Rimsko-slovenska služba bješe upotrebljavana u tom Emauskom samostanu samo do husitskih bojeva.

[3] Ginzel pom. dj. str. 13, bilj. 3.

[4] Martyrologii romani Gregorii XIII jussu editi, Urbani VIII et Clementis X auctoritate recogniti etc. editio novissima. Romae 1845.

[5] Observationes in Martyrol. rom. Romae 1630, str. 125.

Ignatius Antiochenus, Polycarpus Smirnensis . . . nec non Slavorum apostoli Cyrillus et Methodius etc.

Koledari rukopisnih glagolskih misala i časoslova, ponajviše iz XIV i XV vieka, i njekih utištenih od god. 1483 do god. 1562, medju svetci imaju, kako ćemo niže vidjeti, uvršćena imena naših apostola.

Hrvatskim jezikom čuva se svjedočanstvo staroga ljetopisa XII vieka, koji kaže: sveti muž Konstanc naredi popove i knjigu harvacku itd. [1]

5. Progovoriv o dobi, kada u Slovena nastade štovanje prama našim apostolom, kao prama svetcem, i kako je ovo štovanje u njih sve trajalo, ostaje, da probesjedim o dnevih, u koje im se na zapadu godišnja svetkovina slavila, te se i danas slavi.

Uspomena naših apostola štuje se po rimskom mučenikoslovu na 9 ožujka, a služi se isti dan u Spljetu, dočim je poradi drugoga svetca premješćena u njekih drugih biskupijah po Dalmaciji i Kvarneru, kao što na primjer u krčkoj i šibeničkoj na 11 ožujka, a u Kotoru na 14 toga mjeseca. Na 9 istoga mjes. štovala se je u Moravskoj, Češkoj i Galiciji, takodjer u njekih biskupijah po Ugarskoj, u Beču, u Tridentu itd. [2]

Što se tiče glagolskih knjiga, gdje je spomen našima svetcima, napomenut ću najprije one, koje donose koledare, a u njih su jim imena zabilježena. Počet ću s misali.

Misali, koji imaju u koledarih zabilježen 14 veljače za oba svetca, jesu:

a. koji je u propagandinoj knjižnici u Rimu, a bi prije g. 1387 pisan u Omišlju (Castromusculum, Castelmuschio) na krčkom otoku ima: ⰽⰻⱃⰻⰾⰰ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰻⰰ. [3]

b. koji je u ljubljanskoj knjižnici pod br. II. C. 162$^a/_2$ iz XIV vieka: ⰽⰻⱃⰻⰾⰰ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰻⰰ· Ⰻ ⱂⱁⱀⱅⰻⱇⰻⰽⱁⰲⰰ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰻⱈ·

c. onaj iz XIV v. kojemu se je dohranio komad koledara pod br. 34 misalnih odlomaka moje sbirke [4]: ⱂⱁⱀⱅⰻⱇⰻⰽⱁⰲⰰ ⰵⱂⰰ ⰻ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰻⱈ· ⰽⰻⱃⰻⰾⰰ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰻⰰ ⰻⱄ(ⱂⱁⰲⰵⰴⱀⰻⰽⱁⰲⰰ).

---

[1] Arkiv za jugosl. povjestnicu, knj. I, str. 14.

[2] Vidi koledare tih biskupija.

[3] V. moje Čit. starosl. jezika, str. XII i 56 br. 20.

[4] Ovaj odlomak našao sam u selu Sutomišćici (Sutomišćica m. Sveta-eufemišćica, s. Euphemia) na Ugljanskom otoku pred Zadrom.

d. koji je u ljubljanskoj licealnoj knjížnici pod br. II. C. 164a/2 iz XV vieka: ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ ⱆⱍⰹⱅⰵⰾⱆ.

e. koji je u propagandinoj knjižnici u Rimu, a pisa ga izmedju god. 1435—1450 pop Marko na Luci u sv. Luke (u bivšoj ninskoj biskupiji, sada u senjskoj), koji misal XV vieka bijaše u Dobrinju na krčkom otoku: ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ ⱆⱍⰹ.

f. koji je u vrbničkoj župnoj crkvi a bi pisan g. 1456: ⱂⰰⱀⱀⱁⱀⱄⰽⰹⱈ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰹⱈ ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ ⱆⱍⰹ.

g. koji je u istoj crkvi, a bi pisan god. 1463: ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⱃⰰⰲⱀⱁⰰⱂ ⱆⱍⰹ.

h. koji je tiskan god. 1483: ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ ⱆⱍⰹⱅⰵⰾⱆⰿⰰⱀⰹⱈ ⰻ ⱂⰰⱀⱀⱁⱀⱄⰽⰹⱈ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰹⱈ.

i. koji bje tiskan god. 1528 u Mletcih ima: ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ ⱆⱍⰹⱅⰵⰾⱆ· ⰻ ⱂⰰⱀⱀⱁⱀⱄⰽⰹⱈ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰹⱈ.

Časoslovi imaju ili u koledarih, ili u litanijah imena naših apostola, a njeki i njihovu službu.

Časoslovi, koji u koledarih il medju službami (in proprio sanctorum) napominju naše svetce na 14 veljače, jesu:

a. koji prošloga vieka bijaše u župničkoj crkvi saljskoj, a spadaše na XIV viek imaše, uspomenu svetih Ćirila, Metuda i Valentina, kao što ima Karaman u razpravi: Considerazioni itd. [1]

b. odlomak, koji se prošastoga vieka nalažaše u crkvi sv. Mihovila na Zaglavi (na velikom otoku, Insula magna, Isola grossa) u zadarskoj nadbiskupiji, gdje služahu tretoredci sv. Frane. U njem, kao što kaže rečeni Karaman, bila je služba sv. Ćirilu i Metudu na 14 veljače.

c. koji je u rimskoj propagandinoj knjižnici, a bi pisan g. 1379, i sadrži proprium de tempore, ima: ⱂⰰⱀⱀⱁⱀⱄⰽⰹⱈ· ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ.

d. koji je u ljubljanskoj licealnoj knjižnici pod br. II. C. 161a/2, a sadrži proprium sanctorum: ⰽⰹⱃⰹⰾⱆ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰹⱓ ⱆⱍⰹⱅⰵⰾⱆ· ⰻ ⱂⰰⱀⱀⱁⱀⱄⰽⰹⱈ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰹⱈ·

[1] Toliko za časoslov saljske crkve koliko za odlomak Zaglavske, o kojih govori Karaman, nastojao sam, ne bi li ih gdjegod našao, al ih nema ni u tih crkvah, od kojih druga je zapuštena, niti u selih cieloga toga otoka, u kojem obadjoh sve kuće, gdje je bilo knjiga, ili se spominjalo, da je njegda u njih bilo popova, i to pošto ih već po mojem preporučivanju obadjoše njeki djaci.

e. koji je istoj knjižnici pod br. II. C. $163^a/_2$: Breviarium II, i sadrži proprium sanctorum: [illegible]

f. koji je u knjižnici Kukuljevićevoj, sada jugosl. akademije, u Zagrebu (iz XV v.) pod br. 802 rukop., a sadržaj mu je proprium de tempore: [illegible]

g. koji je u istoj knjižnici pod br. 183, po svoj prilici iz XV vieka, a sadrži proprium de tempore: [illegible]

h. koji je u nadbiskupskoj knjižnici u Zagrebu, ciel od g. 1442: [illegible]

i. koji je u knjižnici Kukuljevićevoj, sada jugoslavenske akademije, pisan god. 1470, ima: [illegible]

j. koji je u istoj knjižnici, i sadrži proprium sanctorum, a pisan god. 1485, ima: [illegible]

k. koji je tiskan god. 1561—62: [illegible] [1]

[1] Ovo je prvi časoslov, što bi tiskan nastojanjem Nikole Brozića omišljanskoga plebana. Prof. Mesić u spom. Tisućnici opisa ga djelomice. Ima 544 lista osim sedam prvih, što niesu obrojeni, i koji sadrže koledar. Na prvoj strani osmoga lista gdje počimlje obrajanje listova, čita se: [illegible] Con priuilegio della illustriss. signoria. Dva su stupca na svakoj strani, a u stupcu su po 33 redka, broji su zabilježivani pismeni. Psaltir ([illegible]) sliedi do 64 lista, a od 65 lista do 284 ima proprium de tempore. Od 285—459 proprium je sanctorum. List za 455 nosi taj isti broj, a sliedeći listovi niesu obrojeni. Koji dolazi za 459 vas je prazan. Od 457—497 ([illegible]) obće svetcem, za kojim sliedi osam listova s rubrikami, koji niesu obrojeni. Na zadnjem ovih listova stoji bilježena godina [illegible] (1561). Za ovimi sliedi opet trideset i jedan list različita sadržaja: misni obred, devet zavjetnih misa, njeki blagoslovi: blagoslov vode, način kršćenja itd. Na osmom rečenih listova s rubrikami, a to na prvoj strani u sriedi prvoga stupca: [illegible] Apud filios Gio: Francisci Turresani Venetiis mense martio MDLXI. Iz ove bilježke razumije se, da Brozić pobrinuo se je za tiskanje ovoga glagolskoga

Koji napominje samoga sv. Metuda, moravskoga nadbiskupa, a to na 6 travnja, jest časoslov XIV v. pod br. 11 slovenskih rukopisa carske parižke knjižnice. [1]

U litanijah spominje sv. Ćirila jedini časoslov g. 1396 s riečmi: Ⱄⰲⰵⱅⰻ ⰽⱆⱃⰻⰾⰵ ⰿⱁⰾⰻ ⰸⰰ ⱀⰺ. [2]

Spomen dakle naših apostola u obće na zapadu slavio se je na 14 veljače, t. j. na god smrti sv. Ćirila. Ako jedini parižki časoslov u koledaru donosi spomen samoga Metuda, i to na 6 travnja, dan u koji on umrie, to bi svjedočilo, da su taj dan svetkovali njega samoga uspomenu u kakvoj župi ili biskupiji, premda je mogao spisatelj toga časoslova cjeća tjesnoće prostora pisati jedno na mjesto dva imena.

Zadarsko-pašmanski časoslov, što nam se čitav dobranio, nema ni u koledaru pomena naših svetaca. Za tiskane misale g. 1507 (?) i 1531, ne mogu ništa reći, budući, da iztisci, što su u mene, a što se prvoga njih tiče, jedini je dosele poznat, baš su i u onom kraju okrnjeni, gdje se je to moglo naći.

Što misali i časoslovi utišteni u Rimu nemaju u koledarih, razlog je ovaj, što se nije smjelo u njih uvrstiti, nego samo svetce obćega rimskoga koledara, t. j. koji su se po svoj katoličkoj crkvi častili, i kojim je bila u časoslovu osebna služba, ili napokon štovani bijahu u cieloj Dalmaciji, kao n. p. sv. Jerolim.

časoslova, da mu je dodao nove službe, od kojih njeke bit će sam i preveo, da je popravio jezik t. j. pohrvatio ga više nego je bio u rukopisih toga vieka. Što prvi list ima zabilježenu godinu ·Ⱍ·Ⱇ·Ⰿ·Ⰱ·=1562, a bilježka pri kraju nosi godinu ·Ⱍ·Ⱇ·Ⰿ·Ⰰ·=1561, po mojem mnienju imalo bi se ovako tumačiti, t. j. da knjiga, počimljući od psaltira t. j. od prvoga tabaka naznačena brojkom Ⰰ=1, bila je utištena god. 1561 i da tiskanje trajalo je do mjeseca marča (ožujka) sliedeće godine 1562, a da sve što sliedi do konca, i najskolen koledar predstavljen cieloj knjizi, bi dovršeno sliedeće godine, koja bude i zabilježena, t. j. godine 1562, tako da ovi časoslov imao bi se držat, da bi utišten god. 1561—62. Što Le-Long piše, da ovi časoslov bi pretiskan u Rimu god. 1621 i 1629, nitko ne zna, da je gdje vidio cigli koji otisak.

[1] Les manuscrits slaves de la Bibliothèque impériale de Paris par le P. Martinof d. C. d. J. avec un calque. Paris 1858, str. 98.

[2] Mnogi su držali, da spisatelj toga časoslova bijaše rodom iz Omiša (Almissa), i to s velike sličnosti imena rodna mu mjesta, koje se zove Omišalj (Castromusela, Castel Muschio) na krčkom otoku. Za njimi i ja sam ga u Chrestomathiji na str. XIX spomenuo kao rodjena u Omisu (Vito ex Almissa). V. što napisa J. Črnčić u zagrebačkom Kat. listu g. 1859, br. 43 i 44

Pij papa IX prigodom svetkovanja tisućnice naših apostola, t. j. god. 1863 naredi, da se odsele njihova godišnja svetkovina slavi na 5 srpnja, a ova se promjena uput izvršila u Slovenaca, u Čeha, u Moravljana, u Slovaka, i u prekovelebitskih Hrvata. [1]

6. Svetkovanje goda naših apostola ne ostade pri jedinom upisivanju njihovih slavnih imena u koledare, ili u povjestničke knjige, nego se još osobite službe ovršivahu u crkvah.

I povraćajuć se na istok, medju službami valja nam razlikovati službe, koje sadrže pohvale i molitve, od onih, u kojih su zgoljna štenja, koja bi se čitala, il pjevala medju timi pohvalami, il prije, ili za njimi.

Službu o svetih Ćirilu i Metudu u prvom smislu imaju mnogi rukopisi XI i sliedećih viekova, a iz njekih od njih dali su je učeni ljudi tiskat. [2] Službe u drugom smislu valja razlikovati u štenja, koja se i legendami zovu, i u tako rečene pohvale.

---

[1] U Rimu u crkvi sv. Jerolima bi svetkovana tisućnica naših apostola cielu god. 1863 po pozivu 28 dec. 1862 uzvišenoga Kostantina Patrizi biskupa Porta i sv. Rufine, obćega vikara nj. svetosti. Za njim se je poveo zadarski nadbiskup Petar Dujam Maupas, čim izdade poziv na svetkovanje tisućnice, koje se je učinilo 2 ožujka god. 1863 u stolnoj crkvi pjevanom misom, koju je sam obslužio, te za njom pjevao pjesan: Tebe boga hvalimo. Nad velikimi vratima spom. crkve bijaše napis latinski:

Cyrillo. Et. Methodio.
Archiepiscopis.
Patronis. Coelestibus. Salutaribus.
Quorum. Beneficio.
Gentes. Slavicae. Plurimae.
Veteri. Superstitione. Rejecta.
Christianam. Sapientiam. Agnovere.
Humanis. Divinisque. Litteris. Exc. Sunt.
. Jadrenses. Corde. Laetantes.
Anno. Millesimo.
A. Fausto. Felici. Utriusque.
Thessalonica. In. Pannoniam. Adventu.
Solemnia. Et. Gratiarum. Actiones.

[2] Službe o slavjanskih apostolih po grčkom obredu izdao je iz bugarskoga rukopisa XIII vieka V. Grigorovič god. 1862 u učenih zapiscih imper. Kazan. universit. pa opet god. 1865 u Kyrillo-Methodievskom sborniku u Moskvi, u kojem za njom po rusk. ruk. iz mineja za fevralj XII vieka (Nr. 164) bi opet navedena ona o sv. Ćirilu, ali s objasnjenji istoga Grigorovića i A. V. Gorskoga. Najzad god. 1867 J. Sreznevsky izdao je

Izmedju štenja ima tako rečenih **panonskih legenda**, jedna o sv. Kostantinu, rečenom Ćirilu, a druga o sv. Metudu.[1] Najstariji rukopis, koji sadrži legendu s pohvalom o sv. Ćirilu, kako je već poznato, nije nego iz XV, a oni, u kojem ima legenda o sv. Metodiju, dolazi iz XVI vieka.[2]

---

polag istih rukopisa i polag šest drugih onu istu o sv. Ćirilu u Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ. I—XL. Санктпетербургъ. Выпускь III, XXVIII str. 65—78. Tropar (**ѡт пелень**) i kondak (**тврьдимь оумомь**) ima i Zagurović u psaltiru tiskanom u Mletcih god. 1569, a bili su poznati i Karamanu, koji ih latinski navadja u svojih **Considerazioni** pod br. II bilj. *(d)*, i koji ovako u tom jeziku glase: **Troparium**. A teneris unguiculis sapientiam loco sororis tibi elegisti, cum praeclare eam vidisses in forma virginis castae: hanc igitur amplectens, ornasti animam tuam, ingeniumque aureis eius monilibus. — **Item cantacium**. Firmo ingenio et adeo inspirato studio, tamquam praeclaris radiis illustrasti et permeasti orbem ad instar sideris lucens, sancte Cyrille, seminasti verbum Dei in septentrione, in occidente et in oriente, plurimos illuminasti. Hinc habes fiduciam ad Christum, non cessa orare pro omnibus nobis. Kulczinski: Specimen ecclesiae Ruthenae. P. I. XIV Febr.

[1] Ove dvie legende iznadje prof. Gorsky, rector moskovske duh. akademije, u staroslovenskom ćirilskom rukopisu XV vieka, a godine 1843 priobći njihov sadržaj u VI knjizi časopisa: Москвитянинъ br. 6, str. 406 do 434, što godine 1846 V. Hanka prevede i dade tiskati u **Časopisu Česk. Mus.** sv. I. str. 5—33. Osim ovih dviju legenda našasta bi i pohvala o sv. Ćirilu. Legende biše prozvane panonske, što se odmah s početka sudilo, da je barem jedna od njih u Panoniji sastavljena. Obje legende s pohvalom dade tiskati Šafařík u djelu, kojemu je naslov: Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův. V Praze, 1851. Izdavatelj cieni, da je Klimenat, velički biskup, Metudov učenik, u Bugarskoj prvu napisao zajedno s pohvalom, dočim za drugu veli, da bi napisana u dolnjoj Panoniji od drugoga Metudova učenika Gorazda. I Rački se u tom slaže sa Šafaříkom, samo što drži, da taj učenik ne bijaše Gorazd. Gorsky, Bodjansky, Undol i Lavrovsky pripisuju obje legende s pohvalom spomenutomu Klimentu, koji po Lavrovskomu imao je imati pred očima tako rečenu talijansku legendu. Osim pet rukopisa, koji sadrže istu legendu o sv. Ćirilu, a bili su poznati Šafaříku kad dade tiskati obje legende, sliedećih godina našlo se je još drugih s istom legendom i s pohvalom, ili bez pohvale, pa opet drugih s jedinom pohvalom. Za Šafaříkom objelodani legendu o sv. Ćirilu Miklošić u Chrestom. palaeosl. Vindobonae 1861; a pohvale M. Pogodin u Кирилло-Меѳ. Сборн. Москва 1865 iz dva rukop. sbornika XIII i XV vieka, i Sreznevski iz sbornika XIV v. s razlikami, koje se opažaju u drugom XV. V. Свѣдѣнія и замѣтки itd. Санктпетербургъ 1867.

[2] Obje legende imaju u sebi dokaza vjerodostojnosti. Šafařík o prvoj od njih ovako se izrazuje: „Bud' jak bud', život náš, na vzdor pozdějším

Spomenute službe, budi pohvale u obširnom smislu, budi štenja ili legende, budi li pohvale u užjem smislu, sadrže njeke podatke o žiću naših apostola, za koje iz drugih izvora nije se znalo, te tako i razsvjetljuju i potvrdjuju dogodjaje iz ovih još prije poznate. Za njihovu starinu svjedoče izvanjski i unutrnji dokazi.

---

obnovam a vstavkam některých rukopisův, chová v sobě důkazy, že pochází od blízkého svědka všech činův a podjetí sv. Konstantina." A o drugoj ove su mu rieči: „bez rozpaku za pravdě podobné přijmouti můžeme, žeť on (životopis) puvodně sepsán byl . . . . v nedlouhém čase po úmrtí sv. Methodia, ještě před konečným pádem říše moravské." Dümmler (Ueber die Glaubwürdigkeit der pannonischen Legende, str. 151) takodjer ovako sudi drugu legendu, koje latinski prievod po Miklošiću imaše pred očima: „Unsere Legende in Allgemeinen, wenn wir sie mit unbefangenem Blicke betrachten, macht ganz den Eindruck einer schlichten und ungeschminkten Darstellung wirklicher Thatsachen." Hrvatski reklo bi se ovako: „Razmatramo li našu legendu prostodušno, ne obazrevši se na nje iztočaj, takav nam je s nje utisak, kao da je ono priprosta i istinita pripoviest zbivših se doista učina." A malo poniže (str. 155): „Ohne Zweifel aber ist der auf uns gekommene Text nur die Uebersetzung eines ursprünglicheren, wofür sich u. a. auch dies als Beweis anführen lässt, dass das den Russen unbekannte Wort Messe, so oft es vorkommt, durch einen besonderen Zusatz erläutert wird. Nach der Meinung des Herrn Prof. Miklosich war jener Urtext griechisch, wofür Satzbau und Redewendungen Zeugniss ablegen." Što u hrvatskom prievodu glasilo bi ovako: „Nema sumnje, da tekst, što nam se je dohranio, prievod je izvornijega teksta, a dokaz je tomu, što kadgod je u njoj rieč o misi, Rusom nepoznatoj, sve ima osobit dodatak, da stvar razbistri. Po mnenju gosp. prof. Miklošića onaj izvorni tekst bio je grčki, jer to posvjedočava sastav stavaka i zakreti govora". Wattenbach ne samo jednako sudi o istoj legendi, nego još i obširnije se bavi: „So gehört jetzt zu unsern wichtigsten Quellen über das Leben des Methodius eine altrussische Legende, welche Miklosich für eine Uebersetzung aus dem Griechischen hält, und der Sprache nach erst in 14. Jahrhundert setzt. Erhalten ist sie nur in einer Handschrift des 16. Jahrhunderts; dem Inhalt nach aber gehört sie ohne alle Zweifel noch ins neunte Jahrhundert, denn sie kann nur unter den pannonischen Slovenen und vor dem Sturze des mährischen Reiches, unmittelbar nach dem Tode des Methodius geschrieben sein. Ebenso alt ist auch ein nur in altserbischer Sprache des 14. Jahrhunderts erhaltenes Leben Konstantins. Von den vertriebenen Schülern des Methodius müssen diese Legenden nach Bulgarien mitgenommen, und so für die Nachwelt gerettet sein." A prevedeno hrvatski: „Tako ide u red naših najznamenitijih izvorknjiga, što se bave Metudovim životom, staroruska legenda (staroslovenska legenda, ali porušena), za koju Miklošić cieni, da je prievod iz grčkoga, a da, po jeziku sudeć je, bila je napisana XIV stoljeća. Dohranila nam se je jedino u rukopisu XVI stoljeća, ali sadržina joj je takva, da je imala bez dvojbe nastat u IX stoljeću, i da

7. Službe rimskoga obreda u latinskih časoslovih ponajviše ne imahu ništa vlastita do same molitve i tri ili šest štenja na jutrnji. Molitva bijaše jednaka il ponješto ıazlična u svih službah, a štenja ili su se razlikovala, il se i dan danas još gdjegod razlikuju. [1]

U starih rukopisnih i utištenih časoslovih za Češku i Moravsku ima šest štenja, kojim je početak: Quemadmodum, zadnja rieč: hymnizari, a jesu izcrpena iz legende, koju Dobrovsky nadje u njekom Passionalu god. 1436, i u mnogo drugih rukopisa ces. dvorske bečke knjižnice. Ista se štenja nalaze u časoslovu gnesnenske biskupije utištenu u Mletcih god. 1511. Lucij vidio je u časoslovu za Poljsko svećenstvo štenja, u kojih se naši apostoli predstavljaju kao sinovi Konstantina filosofa (Cyrillus et Methodius fratres, Constantini Thessalonicensis cognomento philosophi, civis Constantinopolitani erant filii). Bolandovci opet druga su štenja našli u njekom starom rukopisnom časoslovu olomučke biskupije, kojim ovaj bijaše početak: Beatus Cyrillus, natione Graecus, tam latinis, quam ipsis Graecorum etc. od kojih se odlikuju ona, koja rečeni Dobrovsky piše, da je vidio u dva časoslova. [2]

Dan današnji gnesnenska biskupija ima ona ista štenja, koja vidje Lucij u spomenutom časoslovu, dočim biskupije češke, moravske, ugarske i bečka, a do godine 1859 i šibenička, imale su ista štenja, koja su se započinjala riečmi: Cyrillus vitae sanctitate rerumque gestarum gloria etc., jer godine 1860 šibenička uvede druga štenja [3], kojih prve rieči jesu ove: Cyrillus

---

je mogla napisana biti jedino u panonskih Slovenaca, i prije propasti moravske države odmah po Metudovoj smrti. Jednako star je opis Kostantinova života, koji nam se je dohranio samo u staroerbskom jeziku (t. j. u staroslovenskom ali posrbljenom) XIV vieka. Moralo se dogoditi, da otjerani Metudovi učenici odnesoše sobom u Bugarsku ove legende, te ih ovako spasiše za potomstvo." Die slawische Liturgie in Böhmen und die altrussische Legende vom heil. Wenzel. Breslau 1857. Aus den Abhandlungen der histor. phil. Gesellsch. in Breslau. B. I.

[1] V. službe vlastite tim biskupijam (Officia propria).

[2] Cyrill und Method der Slaven Apostel. Ein historisch-kritischer Versuch von J. Dobrowsky, Prag 1823, u Abhandlungen der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. VIII B.

[3] Proprium sanctorum ab apostol. sede pro dioeces. Sibenicensi adprobatum. Bassani 1860. Propr. miss. de sanctis ab apost. s. pro dioec. Siben. adprob. Bassani 1860.

et Methodius germani fratres Thessalonicenses exacta adolescentia etc. Krčka takodjer biskupija god. 1853 novu službu uvede i za misu i za časove. U ovoj pjesan na večernju počimlje: Ignotos graderis visere Chazaros, ona na jutrnje: Summi, Methodi, Bulgarorum principis, a ona na pohvale: Plausibus vobis celebrent Moravi. Tri štenja za drugu noćnicu: Cyrillus, ante Constantinus dictus, et Methodius germani fratres Thessalonicae senatorio genere orti, exacta adolescentia etc. Sprednice i otvjeti takodjer su vlastiti. [1]

8. Sad o službah istoga rimskoga obreda napisanih staroslovenskim jezikom i glagolskimi slovi.

Misnu vlastitu službu namienjenu našim svetcem ima jedini rimski jevangjelistar u drugom dielu (glagolski napisanom), al od nje samo dva štenja: jedno iz staroga a drugo iz novoga uvjeta, dočim u misalih u užjem smislu nema ni toga. [2]

Ako li pak nema ništa u misalih, ima il bilo je podosta u njekih časoslovih. Izmedju ovih njeki imaju vlastitu službu već poznatu, a jedan drugu vlastitiju nepoznatu. Prvu g. 1863 priobćenu prof. Mesićem u Tisućnici slov. apostola, sadrže sliedeći časoslovi: jedan rimski[3],

---

[1] Proprium sanctorum ab apost. sede pro dioecesi Veglensi adprob. et illustrissimi ac reverendissimi d. d. Barth. Bozanich ep. Vegl. jussu editum. Bassani 1853.

[2] Evangelia slavice quibus olim in regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia Remensis, vulgo Texte du Sacre. Lutetiae Parisiorum 1843.

[3] Ova knjiga od oko 400 listova u dva stupca u 4. bi pisana prije godine 1387, jer najstarija u njoj bilježka druge ruke nosi tu godinu. Sadrži drugi dio rimskoga časoslova, t. j. psaltir, obće i vlastito svetcem, dočim prvi dio, vlastito o vremenu s koledarom ima druga knjiga takodjer od oko 400 listova u 2 stupca u 4., koja bi svršena god. 1379. Obje se čuvaju u knjižnici rimske propagande. Karaman u svojih Considerazioni (N. XXXVI), gdje ih opisuje, za onu, koja nosi bilježku g. 1387 veli, da je imala biti pisana poslje g. 1389 s toga, što po računu Raf. Levakovića za koledarom ima vlastiti oficij (crkvenu službu) pohoda B. D. M., ali možda nije uvidio, jesu li kašnje dodati bili listovi, koji ga sadrže, kao što je dodato i zadarsko-pašmanskomu časoslovu. O istoj pa knjizi ovo rečeni Karaman piše: „Sotto li 14 febbraio sono uniti li tre santi Cirillo e Metodio e Valentino. Gl' Inni e le sei Lezioni variano in qualche termine dagl' Inni del Breviario di Sale e dalle lezioni di quello di Zaglava." V. izviešće o putovanju kroz Dalm. u Napulj i Rim itd. od

jedan novljanski [1], i brozićev (tiskan god. 1561—62); drugu jedan ljubljanski.

Ove druge službe, koju sadrži jedan od glagolskih časoslova licealne knjižnice u Ljubljani, sjetio se je o. Dragutin Parčić, tretoredac sv. Frane, kad g. 1864 listopada mjeseca pohodi tu knjižnicu, a u njoj što iz svoje ljubavi, što da pristane na moju molbu, pregleda glagolske rukopise. Dokaza mi on, da medju ovimi u jednom časoslovu ima služba naših apostola, i donese mi priepis prvoga redka pjesni, što ide u večernju. Uzporediv taj redak s početkom pjesni na večernju u brozićevu časoslovu, dosjetih se, da te pjesni niesu jednake, te slutih namah, da će po svoj prilici biti u cieloj službi prama onoj službi razlike. I niesam se prevario, jer umoljen od mene g. Fr. Levstik, tadašnji tajnik slovenske Matice u Ljubljani, prepisa mi cielu tu službu, te nadjoh je sve drugče složenu, nego li je ona druga, rimskoga, novljanskoga i brozićeva časoslova.

Rukopisni časoslov, gdje se ova služba sadrži, zabilježen je u knjižničinom kazalu znakom II. C. $161^a/_2$, a na hrbtu zavitka, kojim bi ne odavna ukoričen, štije se: Officium sanctorum, što valja koliko: proprium sanctorum. Sadržaj mu je dakle samo služba svetiteljem, što se kroz godinu svetkuju, i po tom ima biti treći dio cieloga časoslova po rimskom obredu. Tko zna, gdje su ostale česti, pa i jesu li ikad bile napisane? Visok je časoslov $8^1/_4$ palca, širok $5^1/_2$, a u oba stupca, što ih je na svakoj strani ima po 35 redaka. Prve su mu rieči ove: [illegible] itd.

Iv. Kukuljevića Sakc. u arkivu za povjestnicu jugosl. knj. IV. 1857, str. 370 i 371; i Dvie razprave: Slovinski sv. Jerolim u Rimu, itd. napisa dr. Iv. Črnčić u Trstu 1868, str. 16 i 17. Isti gosp. Črnčić iz prvoga iz opisanih časoslova prepisao mi je pjesan na večernju i prvih šest štenja.

[1] Ovaj časoslov pisan na liepu kvieru u veličini velikoga lista, ima do 998 strana; pismo mu je sve jednako i vrlo krasno. Počimlje s ovimi riečmi: [illegible] itd. a završuje se sa službom na dan sv. Teodora mučenika. Čuva se u Novom u crkvi sbornoga kapitula, a pisa ga na Grobniku pop Martinac rodom Lapčanin, i to za remete sv. Marije pod Novim. Pisanje trajalo je od godine 1493 do 1495. Službu naših apostola, koja se nalazi na str. 811—814, prepisao je M. Mesić, te je uvrsti u Tisućnicu slovjenskih apostola Ćirila i Metoda. U Zagrebu 1863, str. 76—84. Za ovi časoslov doznalo se je pokad Fr. R(ački) opisa ga u br. 47 Katoličkoga lista god. 1857.

Rekao bih, da je gdjegdje početna pismena službam velikih svetkovina upisao il isti pisalac, il koji drugi. Služba o sv. Ćirilu i Metudu stoji na listu 33 i slied. Na [illegible] vlastita je služba, takodjer na [illegible]. Na kraju ima, i to na listu 169 tablica, a za njom koledar. Što se jezika tiče, i po sudu o. Parčića, koji je po svem časoslovu štogod pročitao, a i što se meni čini po službi naših svetitelja, imali bismo pripisati taj časoslov XV vieku, a po jednoj izmedju bilježaka, koje se u njem štiju, prvim godinam toga vieka. Evo te bilježke: [illegible] itd. God. 1444 bijaše već pisan časoslov, i njegov posjednik bijaše njeki Duminko Žandržel iz Boljuna (u Istri), koji možda stanovaše u Puli, ili drugdje u Istri, a po prilici bit će bio prijatelj ili baštinik koga popa. Tko ga napisa, nije zabiljeno. [1]

[1] Opisu ljubljanskoga časoslova, u kojem se nalazi služba o svetih Ćirilu i Metudu, dodat ću po izvješću istoga o. D. Parčića i ono ostalih glagolskih knjiga, koje se u istoj knjižnici čuvaju. Druga dva časoslova kožom su ukoričena, a na izvanjskoj strani zavitka jednoga od njih stoji Brev. I., a drugoga Brev. II. Prvi, koji sadrži proprium de tempore, bit će napisao koji tretoredac, budué uvršćena uspomena sv. Frančiska gdje je sami Franjevci imaju, t. j. za večernjom medju onom apostola Petra i Pavla, i onom za mir. Evo ciele bilježke koja se o tom štije na listu 203: [illegible] Viek, kojemu spada, ne može se opredieliti, jer nije mu naznačena godina, koje bješe napisan; ali po jednoj bilježci, koja nosi god. 1504, doznajemo da je prije te godine postao. Knjizi sačuvala su se 262 lista, i u ovih do 30-ga jedan je pis, a 33 redka na svakoj strani podieljenoj na dva stupca; od 31 do 39 pomnjivija se ruka pokazuje, bila ista, bila druga; od 40—87 pis je svakako drugi, 30 redaka na svakoj strani, a slova veća i nepomnjivo nacrtana. Od 88 do 150 lista opet manje je pismo, pomnjivija ruka, a na svakoj strani po 35 redaka. List 124 nije na dva stupca podieljen, a po tom prilika je, da iz drugoga rukopisa bi tu uvršćen. Od lista 151—231 lista počimlje veći oblik. List 212 iz starijega je rukopisa uzet. Od lista 232, pa sve do kraja pis je kakav je od lista 88—150. Sadržaj t. j. proprium de tempore ima naslov: [illegible]. U njem je ciela služba na čast presv. Trojice, i [illegible]

9. Osim ovih časoslova bilo je još i drugih za živa Karamana, u kojih bijaše služba na čast naših apostola. Assemani po-

[illegible]. Štenja iz Jobove knjige počimlju ovako: [illegible] itd. dakle po latinskoj Vulgati (Srv. Jobove knjige pogl. I. iz II. časoslova vrbničke crkve u mojoj čitanci staroslov. jez. god. 1864, str. 57, i iz zadarsko-pašmanskoga časoslova u II svezku Ulomaka sv. pisma). Početkom XVI vieka ova je knjiga bila u Istri u gradu Brnu, kako nam kaže jedna u njoj bilježka: [illegible]. Jezik joj je mješovit, i mienjao se je, kako se mienjali prepisovatelji, ali pokvareniji je od 88—150 lista. Upotrebljena su kao početna i njeka gotička slova. Drugi časoslov u kazalu II. C. 163 $^a/_2$ počimlje ovako: [illegible] itd. Sadržaj mu je dakle proprium sanctorum. Veoma je ovaj časoslov sličan prvomu, al manjom bi pomnjom pisan; pis mu nije sve jedan, i jezik dosta pokvaren. Oblik mu je kao prvomu, a listova ima do 175. Izmedju različnih bilježaka ima jedna od godine 1498 na listu 172 (a ne 78 kako stoji na gornjem kraju lista naznačeno), koja ovako glasi: [illegible] — Osim opisanih časoslova ista knjižnica ima dva misala, koje po izvješću istoga prijatelja u kratko ću ovdje opisat. Misal zabilježen ovako II. C. 162$^a/_2$ većega je oblika nego ostali glagolski rukopisi iste knjižnice, listovi su mu dugi 9$^3/_4$'', a široki 7$^3/_4$'', pismo uzduž 9$^3/_4$'', u širinu 6$^3/_4$'', i to po bečkoj mjeri. Počimlje: [illegible] itd. Prvo početno slovo pri misi za najveće blagdane predstavlja sliku visoku dva pednja. Njeka od takovih početnih slova bila su odrta s dotičnimi listovi, tako n. pr. ona, koja su bila pri muci gospodinovoj po Matiju i po Marku. Pred proročanstvom (Poroda IX) o potopu ima slika četiri palca visine, koja predstavlja ulaženje živina u korablju. Ozgor ima ptica, ozdol majmuna, koji jašu na devah, volova, slonova, jednoroga, dvie i dvie naporedo, a Noje, gdje im šibicom pokazuje ulazište. Za listom, na kojem je ova slika, nema njekoliko listova sve do ponedjeljka za Uskrsom, i to po svoj prilici bili su odrti, što na njekih od njih bilo je slika. Za XXIV nedjeljom po Duhovih ima tablica sa crnimi i crljenimi slovi, pa koledar, a nad svakim mjesecem slika kolik talir predstavljajuća mjesec n. pr. siečanj, koji se grije, veljača, koji reže, ožujak, koji sieče drvlje itd. Pred činom mise (Canon) ima veliko propeće, s jedne strane stoje žene, s druge vojnici. Listovi bili su izbrojeni pokad zadnjih godina bila je knjiga ukoričena, koja ih ima do 245. Na drugom je kraju okrnjena. Viek kad bit će bio pisan ovi misal imao bi biti XIV, budući ova knjiga starija od ostalih glagolskih te knjižnice, pa koncem XV vieka nalazio se je u Brni, kako nam svjedoče dvie bilježke, od kojih glasi ona u koledaru ovako glasi: [illegible] Druga al druge

lag istoga Karamana piše [1], da odlomak prastaroga časoslova crkve sv. Mihovila na Zaglavi imaše na 14 veljače službu na njihovu čast, al ne kaže, kako počimaše. Dobrovsky takodjer polag istoga Karamana, u djelu: Cyrill und Method [2] spominje taj odlomak; pa na drugom mjestu kaže, da stari glagolski časoslovi dalmatinskih glagoljaša sadržavahu vlastitu službu o tih apostolih. Evo kako se on izrazuje: „selbst bei den Glagoliten (Slawischen Priestern nach römischen Ritus) in Dalmatien, ward Cyrill und Method nebst Valentin am 14. Febr. gefeiert, wie es ihre alten Breviere, die Matth. Caraman Erzbischof von Zara in seinen Considerazioni N. XXXIV anführt, ausweisen," t. j. „i kod Glagoljaša (slovinskih svećenika rimskoga obreda) u Dalmaciji svetkuju se Ćiril i Metud zajedno sa sv. Valentinom na 14 velj., kako svjedoče njihovi stari časoslovi, koje zadarski nadbiskup Matija Karaman navadja u svojih Considerazioni". I malo niže: „in den Lectionen wird Method Erzbischof genannt, nicht aber Cyrill. In der Hymne heisst es: Du glorreicher Vater, unser Lehrer (Meister) Cyrill," što hrvatski znači: „u štenjih Metud se nazivlje nadbiskupom, a ne Ćiril. U pjesni zove se: Ti preslavni otče učitelju naš, Ćirile". Njeki dakle od tih starih časoslova sadržavahu jednu, a drugi drugu od dviju spomenutih služaba, koje Karaman bit će vidio, po svoj prilici, kad bi svoju državu kao pastir pohadjao. Što veli, da je Metud, a ne Ćiril, u štenjih prozvan nadbiskupom, to spada samo na rimsku, novljansku i brozićevu službu, od kojih rimska i brozićeva odmah u prvom štenju zovu Metuda nadbiskupom, a nov-

---

ruke štije se na 138 listu: [illegible]. Ima mise na čast prisv. Trojici i na Tielovo. — Drugi misal zabilježen ovako: II. C. $164^a/_2$, sastoji sada iz 193 lista, koji su dugi $8^1/_4$'', široki $5^3/_4$'', svaka strana u dva stupca razdieljena ima 32 redka. Pismo je maleno, al jednako i točno; početna slova bez ukrasa. Nema mu početka, a prvi list od ostavših počimlje s koncem poslanice za nedjelju prije one na mesopust. Koledar je na drugom kraju. Premda nema biljezke, po kojoj bi se moglo ustanoviti vrieme, kad je pisan bio, il već upotrebljavan, il gdje; mješovit mu jezik svjedoči za kašnje doba. — U istoj knjižnici nalazi se još jedna glagolska knjiga, i ta medju rukopisi pok. B. Kopitara. Ova je rukopisna knjiga, zar dio časoslova, svakako pak psaltir, jer počimlje riečmi: [illegible] .. [illegible].

[1] J. S. Assemani Kalendaria eccl. univ. Tom. I.

[2] J. Dobrowsky: Cyrill und Method der Slawen Apostel. Prag 1823.

ljanska samo biskupom, dočim u štenjih druge službe, t. j. ljubljanske, o Metudu nema ni pominka. I početak pjesni služi da se ustanovi, da su njeki od tih starih časoslova imali istu službu kao i ljubljanski, u kojoj prva pjesan s prvoga kraja ovako glasi: [illegible].

Ne buduć zadovoljan podatci tih muževa, nakanio sam uteći se samim Considerazioni spomenutoga Karamana. Po njih [1] ne samo u Zaglavskoj crkvi bio je za njega živuća odlomak glagolskoga časoslova iz konca XIII v. ili iz početka XIV sa službom na čast naših svetaca, kakvu nam čuvaju rimski, novljanski i brozićev časoslov, nego još i u saljskoj crkvi bio je časoslov iz iste dobe sa službom na njihovu čast, jednakom s onom ljubljanskoga časoslova. Pokle je spomenuti Karaman govorio o njekih glagolskih knjigah čuvanih u Zadru, pa i o časoslovu crkve sv. Mihovila (zadarsko-pašmanskom), koji on sudjaše po pismu da je imao biti ne manje od sto godina stariji nego mu je bilježka g. 1412, dakle napisan koncem XIII, il početkom XIV v. [2], prelazi na to, da broji časoslove zadarske biskupije, i rimske propagande. Evo kako se on izrazuje: „Egualmente antico ancora (t. j. ne manje od vieka stariji nego bilježka god. 1412 časoslova crkve sv. Mihovila) è il breviario della chiesa di Sale nella diocesi di Zara sull' isola Grossa dirimpetto a Fermo. Nella stessa parrochia v' è la chiesa di s. Michele di Zaglava: Convento del suddetto terzo or-

[1] Ovu razpravu pisao je god. 1753, kad već (od god. 1746) bijaše zadarskim nadbiskupom, da se pred papom brani proti njekomu svećeniku, koji svojimi Adnotationes napadaše, te kudjaše izdanje misala g. 1741 od njega popravljenoga i nastojaše, da se prosti jezik (vulgaris sermo) m. staroslovenskoga u crkvu uvede. Ovaj zanimivi rukopis jasno pokazuje, da je Karamanu bila poznata slovenska književnost ne manje nego najvećim učenjakom toga vieka. Naslov je sliedeći: Identità della lingua letterale Slava e necessità di conservarla ne' libri sacri. Considerazioni, che si umiliano alla Santità di N. S. PP. Benedetto XIV da Matteo Caraman arcivescovo di Zara sopra l' annotazione del sacerdote Stefano Rosa in ordine alla versione slava del messale stampato in Roma l' anno 1741. Razprava je razdieljena u CXXXVIII članaka s množtvom bilježaka, a na kraju ima dodatak od preko 200 strana s naslovom: Indice delli passi e termini del messale Romano Slavonico idiomate e viziati ed alterati dal sacrista di Ragusi nella sua Annotazione.

[2] P. J. Šafařík: Ueber den Ursprung und die Heimath der Glagolitismus. Prag 1858, str. VII.

dine di s. Francesco. Ivi conservasi un trammento di breviario non meno antico di quello della chiesa parrochiale. Ambi d' una stessa lingua. Sotto li 14 Febraro contengono l' offizio de' ss. Cirillo e Metodio. Quello della parrochiale alli due santi unisce s. Valentino: qnesto de' regolari lo trasferisce nel dì seguente, ed ha le sei prime lezioni proprie di s. Cirillo. A gloria dę' santi, ad istruzione del critico si traduce ad litteram l' intiero offizio del breviario di Sale con le lezioni di questo di Zaglava: onde veder possa il sacrista di Ragusa, che s. Cirillo anco della chiesa Illirica è considerato non meno, che dalla Rutena, Padre, Maestro, Dottore, Apostolo degli Slavi, Luminare dei Boemi." Po ovom opisu, i po prievodu službaba tih knjiga, što poput bilježke dodaje, jasno se razabira, da Zaglavski odlomak sadržavaše službu, kakvu imaju časoslovi: rimski, novljanski i brozićev, i da saljski, ako njeka izuzmemo, imaše onu, što ima ljubljanski.

Isti Karaman opisujuć glagolski misal propagandine knjižnice, koji je pisan prije god. 1387, veli: „L' interna coperta della prima tavola contiene le orazioni de' ss. Valentino, Cirillo e Metodio; e quella della secondo ha un' antica leggenda. Li caratteri sì dell' una che dell' altra sono più antichi del messale stesso." Sva je prilika, da obadva komada kvira prilieplјena na tih daščicah bit će bila jednoga, te istoga časoslova, i s toga da stara legenda (antica leggenda) na drugoj od njih bit će se odnosila na molitve prilieplјene straga prve daščice. Ta legenda ne bi imala biti bila ona zaglavskoga časoslova, Karamanu poznata, dali ona ljubljanskoga časoslova (t. j. dio onih šest štenja I i II noćnice), njemu nepoznata, i s toga prozvana „un' antica leggenda" (= njeka stara legenda), koja, kako ćemo vidjeti, doisto jest dio njeke stare legende, mnogo prije pisan nego misal, na kojega drugoj daščici bila je prilieplјena kao nevaljana. Netom ovo proštih, niesam truda požalio, dali obratio se prijatelju o. Dragutinu Parčiću u Rim, ali za ludu, jer il koncem prošloga ili početkom tekućega vieka taj misal s ostalimi glagolskimi knjigami propagandine knjižnice bi opet svezan, te otrgnute i propale obje daščice.

Ako je ovaj dio legende, po svoj prilici o sv. Ćirilu, propao, ne će biti možda propale legende ob obojici njih, koje god. 1852 čuvaše u glagolskom ruk. ces. dvorska knjižnica u Beču. I. E. Schmaler te godine spominjaše rukopis na pergameni iz druge polovine XIV vieka, koji sadržavaše dio staroslovenskoga časoslova

po rimskom obredu, u kojem medju ostalimi bile su i legende o ss. Ćirilu i Metudu. [1]

10. Već je došlo, da navedem službu, kakvu je ima ljubljanski časoslov, i koja prošloga vieka bijaše i u saljskom, koju ću već ljubljanskom nazvati, pa za njom onu profesorom Mesićem priobćenu, koju sadrže časoslovi rimski, novljanski i brozićev, a prošastoga vieka sadržavaše i zaglavski odlomak, koju ću već novljanskom nazvat, a za njima štenja remskoga jevangjelistara. Cjeća lakšega razumievanja cienim, da ne će uzalud biti, ako dodam spomenuti Karamanov latinski prievod I službe t. j. ljubljanske, i šest štenja I i II noćnice II službe novljanske, a na kraju moj prievod šest štenja I i II noćnice, kako ih ima I služba u ljubljanskom. Antifone, rišponzorije i ost. II službe niesam preveo, jer su obća službam na čast drugih svetaca, i većim dielom izcrpene iz sv. pisma.

Pri izdavanju ljubljanske službe napisao sam ciele rieči, koje su bile u izvorniku pokraćene, i uvrstio sam interpunkciju, kako mi se bolje svidjelo. Naznačio i zagradio sam naslove i broj poglavja sv. pisma upotrebljenih toli u ljubljanskoj, koli u novljanskoj službi, a u tih časoslovih niesu bila zabilježena, napokon sam poniže dodao rieči, koje su bile pogrješno napisane u ljubljanskom časoslovu, il su bile nerazumive, il što se tiče novljanske, drugačije se štiju u časoslovu rimskom, il u brozićevu. Evo sve redomice.

11. I. služba na čast sv. Ćirila i Metuda po ljubljanskom časoslovu:

[illegible] [2]

([illegible])

[illegible]

[illegible]

[1] Eine Pergamentschrift aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts, welche einen Theil eines in altslawischer Sprache abgefassten Breviariums umfasst, worin sich unter Andern auch die Legende von den slawischen Aposteln Cyrillus und Methodius und zwar in glagolitischer Schrift erhalten hat. Dieses Manuskript wurde im Jahre 1846 angekauft. Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, herausg. von J. E. Schmaler, 2. Heft 1852, II. Einige altslawische und böhmische Handschriften in der kais. Hofbibliothek zu Wien, S. 67. 2.

[2] Saljski časoslov: Cyrilli et Methodii, et Valentini = [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [1] [illegible]

[illegible]

[illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [4] [illegible]

---

[1] S. (t. j. saljski časoslov) perscriptione revelasti Divina mysteria = [illegible]

[2] S. flos rosa = [illegible]

[3] S. quoniam = [illegible]

[4] S. dilecti christi = [illegible]

([illegible])

[illegible] (Glagolitic) itd.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [2],

[illegible]

[illegible] [3] [illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible] [4]

[illegible]

---

[1] S. qui B. Valentini Martyris tui et beatorum confessorum tuorum Cyrilli et Methodii = [illegible]

[2] S. sublevа lapsum = [illegible]

[3] S. Slavonicis sacerdotibus, commemorantes = [illegible]

[4] S. et fratres tres sancti = [illegible] (t. j. [illegible])

Ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱐ (·ⰱ·) ⰲ'ⱄⰽⱆⱓ.

Ⰰⱀⱅⰻⱇⱁⱀⱐ. Ⱅⰻ ⰵⱄⰻ ⱄⰾⰰⰲⰰ ⱄⰲⰵⱅⰻⱈⱐ ⱅⰲⱁⰻⱈⱐ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ ⰻ ⱂⱁⰴ'ⱑⱅⰵⰾⱐ ⰻⱈⱐ; ⱅⰻ ⰲ'ⰸⱀⰵⱄⰵ ⰵ ⰲ' ⰳⱁⱃⱆ ⱄⰲⰵⱅⱆⱓ ⱅⰲⱁⱓ.

Ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱐ (·ⰲ·) ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ ⱍⱅⱁ.

Ⰲⰵⱃⰰⱎⱐ. Ⰵⱃⱑⰻ ⱅⰲⱁⰻ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ ⰴⰰ ⱁⰱⰾⱑⰽⱆⱅ' ⱄⰵ ⰲ' ⱂⱃⰰⰲⰴⱆ. (Ⱁⱅⰲⱑⱅⱐ.) Ⰻ ⱂⱃⱑⱂⱁⰴⱁⰱ'ⱀⰻ ⱅⰲⱁⰻ ⰴⰰ ⱃⰰⰴⱁⱄⱅⰻⱓ ⰲⰸⱃⰰ-ⰴⱆⱓⱅ ⱄⰵ.

Ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ (·ⰰ·)

Ⱃⰰⱄⱅⰻⱄ'ⰾⰰⰲ'[1] ⰶⰵ ⰿⱁⱃⰰⰲ'ⱄⰽⰻ ⰽⱀⰵⰸⱐ, ⰶⰻⰳⰻⰿⱐ ⱂⱁⰱⱁⰶⰵⱀⱐ, ⱄⱁⰲⱑⱅⱐ ⱄⱅⰲⱁⱃⰻ ⱄ' ⰽⱀⰵⰸⰻ ⱄⰲⱁⰻⰿⰻ ⰻ ⱄ ⰿⱁⱃⰰⰲ'ⰾⱑⱀⰻ, ⱂⱁⱄⰾⰰ ⰽ' ⱌⱑ-ⱄⰰⱃⱆ ⰿⰻⱈⰰⰻⰾⱆ, ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵ: ⰾⱓⰴⰵⰿⱐ ⱀⰰⱎⰻⰿⱐ ⱂⱁⰳⰰⱀ'ⱄⱅⰲⰰ ⱄⰵ ⱁⱅⰲⱃ'ⰳⱎⰵⰿⱐ, ⰻ ⱂⱁ ⱈⱃⱄⱅ'ⱑⱀ'ⱄⰽⰻ ⱄⰵ ⰸⰰⰽⱁⱀⱐ ⱑⰿ'ⱎⰵⰿⱐ, ⱆⱍⰻⱅⰵⰾⱑ ⱀⰵ ⰻⰿⰰⰿⱐ ⱅⰰⰽⱁⰲⰰ, ⰽⰻ ⰱⰻ ⰻⱄⱅⰻⱀ'ⱀⱆⱓ ⰲⱑⱃⱆ ⰽⱃ'ⱄⱅ'ⱑⱀ'ⱄⰽⱆⱓ ⱄⰽⰰⰸⰰⰾⱐ, ⰴⰰ ⰱⰻ ⱄⰵ ⰻ ⰻⱀⰵ ⱄⱅⱃⰰⱀⰻ ⱂⱁⰴⱁⰱⰻⰾⰵ ⱀⰰⰿⱐ. Ⰴⰰ ⱂⱁⱎ'ⰾⰻ ⱀⰰⰿⱐ, ⰲⰾⰰⰴⰻⰽⱑ, ⰱⰻⱄⰽⱆⱂ ⰻ ⱆⱍⰻⱅⰵⰾⱐ. Ⱁⱅ ⰲⰰⱄ' ⰶⰵ ⰲⱄⰰⰳⰴⰰ ⰲ' ⰲⰰⱄⰵ ⱄⱅⱃⰰⱀⰻ ⰴⱁⰱⱃⰻ ⰸⰰⰽⱁⱀⱐ ⰻⱄⱈⱁⰴⰻⱅⱐ.

Ⱃⰵⱄⱂⱁⱀⰸⱁⱃⰻⰻ. Ⱄⰻ ⱄⱆⱅⱐ ⱄⰲⰵⱅⰻ ⰰⱃ'ⱈⰻⰵⱃⱑⰻ ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⰲⰻ ⰽⱆ-ⱃⰻⰾⱐ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰻⰻ[2]. Ⰻⰸⰱⰵ ⰴⱃⰰⰳⱁⱅⰵⱀⰻⰿⱐ ⰱⰾⰵⱀⰻⰵⰿⱐ ⱄⰲⱑⱅⰻⱅ' ⱄⰵ ⱌⰰⰽ-ⰾⰰ ⰻⰿⱑⱅⰻ ⰻ ⱍⱃⰵⱄⰰ. Ⰲⰵⱃⰰⱎⱐ. Ⱄⰵ ⰵⱄⱅ ⱄⰲⰵⱅⱁⰻ ⰱⱃⰰⱅⱃⰻⱑ ⰽⱃⰰⱄⱀⰰⰰ-ⱄⱅⰲⰻⱑ ⰻ ⰱⰾⰰⰳⱁⰴⰵ ⱃⰵⰱⱃⰻⱄⱅⰲⰻⱑ. (Ⰻⰸⰱⰵ.)

Ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ (·ⰱ·)

Ⱂⱃⰻⰸ'ⰲⰰ ⰶⰵ ⱌⱑⱄⰰⱃ ⰽⱁⱀ'ⱄⱅⰰⱀ'ⱅⰻⱀⰰ ⱇⰻⰾⱁⱄⱁⱇⰰ, ⰻ ⱄⱅⰲⱁⱃⰻ ⰻ ⱄⰾⰻⱎⰰⱅⰻ ⱃⰵⱍⰻ ⱄⰻⰵ, ⰻ ⱃⰵⱍⰵ ⰵⰿⱆ: ⰲⱑⰿ' ⱅⰵ ⱅⱃⱆⰴ'ⱀⰰ ⱄⱆⱎⱅⰰ, ⱇⰻ-ⰾⱁⱄⱁⱇⰵ, ⰰ ⱂⱁⱅⱃⱑⰱⰰ ⰵⱄⱅ ⱅⰵⰱⱑ ⱅⰰⰿⱁ ⰻⱅⰻ; ⱄⰵⰵ ⰶⰵ ⰱⱃⰰⱅⰻ ⱀⰵ ⰿⱁⰶⰵⱅ' ⱀⰻ ⰵⰴⰻⱀ ⰻⱄⱂⱃⰰⰲⰻⱅⰻ ⰽⰰⰽⱁ ⱅⰻ. Ⱁⱅⰲⱑⱎⱍⰰⰲ' ⰶⰵ ⱇⰻⰾⱁⱄⱁⱇⱐ: ⰻ ⱅⱃⱆⰴⰵⱀ' ⱄⰻ, ⰻ ⰱⱁⰾⰰⱀ ⱅⱑⰾⱁⰿⱐ ⱃⰰⰴ' ⰻⰴⱆ ⱅⰰ-ⰿⱁ, ⰰⱎⱍⰵ ⰻⰿⰰⱅ' ⱑⰸⰻⰽ' ⰲ' ⱅⰲⱁⰻ ⰱⱆⰽⰲⰻ. Ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰶⰵ ⰽ ⱀⰵⰿⱆ ⱌⱑⱄⰰⱃⱐ: ⰴⱑⰴ' ⰿⱁⰻ, ⰻ ⱁⱅⰵⱌ' ⰿⱁⰻ, ⰻ ⰻⱀⰻ ⰿⱀⱁⰸⰻ ⰻⱄⰽⰰⰲ'ⱎⰵ ⱅⱁⰳⱁ ⱀⰵ ⱁⰱⱃⱑⱅⱁⱎⰵ, ⱅⰻ ⰽⰰⰽⱁ ⰿⱁⰶⰵⱎⰻ ⱁⰱⱃⰵⱄⱅⰻ? Ⱇⰻⰾⱁⱄⱁⱇ' ⰶⰵ ⱃⰵⱍⰵ: ⱅⰻ ⰽ'ⱅⰻ ⰿⱁⰶⰵⱅ' ⱀⰰ ⰲⱁⰴⰻ ⰱⰵⱄⰵⰴⱆ ⱂⰻⱄⰰⱅⰻ ⰻ ⰵⱃⰵ-ⱅⰻⱍⰵⱄⰽⰰ ⰻⰿⰵ ⱄⰵⰱⱑ ⰻⰸⱃⰵⱄⱅⰻ?

Ⱃⰵⱄⱂⱁⱀⰸⱁⱃⰻⰻ. Ⱄⰵ ⱅⱁ ⰻⱄⱅⰻⱀⱀⰰⱑ ⰵⱄⱅⱐ ⰲⱑⱃⰰ ⰱⱃⰰⱅⱃⱐⱄⰽⰰⱑ[3]. Ⰻ ⱍⰻⱄⱅⰵ ⱅⰲⱃⱌⰰ ⱄⰵⰳⰰ ⰱⰾⰰⰳⱁⰸⰰⰽⱁⱀⰻⱑ ⰴⱃⱆⰸⰻ ⰻⱄⱅⰻⱀⱀⰰⰵⱎⰵ ⰻ ⱂⱃⰵⰻⱄⱅⰻ

[1] S. mjesto ovih štenja imao je drugih šest iz obćega mnogim svećenikom.

[2] S. Cyrillus, Valentinus et Methodius = ⰽⱆⱃⰻⰾⱐ ⰲⰰⰾⰵⱀⱅⰻⱀⱐ ⰻ ⰿⰵ-ⱅⱁⰴⰻⰻ.

[3] S. Vera fides fraterna = ⰱⰵⰸⰾⰻⱌⰵⰿⱑⱃ'ⱀⰰ ⰲⱑⱃⰰ ⰱⱃⰰⱅⱃⱐⱄⰽⰰⱑ.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] ([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible].)[2]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible] [illegible])

---

[1] Ducendo mereri regna coelorum = [illegible]

[2] Brozićev časoslov ima, ali u riedko: [illegible], [illegible], [illegible] mjesto: in primo, secundo, tertio nocturno latinskih časoslova.

[illegible][1] ([illegible])

Ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ (·ⰴ·).

[illegible][2] [illegible]

[illegible]

Ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ (·ⰵ·).

[illegible]

[1] S. ornati sunt coronis aureis = [illegible]

[2] Ne znam, kako bih razabrao ovu skraticu.

ⰴⰰⰴⰵ ⰽ'ⱀⰹⰾⱀⰰⱑ ⱄⰾⰹⰲⰵⱄⰰ, ⰹ ⰵⰸⰹⰽⱏ ⱑⱄⰰⱀⱏ ⱋⱑ ⰳⰸⰳ'ⱀⰹⰲⰹⰾⱏ. ⰹ ⱋⰹⰸⱏ ⱄⰵ ⰲ'ⰸⰲⰵⱄⰵⰾⰹ ⰹ ⱄⰵⰿⱏ ⰲⰵⰾ'ⰿⰹ, ⰰ ⱃ'ⱑⰲⰰⰾ' ⱄⰵ ⱂⰵⱄⱅⰹⱃⱑ.

ⰱⰰⰴⱂⰹⱀⰸⰹⰽⰹⰹ. ⱄⰵ ⱂⱃⰹⰲⰵ ⰶⱏⱄⱅⱂⰹ ⱃⰰⱂⱏ ⱄⰲⰵⱅⰹⰾⱏ ⰰⰽⰾⰹⰵⰽⰰⰹ ⰾⰽⰹⱄⱅⰹⰲⰹⰾⱏ ⰽⰸⰽⰹⰾⰰ ⰹ ⰿⰵⱅⰸⱃⰾⰵ[1]; ⰹⰾⰵ ⰲ ⰿⰹⰽⱑ ⱄⰵⰿⱏ ⱄⱑⰿⰵ ⰾⰹⰲⰹⰲⱅⱂⰹⰵ ⱄⱑⱑⰴⰵ, ⰹⰸⱋⰹⰽⰰⱂⰲ' ⰲ' ⰾⰹⰲⰹⰲⱅⱏ ⰲⰵⰶⱂⰹ. ⱋⰵⰽⰰⰴⱏ. ⱄⰹ ⱄⰸⰲⱏ ⰿⰸⰾⰹ ⱂⰽⰰⰲⰰⱃ'ⱂⰹ ⰹ ⰽⱑⱄⱂⰹⱅⰹⰲⱂⰹ, ⰸⰶⰵⱂⰹ ⱄⰲⰵⱅⰹⰿⰹ ⰾⰾⰰⰾⰹⰾⰹ, ⱂⰽⰹⱃⰸ ⰲ ⱍⱑⱄⰰⰽⱏⱄⱅⰲⰹ ⱂⰵⱋⰵⱄⰽⰹⰵ. (ⰹⰾⰵ ⰲ ⰿⰹⰽⱑ.) ⱄⰾⰰⰲⰰ. (ⱄⰵ ⱂⰽⰹⱃⰵ).

(ⱀⰰ ⱅⱃⰵⱅⰵ ⱂⱄⰰⰾⰿⰹ.)

ⰰⱀⱅⰹⱇⰹⱀⱏ.[2] ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⰹ ⱄⰰ ⱄⰲⰵⱅⰹ ⰹⱋⰹⱅⰰⱅⰹ ⰲⰹⰶⱀⰵⱅⱏ ⰲ ⰾⰹⰾⰹⰶⰹ ⱅⰲⰹⰵⰿⱏ, ⰹ ⱄⰰⱃⱑⰾⰰⰾⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⱂⰽⰰⰲⰹⱃⰸ, ⰹ ⱂⰹⰶⰹⰵⱅⱏ ⰲ' ⰳⰹⰽⱑ ⱄⰲⰵⱅⱑⰹ ⱅⰲⰹⰵⰹ.

ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱏ (·ⰳⰹ·) ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⰹ ⰽⱅⰹ.

ⰰⱀⱅⰹⱇⰹⱀⱏ. ⰾⰹⰲⰹⰲⰰ ⱂⰽⰹⱄⰹ ⰸ ⱅⰵⱋⰵ, ⰹ ⱃⰰⰾⱏ ⰵⰿⰸ ⰵⱄⰹ; ⱄⰾⰰⰲⰸ ⰹ ⰲⰵⰾ'ⰾⱑⱂⰹⱅⰸ ⰲ'ⰸⰾⰹⰾⰹⰾⱏ ⰵⱄⰹ ⱀⰰ ⱀⱏ, ⱂⰹⰾⰹⰾⰹⰾⱏ ⰵⱄⰹ ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⰹ ⱀⰰ ⰳⰾⰰⰲⰸ ⰵⰳⰹ ⰲⱑⱀⰰⱍⱏ ⰹⱅ' ⰽⰰⰿⰵⱀⰵ ⱃ'ⰽⰰⰳⰰⰳⰹ.

ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱏ (·ⰹ·) ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⰹ ⱄⰹⰾⰹⱃ.

ⰰⱀⱅⰹⱇⰹⱀⱏ. ⱄⰰ ⱂⰽⰹⰿⰵⱅⱏ ⱋⰾⰰⰳⰹⱄⰾⰹⰲⰵⱀⰹⰵ ⰹⱅ' ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⰰ ⰹ ⰿⰹⰾⰹⱄⱅⱏ ⰹⱅ ⱋⰹⰳⰰ ⱄⱂⰰⱄⰰ ⱄⰲⰹⰵⰳⰹ, ⱑⰽⰹ ⱄⰰ ⰵⱄⱅ ⰽⰹⱃⱏ ⰹⱄ-ⰽⰸⱋⰹⰾⱏ ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⰰ.

ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱏ (·ⰹⰲ·) ⰳⰹⱄⱂⰹⱃⱏⱀⰰ ⰵⱄⱅⱏ.

ⱋⰵⰽⰰⰴⱏ. ⰲⰹ ⰵⱄⰹ ⰵⰽⱑⰹ ⰲ ⰲⱑⰽⰹ:

ⰹⱅⰲⱑⱅⱏ. ⱂⰹ ⰶⰹⱀⰸ ⰿⰵⰾⰾⰹⱄⰵⱃⰵⰽⰹⰲⰸ.

(ⰶⰲⰵⱀⰹⰵ ·ⰾ·).

ⱃⰹ ⰾⰰⰲⱑⱂ (ⰳⰾ· ·ⰳ·)

ⰲ ⰹⱀⰹ ⰲⰽⱑⰿⰵ: ⰽⰵⰶⰵ ⰹⱄⰸⱄⱏ ⰸⰶⰵⱀⰹⰽⰹⰿⱏ ⱄⰲⰹⰹⰿ: ⰹⰾⰵ ⰾⱂⱋⰹⱅⱏ ⰹⱅⱍⰰ, ⰹⰾⰹ ⰿⰰⱅⰵⱃⰹ ⱂⰰⰶⰵ ⰿⰵⱀⰵ, ⱀⱑⱄⱅⱏ ⰿⰵⱀⰵ ⱃⰹⱄⱅⰹⱑⱀⱏ. ⰹ ⱂⰽⰹⰶⰰⱑ.

ⰹⰿⰹⰾⰹⱑ ⱄⰲⰵⱅⰰⰳⰹ ⰵⰽⰹⱀⰹⰿⰰ[3] ⱂⰽⰹⰸⰲⰹⱅⰵⰽⰰ.

ⱄⰲⰵⱅⰹⰵ[4] ⰹ ⰶⰰⱄⱅⱂⰹ ⰽⱑⰶ ⱂⰹⱄⱅⰰⰲⰹ ⱂⱃⰵⰲⰰⱀⱂⱃⰵⰾⰹⱄⱅⱏ, ⰹⱋⱑⱅⱏ, ⰵⰾⰵ ⱀⰰⰿⱏ ⰳⰹⱄⱂⰹⰴⰹ ⰲ ⰽⰽⰰⱅⱍⱑⰾⱏ ⰽⱑⰶⰵⰾ ⰽⰵⰶⰵ: ⰽⰹ ⰾⱂⱋⰹⱅⱏ ⰹⱅⱍⰰ,

---

[1]. S. Cyrilli, Valentini et Methodii = ⰽⱑⱃⰹⰾⰰ ⰲⰰⰾⰵⱀⱅⰹⱀⰰ ⰹ ⰿⰵ-ⱅⱑⱃⰹⰵ.

[2] Ova i druge dvie antifone, koje sliede s odnosećimi se psalmi jednake su s onimi treće noćnice (t. j. na treće psalme) u novljanskom časoslovu.

[3] S. Homilia Agemonis presbyteri. Mjesto možda pokraćenoga imena: ⰹⰵⰽⰹⱀⰹⰿⰰ, koje ima ljubljanski časoslov, pisac Salj. bit će stavio ⰰⱂⱃⰰⰿⰹⰽⰰ (!)

[4] Karaman ne navodi prievod ovih štenja.

ⰻⰾⰻ ⰿⰰⱅⰵⱃ ⱂⰰⱍⰵ ⰿⰵⱀⰵ, ⱀⱑⱄⱅ ⰿⰵⱀⰵ ⰴⱁⱄⱅⱁⱑⱀⱐ. ⰻ ⰾⱓⰱⰻⱅ ⱄⰻⱀⰰ, ⰻⰾⰻ ⰴⰵⱋⰵⱃⱐ ⱂⰰⱍⰵ ⰿⰵⱀⰵ, ⱀⱑⱄⱅⱐ ⰿⰵⱀⰵ ⰴⱁⱄⱅⱁⱑⱀⱐ.

ⱃⱑⱎⱂⱁⱀⰸⱁⱃⰻⰻ. ⱂⱃⰵⰴⱃⰰⰳⰻ ⰰⱃ'ⱈⰻⰵⱃⱑⰻ ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⰲⱐ, ⱆⱍⰻⱅⰵⰾⱐ ⰽⰹⱃⰻⰾⱐ[1] ⱂⱃⰵⰻⰴⰵ ⰲ ⰶⰻⰲⱁⱅⱐ ⱀⰵⰱⰵⱄⰽⰻ[2]. ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱂⱃⰻⱑⱎⰵ ⰰⱀⰳⰵⰾⰻ, ⰻ ⰰⱃ'ⱈⰰⱀ'ⰳⰵⰾⰻ, ⰻ ⰲⱄⰰ ⱄⰲⰵⱅⰻⰻ ⰸ'ⰴⱃⰰⰲⰾⱑⱈⱆ. ⰲⰵⱃⰰⱎⱐ. ⱄⰰ[3] ⰲ ⰻⱄⱅⰻⱀⱆ ⱍⰰⱄⱅⰻⱅ' ⱄⰵ ⰲⱄⱑⰿⰻ ⱄⱆⱄⱑⰴⰻ[4] ⱀⰵⰱⰵⱄⰽⰻⰿⰻ, ⰽⰻ ⱈⱃⰰⱀⰰⱄⱐ ⱍⰰⱄ'ⱄⰻⱂⰰ ⰱⰾⰰⰳⰰ ⱄⰲⱁⰵⱓ ⱄⰲⰵⱅⰰⰳⱁ ⰴⱆⱈⰰ. (ⰵⰳⰴⰰ).

ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ (·ⰷ·).

ⱀⰵ ⰸⰰⱂⱁⰲⱑⰴⱑ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⱐ ⱀⰵ ⰾⱓⰱⰻⱅⰻ ⰾⱑⰽⱐ, ⱀⰰ ⱄⰵⰱⰵ: ⱀⰵ ⰾⱓⰱⰻⱅⰻ ⱂⰰⱍⰵ ⱄⰵⰱⰵ. ⱅⱁ ⰵⱄⱅⱐ ⱄⰽⰰⰸⰰⰵⰿⱁ: ⱁⰲⱑⰿⱐ ⰲⰵⱋⰵ ⰾⱓⰱⰻⱅⰻ ⰳⰾⰰⰲⱆ ⱀⰰⱎⱆ, ⰽⰻ ⰵⱄⱅⱐ ⱈⱃⰻⱄⱅⱐ, ⰻ ⱅⰲⱃ'ⰴⱁ ⰲⱑⱃⱀⱑ ⰴⱃⰶⰰⱅⰻ ⱂⱁⰴⱃⰰⰶⰰⱅⰻ.

ⱃⱑⱎⱂⱁⱀⰸⱁⱃⰻⰻ[5]. ⰱⱆⰴⰻⱅⰵ ⱍⱃⱑⱄ'ⰾⰰ ⰲⰰⱎⰰ ⱂⱃⱑⱂⱁⱑⱄⰰⱀⰰ, ⰻ ⱄⰲⱑⱅⰻⰾⱀⰻⱌⰻ ⰲⰰⱎⰻ ⰳⱁⱃⱆⱋⰵ ⰲ ⱃⱆⰽⰰⱈ ⰲⰰⱎⰻⱈ. ⰻ ⱅⰻ ⱂⱁⰴⱁⰱ'ⱀⰻ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱁⰿ ⱍⰰⱓⱋⰻⰿ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰰ ⱄⰲⱁⰵⰳⱁ, ⰽⰰⰳⰴⰰ ⰲ'ⰸⰲⱃⰰⱅⰻⱅ' ⱄⰵ ⱁⱅ ⰱⱃⰰⰽⰰ. ⰲⰵⱃⰰⱎⱐ. ⰱⰴⱑⱅⰵ ⱆⰱⱁ, ⱑⰽⱁ ⱀⰵ ⰲⱑⱄⱅⰵ ⰲ' ⰽⱁⰻ ⰳⱁⰴⰻⱀⱆ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⱐ ⰲⰰⱎ ⱂⱃⰻⰴⰵⱅⱐ. (ⰻ ⱅⰻ ⱂⱁⰴⱁⰱⱀⰻ).

ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ (·ⰸ·)

ⰲⰻ ⰱⰵ, ⰱⱃⰰⱅⰻⱑ ⰾⱓⰱⰻⱑⰻⱎⰰ, ⱂⱁⰿⰵⱀⱑⱅⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰻ, ⰵⰶⰵ ⰲⰰ ⰻⱀⰻⰿ ⰿⰵⱄⱅⱑ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⱈⱆ ⱄⰵⰱⰵ: ⰽⰻ ⰱⱃⰰⱅⰻⱓ ⰾⱓⰱⰽⰻ ⱄⰲⱁⰵ ⱂⰰⱍⰵ ⱄⰵⰱⰵ ⱅⱑⰾⰵⱄⱀⰻⰿ ⰾⱓⰱⰲⰻⰿ, ⰿ'ⰸⰴⱃⰻ ⰲⰵⰾⰻⰽⰵ ⰾⱓⰱⰲⰻ ⱁⱅ ⱂⱁⰴⱃⱆⰳⰰ ⱀⰵ ⱂⱃⰻⰿⰵⱅⰵ. ⱅⰻ ⰶⰵ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ ⱂⱁⰿⰻⰾⱆⰻ ⱀⰰⱄ. (ⰱ ⱅ ⰲ ⰰ ⱅⱐ.) ⰱⱁⰳⱆ ⱈⰲⰰⰾⰻ.

ⱅⰵⰱⰵ ⰱⱁⰳⰰ (ⱈⰲⰰⰾⰻⰿ).

ⰽ ⰿⰰⱅⱆⱅⰻⱀⰻ ⰻ ⰳⱁⰴⰻⱀⰰⰿⱐ.

ⰰⱀⱅⰻⱇⱁⱀⱐ. ⱄⰻ ⱄⱆⱅⱐ ⱄⰲⰵⱅⰻ ⰰⱃ'ⱈⰻⰵⱃⱑⰻ ⰽⰹⱃⰻⰾⱐ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰻⱑ[6], ⰻⰸⰱⱃⰰ ⱄⰲⱑⱅⰻⰾⱀⰻⰽⰻ ⰱⱁⰶⰵⱀⰻⰵⰿ ⱄⰲⰰⱅⱁⰻⰿ' ⱄⰵ ⰲⱄⱑⰿⰻ ⰲⱑⰽⰰ ⱄⰲⱑ'ⱅⰵ ⰱⱃⰰⱅⰰ.

---

[1] S. Magister noster Cyrillus = ⱆⱍⰻⱅⰵⰾⱐ ⱀⰰⱎ ⰽⰹⱃⰻⰾⱐ.

[2] S. vitam aeternam = ⰶⰻⰲⱁⱅⱐ ⰲⱑⱍⱀⰻ.

[3] S. Ecce = ⱄⰵ.

[4] S. vasibus = ⱄⰰⱄⱆⰴⰻ.

[5] S. mjesto ovoga otvjeta (rešponzorija) ima četvrtu antifonu na pohvale ljublj. časoslova, ali s dodatkom Valentinova imena: Beatorum sacerdotum = ⰱⰾⰰⰶⰵⱀⰻⱈⱐ ⰰⱃ'ⱈⰻⰵⱃⰵⰻ. Na kraju pak štije se: Manent sancti sacerdotes christi in vestimentis albis fulgentes in aeternum ante deum = ⱂⱃ ⰱⰻⰲⰰⱓⱅⱐ ⱄⰲⰵⱅⰻ ⰵⱃⰵⰻ ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⰲⰻ ⰲⱐ ⱁⰴⰵⰶⰴⰰⱈⱐ ⰱⱑⰾⰻⱈⱐ ⱄⰲⱑⱅⰵⱋⰵ ⰲ ⰲⱑⰽⰻ ⱂⱃⱑⰴⱐ ⰱⱁⰳⱁⰿ.

[6] Cyrillus et Valentinus et Mathodius = ⰽⰹⱃⰻⰾⱐ ⰻ ⰲⰰⰾⰵⱀⱅⰻⱀⱐ ⰻ ⰿⰵⱅⱁⰴⰻⰻ.

[illegible]

[illegible][1]. [illegible]

[illegible][2] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible][3]

[illegible]

([illegible]) [illegible] ([illegible]).

[illegible][4] [illegible]

([illegible])

[illegible]

([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

---

[1] S. Treća antifona bit će ostatak kojegod prastare službe vlastite o sv. Valentinu. Mjesto nje ljubljanski ima vlastitu svetima Ćirilu i Metudu, koja latinski ovako glasi: Hi sunt duae olivae ex urbe Salona (pometnja m. Thessalonica), episcopi et magistri litterarum slovinicarum, et eruditi in litteris graecis et latinis, fructificantes bonitates fidei christianae, docentes et baptizantes nationes Bohemicas et instituentes in recta via populos gentiles.

[2] S. coelestibus = [illegible].

[3] N. m. ovoga hvalospjeva, koji se i na jutrnji pjeva, S. ima drugi, i uprav onaj II službe, novljanske, na večernju, što bit će možda pisac te službe uvrstio, da mu bude podpunija, i po tom mal da ne sa svim vlastita.

[4] S. nema: saeculi = [illegible].

[illegible][1]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible][2]

[illegible]

[illegible]

[illegible][3]

[illegible]

[illegible]

---

[1] Kapitula i ost. na šesti i deveti čas S. časoslova Karaman nije naveo prevod, što su iz sv. pisma i dosta poznata.

[2] Ova antifona dvostruka bijaše u S. časosl. Prvi dio, možda ostatak prastare službe, bijaše upravljen na sv. Valentina (Hodie b e a t u s V a l e n t i n u s itd.); drugi jednak s antifonom ljublj. časosl. Hodie sancti Cyrillus et Methodius = [illegible] itd.

[3] Za cielom službom o sv. Ćirilu i Metudu neprekidno sliedi molitva s dotičnim naslovom sv. Valentinu muč., što nema S. časoslov, koji od prastare službe sv. Valentinu (možda prekratke) i one o sv. Ćirilu i Metudu bijaše jednu sastavio.

[illegible]
([illegible])

12. II. služba na čast istih svetaca po novljanskom časoslovu:[1]

[illegible][2]

[illegible]

[illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible] ([illegible])

[illegible][3] [illegible] ([illegible])
[illegible][4]

[illegible]

[illegible][5]: [illegible][6] [illegible]

[illegible][7] [illegible][8], [illegible][9], [illegible][10]

[illegible][11], [illegible]

---

[1] Karaman preveo je treću antifonu prve noćnice, šest prvih štenja i sedmi odvjet ili rešponzorij službe, koju sadržavaše zaglavski časoslovni odlomak. Prievod prvoga hvalospjeva ima u prvoj službi, i to na pohvale.

[2] R. (t. j. rimski časoslov) i B. (t. j. Brozićev): [illegible]

[3] R. B. [illegible]

[4] Časoslovi za kapituli imaju: [illegible] (lat. časosl.: Deo gratias).

[5] S. mater sancta ecclesia Sion = [illegible]; B. isto; R. [illegible]

[6] S. isto; R. [illegible]; B. [illegible]

[7] S. R. B. nemaju.

[8] R. [illegible] (sic) [illegible]. S. Cyrillus, Valentinus et Methodius = [illegible]. B. [illegible]

[9] R. B. [illegible]

[10] S. ad perfecti sacerdotii gradum = [illegible]. R. B. isto.

[11] B. [illegible]

ⱄⰾⰰⰲⰵⱅ ⱄⰵ., ⰸⰵⰿⰾⰰ[1] ⱈⰲⰰⰾⰰⰿⰻ ⰸ'ⰲⰰⱀⰻⱅⱜ, ⰿⰻⱃⱜ ⱃⰰⰴⱆⰵⱅ ⱄⰵ[2] ⰻ ⱂⱁⰵⱅ', ⰻ ⱀⰻⱈⰶⰵ ⱂⰰⰿⰵⱅⰻ ⰰⱀ'ⰼⰵⰾⰻ ⰾⰻⰽ'ⱄⱅⰲⱁⰿⱜ.

ⱄⰻ ⱄⱆⱅⱜ ⰵⱃⱑⰻ ⱅⰲⱁⰻ, ⰳⱁⱄ'ⱂⱁⰴⰻ, ⰻⰶⰵ[3] ⱀⰰⱄⰻⰼⰰⱎⰵ[4] ⰸⰵⰿⰾⱓ ⱄⱑⰿⰵⱀⰻ ⰱⰾⰰⰳⰻⰿⰻ, ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰻ ⱁⱅ ⱄⰲⰵⱅⰻⱈⱜ ⱂⰻⱄⰰⱀⰻⱈⱜ[5] ⱄⰻ ⰻⰸ'-ⰱⰻⱃⰰⱓⱅⱜ ⰲ ⰶⰻⰲⱁⱅⱜ ⰲⱑⱍⱀⰻ[6], ⰻⱈⰶⰵ[7] ⰴⱆⱈⱜ ⰿⱀⱁⰶⰰⱄⱅⰲⱁ ⰰⱀ-ⰼⰵⰾⱜ ⱂⱃⰻⱑⱅⱜ.

ⱄⰻ ⱆⰱⱑⰶⰰⰲⱎⰵ[8] ⰱⰾⰰⰸ'ⱀⰻ ⰲⰵⰽⰰ ⱄⰵⰳⱁ; ⰻ ⰽⰻⱅⱜ ⰽⱃⰰⱄⱀⰰ ⰽⱃⱆⱀⰰ ⰵⱃⱑⰻⱄⰽⰰ[9], ⰵⰵⰶⰵ[10] ⱃⰻⰸⰻ ⱄⰻ ⱆⱅⰵⰳⱆ, ⱂⱃⰵⱂⱁⱑⱄⰰⱀⰻ ⱄⱅⱁⰾⱁⱓ[11] ⱄⰲⱑⱅⰾⱁⱓ, ⱁⱃⱆⰶⰻ[12] ⱁⱃⱆⰶⰻⰵⰿⱜ ⱂⱆⱃⱂⰻⱃⰻ.

ⰲⰵⱃⱀⰻ ⱀⰰⰿⱜ ⰻⱈⱜ ⱃⰰⰴⱁⱄⱅⰻ ⱆⰶⰻⰲⰰⱅⰻ; ⰴⰻⰶⰵ ⰲⰵⰾⰻⰽ ⱅⱃⰵ-ⰻⱍ'ⱀⰻ, ⰻⰶⰵ[13] ⰵⱄⰻ ⰵⱃⱑⰻ[14], ⱌⱑⱄⰰⱃ, ⰻ ⰲⰾⰰⰴⰰⱅⰵⰾⱜ ⰴⱆⱎⰰⰿ ⰻ ⱅⱑⰾⰵⱄⰵⰿ ⱀⰰⱎⰻⰿⱜ, ⱁⱅⱂⱆⱄⱅⰻ[15] ⱀⰰⰿⱜ ⰳⱃⱑⱈⰻ ⰴⱆⱎⰵⱀⰻⰿⱜ[16]. ⰰⰿⰵⱀⱜ.

ⰱ ⰵ ⱃ ⰰ ⱎ ⱜ. ⰵⱃⱑⰻ ⱅⰲⱁⰻ, ⰳⱁⱄ'ⱂⱁⰴⰻ, ⰴⰰ ⱁⰱⰾⱑⱍⱅⱜ (ⱄⰵ ⰲ ⱂⱃⰰⰲ'ⰴⱆ.)

(ⱁ ⱅ ⰲ ⱑ ⱅ ⱜ.) ⰻ ⱂⱃⰵⱂⱁⰴⱁⰱⱀⰻ ⱅⰲⱁⰻ ⱃⰰⰴⱁⱄⱅⰻⱓ ⰲⰸⱃⰰⰴⱆⱓⱅ ⱄⰵ.

ⰽ ⰲ ⰵ ⰾ ⰻ ⱍ ⰻ ⱅ ⱜ. ⰰ ⱀ ⱅ ⰻ ⱇ ⱁ ⱀ ⱜ. ⱄⰻ ⱄⱆⱅ' ⰿⱆⰶⰻ ⱄⰾⰰⰲ'ⱀⰻ, ⰵⱃⱑⰻ ⱈⱃⰻⱄ'ⱅⱁⰲⰻ ⱂⱃⰵⱁⰱⱃⰰⰸⰻ̃ ⰻⰶⰵ ⱄⰾⰰⰲⱆ ⰲⱑⰽⰰ ⱁⱅⰲⱃ'ⰳⱆ, ⱅⱁⰳⱁ ⱃⰰⰴⰻ ⱄⰲⱑⱅ'ⰾⰵⱅ' ⱄⰵ ⰲ ⱃⰻⰸⰰⱈⱜ ⰱⱑⰾⰻⱈⱜ ⱂⱃⱑⰴ' ⱂⱃⰵⱄⱅⱁⰾⱁⰿ ⰱⱁⰶⰻⰿⱜ ⰻ ⰰⰳⰰⱀⱍⰻⰿⱜ.

ⱁ ⱃ ⰰ ⱌ ⰻ ⰵ.

ⰴⰰⰼⱜ, ⱂⱃⱁⱄⰻⰿⱜ, ⰲⱄⰵⰿⱁⰳⰻ ⰱⱁⰶⰵ, ⰴⰰ ⰻⰶⰵ ⰱⰾⰰⰶⰻⱀⰻⱓ ⱂⱃⱁ-ⰸⰲⰻⱅⰵⱃⱆ ⱅⰲⱁⰵⱓ ⱆⰱⱃⰻⰶⰰ ⰻ ⰿⰵⱅⱆⱃⰻⰵ ⱍⱜⱄⱅⰻ ⱍⱅⰵⰿⱜ: ⰻⱈⱜ ⰿⱁ-ⰾⰻⱅⰲⰰⰿⰻ ⰻⰸⰱⰰⰲⰾⰵⱀⰻ ⱄⰵ ⰱⱆⰴⰵⰿⱜ.· (ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰵⰿⱜ itd.)

[1] S. omnis terra = ⰲⱄⰰ ⰸⰵⰿⰾⰰ.
[2] B. ⱃⰰⰴⱆⰼⰵ ⱄⰵ.
[3] B. ⰽⰻ.
[4] R. B. ⱀⰰⱄⱑⱑⱎⰵ.
[5] S. sermonibus bonis et sanctis scriptis = ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰻ ⰱⰾⰰⰳⰻⰿⰻ ⰻ ⱄⰲⰵⱅⰻⰿⰻ ⱂⰻⱄⰰⱀⰻⰻ; R. ⱄⱑⰿⰵⱀⰻ ⰱⰾⰰⰳⰻⰿⰻ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰻ ⱁⱅ ⱆⱄⱅ ⱂⰻⱄⰰⱀⰻⱈⱜ; B. ⱄ ⰿⰵⱀⰻ ⰱⰾⰰⰳⰻⰿⰻ ⱃⱑⰽⰻ ⱁⱅ ⱄⰲⰵⱅⰻⱈ ⱂⱑⱄⰰⰿⱜ.
[6] S. vitam aeternam = ⰶⰻⰲⱁⱅⱜ ⰲⱑⱍⱀⰻ.
[7] B. ⰽⰻⱈⱜ.
[8] S. effugerunt = ⱆⰱⱑⰶⰰⱎⰵ R. B. isto.
[9] R. ⰻ ⰽⰻⱅⱜ ⰽⱃⰰⱄⱀⰰ ⰽⱁⱃⱆⱀⰰ ⰵⱃⱑⰻⱄⰽⰰⱑ.
[10] B. ⰽⰵ.
[11] R. ⱎⱅⱁⰾⱓ ⱄⰲⱑⱅⰾⱁⱓ, B. ⰲ ⱎⱅⱁⰾⱓ ⱄⰲⱑⱅⰾⱁⱓ, S. stola alba = ⱎⱅⱁⰾⱁⱓ ⰱⱑⰾⱁⱓ.
[12] R. ⱁⰶⱃⱆ (!)
[13] B. ⰽⰻ.
[14] S. nemaše: ⰵⱃⰵⰻ = sacerdos.
[15] S. in aeternum. Amen. = ⰲⱜ ⰲⱑⰽⰻ· ⰰⰿⰵⱀⱜ.
[16] B. ⰴⱆⱎⰵⱀⰻⰵⰿ. ⰰⰿⰵⱀⱜ.

[illegible]

[illegible]. [illegible]: [illegible].

ⱂⱄⰰⰾⱏⰿⱏ (·ⱂⰳ·). [illegible].

ⰹⰿⰰⱀⱏ.

([illegible] [illegible] [illegible].[1])

ⰰⱀⱅⰹⱇⱁⱀⱏ. [illegible], [illegible].

ⱂⱄⰰⰾⱏⰿⱏ (·ⰰ·). [illegible].

ⰰⱀⱅⰹⱇⱁⱀⱏ. [illegible], [illegible].

ⱂⱄⰰⰾⱏⰿⱏ (·ⰱ·) [illegible].

ⰰⱀⱅⰹⱇⱁⱀⱏ. [illegible], [illegible], [illegible].

ⱂⱄⰰⰾⱏⰿⱏ (·ⰲ·) [illegible].

[illegible]. [illegible], [illegible], [illegible] ([illegible]).

([illegible].) [illegible].

[illegible] (·ⰰ·).

[illegible][2], [illegible][3] [illegible][4]. [illegible][5] [illegible], [illegible][6] [illegible], [illegible][7] [illegible]. [illegible], [illegible][8], [illegible][9] [illegible][10], [illegible].[11]

[illegible]. [illegible]. [illegible].

---

[1] Ovaj je naslov prvoj noćnici na osminu gospodinova uskrsnuća u Brozićevu časoslovu.

[2] R. B. [illegible], Z. Hos duos fratres = [illegible].

[3] R. B. [illegible].

[4] R. B. [illegible].

[5] B. [illegible].

[6] R. B. [illegible].

[7] R. B. [illegible].

[8] R. B. [illegible], Z. takodjer: archiepiscopus = ⰰⱃⱈⰹⰱⰹⱄⰽⱆⱂⱏ.

[9] B. [illegible].

[10] S. B. [illegible].

[11] B. [illegible].

[illegible] (·[illegible]·).

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] ([illegible] [3] [illegible] [4]) [illegible] [5] [illegible] [6] [illegible] [7]

[illegible] ([illegible])

[illegible] (·[illegible]·)

[illegible] [8] [illegible] [9] [illegible] [10] [illegible] [11] [illegible] [12] [illegible] [13] [illegible] [14] [illegible] [15] [illegible] [16] [illegible]

[1] B. [illegible], Z. isto: veritatis = [illegible].

[2] R. [illegible], B. [illegible].

[3] [illegible] iz imenit. [illegible]. Ova se riеč štije u ass. i ostrom. jevangj. i u njekih drugih cirilskoga pisma, dočim, na koliko ja znam, glagolske hrvat. roda imaju [illegible]. Srv. [illegible] i pop s πάππας. V. P. J. Šafařík: Ueber den Urspr. und Heim. des Glagolit. str. 32.

[4] Iz B. uzete su rieči zagradjene. Z. in Bohemica terra ordinavit. Hoc papa Romano = [illegible].

[5] R. [illegible], B. [illegible].

[6] R. [illegible].

[7] R. [illegible] B. [illegible].

[8] B. [illegible].

[9] R. B. [illegible].

[10] R. B. [illegible].

[11] B. [illegible]. Z. libros = [illegible].

[12] R. [illegible], Z. možda imao je: [illegible] buduć da Karaman prevadja: slavonica famosa lingua.

[13] Z. nemaše [illegible] = Deo.

[14] R. [illegible].

[15] R. [illegible], B. [illegible].

[16] B. [illegible].

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible] [4] [illegible] [5] [illegible] [6] [illegible] [7] [illegible] [8] [illegible] [9] [illegible] [10] [illegible] [11]; [illegible] [12] [illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible]

[illegible] ([illegible]). [illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible]). [illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible]). [illegible]

---

[1] R. [illegible] (!)

[2] Z. diabolos = [illegible]

[3] B. [illegible]

[4] R. [illegible] t. j. [illegible] (Romae !)

[5] B. [illegible]

[6] B. [illegible]

[7] B. S ovom riečju počimlje IV štenje.

[8] B. [illegible]

[9] B. [illegible]. Z. servasti tibi = [illegible]

[10] B. nema: [illegible] — [illegible]

[11] B. [illegible]

[12] B. [illegible]

Ⱄ Ⰵ Ⱃ Ⰳ Ⰻ Ⱏ. ⰑⰎⰑⰂⰀⰓⰑⰂⰀⰋⰀ' Ⰰ ⰃⰓⰆⰑⰕⰑⰂⰋ (ⰑⰕ ⰀⰏⰔⰑⰕⰑ).
(ⰈⰑⰓⰀⰑⰏⰋ. Ⰹ ⰑⰎⰑⰂⰀⰓⰑⰏⰋⰀ ⰓⰎ ⰓⰍ ⰏⰀⰏⰋⰀⰏ ⰀⰑⰓⰎⰏ.)

ⰃⰑⰅⰓⰀⰅ (·Ⱃ·).

Ⰰ ⰓⰉⰎⰅⰐ[1] ⰏⰅ ⰁⰀ ⰃⰓⰉⰀⰑⰕⰑⰉⰐ[2] ⰓⰅⰍⰏⰃⰕⰉⰎⰕⰂⰀ Ⰹ ⰓⰅⰂⰀⰉⰀⰑⰉⰉ-ⰓⰕⰂⰀ ⰓⰕⰁⰕ ⰀⰑⰉⰅⰂⰀ[3], ⰉⰕⰁⰕⰑⰉ Ⰵ ⰉⰑ ⰑⰀⰕⰍⰉⰅ ⰁⰅⰕⰁⰉⰏⰓⰉⰅ[4] Ⰹ ⰃⰉⰂⰕⰓⰀⰍⰉⰅ ⰕⰏⰉⰁⰉ, Ⰹ ⰉⰑ ⰑⰀⰕⰍⰉⰂⰀ ⰂⰀⰏⰓⰕⰂⰀ, Ⰹ ⰅⰓⰀⰑⰉⰕⰀⰍⰕⰂⰀ, Ⰹ ⰓⰀⰕⰅⰑⰓⰕⰂⰀ ⰅⰓⰀⰑⰉⰕⰕⰀⰍⰕⰂⰀ ⰀⰕⰉⰍⰕ[5], ⰂⰏⰕⰂⰀⰏⰃⰍⰕ[6] ⰂⰀⰏⰀ ⰓⰕ ⰑⰅ: Ⰹ ⰃⰀⰂⰀⰁⰉ[7] ⰅⰓⰅⰑⰉⰕⰀⰍⰀ ⰅⰓⰀⰀ, Ⰹ ⰑⰕⰓⰕⰀⰑⰉ ⰂⰓ'ⰍⰑⰀ ⰑⰑⰀⰅⰅ[8] ⰏⰓⰀⰏⰕⰀⰑⰑⰀ.

Ⱄ Ⰰ Ⰻ Ⰳ Ⰹ Ⱃ' Ⱁ Ⰹ Ⱃ Ⰹ Ⰹ. ⰅⰓⰀⰉ ⰑⰑⰀⰉ, ⰂⰀⰀⰃⰀⰓⰉ, ⰑⰓⰕ ⰀⰁⰏⰅⰍⰀⰑ ⰀⰅ ⰑⰑ ⰃⰓⰕⰑⰉⰓⰀ. Ⰹ ⰃⰓⰀⰃⰀⰑⰓⰀⰁⰓⰉ ⰑⰑⰀⰉ ⰓⰕⰓⰀⰀ'ⰑⰀⰃ ⰑⰏⰓⰕⰓⰀⰃⰑ' ⰀⰅ. Ⱄ Ⰵ Ⱃ Ⰳ Ⰻ Ⱏ. ⰑⰓⰕⰑⰉⰑⰓⰕ ⰓⰕⰓⰉ ⰓⰕⰁⰕ ⰑⰑⰀⰉⰅⰂⰀ ⰓⰅ ⰉⰑⰑⰓⰕⰑⰉ ⰏⰉⰂⰕ ⰂⰓⰉⰀⰑⰕ ⰑⰑⰀⰉⰅⰂⰀ.

ⰃⰑⰅⰓⰀⰅ (·Ⱁ·).

Ⰹ ⰑⰑ'ⰀⰅ ⰅⰓⰉⰓⰀⰓⰀⰉ'ⰓⰉⰅ[9] ⰀⰑⰑⰍⰀⰃⰉⰑⰉ ⰀⰑⰑⰀⰓⰉ, ⰉⰏ'ⰓⰅⰓⰉ ⰓⰉ[10] ⰏⰃⰓⰉ ⰅⰓⰉⰓⰀⰏⰉⰀ'ⰏⰅⰁⰅ ⰑⰑ ⰓⰀⰀ'ⰓⰅⰑⰉⰑⰓⰉⰉ ⰑⰀⰓⰀ ⰑⰑⰀⰉⰅⰉ[11], Ⰹ ⰃⰓⰕ-ⰑⰀ ⰉⰀ'ⰃⰅⰑⰀⰐ ⰑⰑ'ⰓⰕⰂ'ⰓⰉ ⰑⰑ Ⰰ'ⰓⰓⰂⰕ ⰉⰐ, Ⰹ ⰀⰏⰅⰑⰑ[12] ⰑⰑⰀⰉⰅⰂⰀ ⰀⰕⰅⰓⰉⰀ· ⰑⰑⰀⰉ ⰁⰉ ⰅⰀⰑⰐ ⰓⰕⰐ, ⰕⰁⰅ[13] Ⰹ ⰓⰕⰀⰐ ⰃⰓⰉⰀⰏⰐ ⰅⰀⰉ ⰓⰅⰓⰉ-ⰀⰑⰑⰉⰓⰉⰅ ⰓⰕ ⰃⰓⰉⰃⰅⰑⰀⰓⰕⰓⰉⰅ ⰂⰓⰉⰀⰑⰕ ⰑⰑⰀⰉⰅⰂⰀ.

Ⱄ Ⰰ Ⰻ Ⰳ Ⰹ Ⱃ' Ⱁ Ⰹ Ⱃ Ⰹ Ⰹ. ⰀⰉ ⰀⰀⰑⰐ ⰏⰀⰏⰉ ⰀⰑⰅⰑⰉ, ⰉⰏⰅ ⰀⰏⰕⰑⰀ ⰑⰀⰍⰕ ⰀⰅⰂⰀ ⰉⰑⰑⰓ'ⰂⰀ, ⰑⰀⰂⰀ ⰓⰕⰓⰉ ⰃⰓⰉⰑⰉ ⰀⰑⰅⰂⰀ Ⰽ' ⰀⰑⰓⰉⰅⰓⰕⰂⰀ ⰅⰓⰀⰉ-Ⰰ'ⰑⰑⰕ Ⰰ'ⰑⰅⰃⰅⰓⰀ. Ⱄ Ⰵ Ⱃ Ⰳ Ⰻ Ⱏ. ⰀⰉ ⰀⰀⰑⰐ ⰅⰓⰀⰉ ⰑⰑⰀⰉ, ⰂⰀⰀⰃⰀⰓⰉ, ⰉⰏⰅ ⰑⰑⰏⰃⰁⰉⰉ ⰃⰓⰕⰑⰉⰓⰀ.

---

[1] B. Ⰻ ⰓⰉⰏⰉⰏⰅ.

[2] B. ⰏⰅ ⰁⰀ ⰃⰓⰀⰀⰑⰕⰑⰉⰐ. Z. me deus praefeceras = ⰏⰅ ⰁⰀ ⰁⰉ ⰏⰅ ⰃⰓⰉⰀⰑⰕⰑⰉⰐ.

[3] R. B. ⰑⰑⰀⰉⰅⰂⰀ·

[4] B. ⰓⰅⰑⰁⰉⰏⰓⰉⰅ.

[5] R. ⰏⰓⰉⰂⰉⰓⰅⰕⰑⰓⰕⰂⰀ ⰀⰕⰉⰍⰕ ⰅⰓⰅⰑⰉⰕ'ⰀⰍⰕⰂⰀ, B. ⰏⰓⰉⰂⰉⰓⰅⰕⰓⰕⰂⰀ ⰀⰕⰉⰍⰕ ⰅⰓⰅⰑⰉⰕⰕⰀⰍⰕⰂⰀ, Z. verbosa haeretica lingua = ⰏⰓⰉⰂⰉⰓⰀⰕ-ⰓⰕⰂⰀ ⰀⰕⰉⰍⰕ ⰅⰓⰅⰑⰉⰕⰀⰍⰕⰂⰀ.

[6] R. ⰂⰏⰕⰂⰀⰏⰃⰍⰕⰂⰀ, B. ⰂⰀⰑⰀⰓⰅⰍⰕ.

[7] R. ⰃⰀⰂⰀⰁⰉⰑⰉ ili ⰃⰀⰂⰀⰁⰉ ⰑⰉ.

[8] R. ⰂⰓⰍⰑⰀ ⰀⰑⰀⰅ m. ⰀⰑⰀⰅⰅ.

[9] B. ⰅⰓⰉⰓⰀⰓⰀⰉⰓⰀ.

[10] Z. nemaše ⰓⰉ.

[11] R. ⰅⰓⰉⰓⰀⰏⰉⰀⰏⰅⰍⰅ ⰑⰑ' ⰓⰀⰀⰓⰀⰑⰀ ⰑⰀⰓⰀ ⰑⰑⰀⰅ, m. ⰑⰑⰀⰅⰅ, B. ⰅⰓⰉⰓⰀⰏⰉⰀⰏⰓⰉⰅ ⰑⰑ ⰓⰀⰀⰓⰀⰑⰉⰑⰓⰀ ⰑⰀⰓⰉ ⰑⰑⰀⰉⰅⰉ.

[12] Z. eloquia = ⰀⰏⰅⰀⰑⰅⰀⰕ.

[13] B. ⰓⰕ.

(ⱍⱅⰵⱀⰻⰵ ·ⰵ·).

ⰱⰾⰰⰳⱁⰴⱑⱑⱀⰻⱑ ⰶⰵ ⱅⰲⱁⱃⰵⱌⰰ[1], ⱆⰳⱁⰴ’ⱀⰰⱑ ⱅⰵⰱⱑ, ⰵⰶⰵ[2] ⰿⰻ ⰱⱑ ⱂⱃⰵⰴⰰⰶⰿ, ⱑⰶⰵ[3] ⱅⰲⰻⱑⰻ ⱅⰵⰱⰻ ⱂⱃⰵⰴⰰⱀⰿ, ⱑⱄⱅⱃⰻⰻ ⱄⰻⰾ’ⱀⱑⱂ ⱃⰵⱄⱀⰻⰲⱑ ⱅⰲⰻⱂ[4], ⰴⰰ ⰲⱄⰻ ⱂⱃⰻⱄⰾⰰⰲⰵⱅ’ ⰻⰿⰵ ⱅⰲⰻⰵ, ⰲⰾⰰⱄⱅⰻ ⱅⱃⰻⰻⱌⰰ[5]. ⱍⰵⰾⰻⰲⰰⰲ’ ⰶⰵ[6] ⰲⱄⰵ ⱍⰵⰾⰻⰲⰻⰿⱐ ⱄⰲⰵⱅⰻⰿ ⰻ ⱃⰵⰽⰵ: ⰱⰾⰰⰳⱁⱄⰾⰰⰲⰾⰵⱀⱐ ⰳⰻⱄⱂⱁⰴⰻ, ⰻⰶⰵ[7] ⱀⰵ ⰴⰰⱄⱅⱐ ⱀⰰⱄⱐ ⰲ ⱃⱑⱍⰰ ⱀⰵ-ⱀⰰⰲⰻⰴⱐⰻⰿⰻⰿ[8] ⰲⱃⰰⰳⰻⰿ ⱀⰰⱎⰻⰿ. ⱀⰰ ⰻ ⱄⱑⰲⱐ ⰾⰵⰽⱑⱎⰻⱑ[9] ⱀⰰⰿ ⱄⱓⱃⱑⱎⰻ ⱄⰵ, ⰻ ⰻⱈ’ⰱⰰⰲⰻ ⱀⰻ ⰻⱅ ⰻⱄ’ⱅⰾⱑⱀ’ⱀⰻⱑ. ⰻ ⱄⰻⰵ ⱃⰵⱓ ⱑⱄ’ⱂⱑ ⰻ ⰳⰻⱄⱂⱁⰴⰻⱑ.

ⱃⱑⱎⱂⰻⱀ’ⱈⰻⱃⰻⰻ. ⰱⰾⰰⰶⰵⱀⰻ ⰵⱃⱑⰻ ⰳⱃⰻⱄⱅⰻⰲⰻ ⱎⱑⱃⰻⰾⱐ ⰻ ⰿⰵⱅⱑ-ⰴⰻⰻ[10] ⰲⱑⰽⱀⰻ ⱃⰻⰻⱄⱅⰲⰻ ⰲ ⱀⰵⰱⰵⱄⰵⱑ ⰽⰻⱄⱅⰻⰿ, ⰴⰰ ⰿⰻⰾⰻⱅⰲⰰⰿⰻ ⱀⱑ ⱄⰾⰰⰲ’ⱀⰵ ⱂⱃⰻⰲⰵⰴⱑⱅ’ ⱀⰻ ⱓ ⰲⰵⱄⰵⰾⰻⱂ ⰲⰵⰽⱀⰵⰿⱑ. ⰱⰵⱃⰰⱎⱐ. ⱄⰾⰰⰲⰰ ⰳⱃⰻⱄⱅⱑ ⰱⱑⱄⰰⱃⱑ, ⰻⰶⰵ ⰲⱑⱃⱀⰵ ⱄⰲⰵⰵ ⱓⱃⱑⱀⰻⱂ ⰵⱃⱑⰻ-ⱄⱅⰲⰲⰰ ⰻⰱⰴⰰⱃⰻⱅⰻ ⱃⰰⰽⰻ.

(ⱀⰰ ⱅⱃⰵⱅⰵ ⱂⱄⰰⰾⰿⰻ.)

ⰰⱀⱅⰻⱇⱁⱀⱐ. ⱄⰰ ⰵⱄⱅⱐ ⱃⰻⰴⱐ ⰻⱄⱓⱑⱎⰻⱑ ⰳⱃⰻⱄⱅⰰ, ⰻ ⰻⱄⱓⱑⱎⰻⱑ ⰾⰻⰲⱍⰰ ⰱⱁⰶⰰ ⰻⱑⱓⰻⰲ’ⰾⰰ.

ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱐ (·ⰻⰲ·). ⰳⰻⱄⱂⱁⰴ’ⱀⰰ ⰵⱄⱅⱐ ⱈⰵⰾⰰ.

ⰰⱀⱅⰻⱇⱁⱀⱐ. ⱄⰵ ⰻⰽⰻ ⰳⰻⱄⱂⱁⰴ’ⱀⰻ ⱀⰰ ⰱⰻⰵⱎⰻⱑ ⱄⰵ ⰵⰳⰻ, ⰻ ⱀⰰ ⱑⱂ’ⰲⰰⱂⱎⰵⰵ ⱀⱐ ⰿⰻⰾⰻⱄⱅⱐ ⰵⰳⰻ.

ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱐ (·ⰽⰳⰱ·). ⱃⰰⰴⱑⰻⱅⰵ ⱄⰵ.

ⰰⱀⱅⰻⱇⱁⱀⱐ. ⰱⰻⰻⱅⰵ ⱄⰵ ⰳⰻⱄⱂⱁⰴⰰ ⰲⱄⰻ ⱄⰲⰵⱅⰻ ⰵⰳⰻ.

(ⱂⱄⰰⰾⰰⰿⱐ ·ⰽⰳⰲ· ⰱⰾⰰⰳⱁⱄⰾⰰⰲⰻⱂ ⰳⰻⱄⱂⱁⰴⰰ.)

ⰱⰵⱃⰰⱎⱐ. ⰲⰵⱄⰵⰾⰻⱅⰵ ⱄⰵ (ⰻ ⰳⰻⱄⱂⱁⰴⰵⰲⱑ ⰻ ⱃⰰⰴⱑⰻⱅⰵ ⱄⰵ ⱂⱃⰰⰲⰵⰴⱀⰻⰻ).

(ⰻⱅⰲⱑⱅⱐ.) ⰻ ⱄⰾⰰⰲⰻⱅⰵ ⱄⰵ ⰲⱄⰻ ⱂⱃⰰⰲⰻ ⱄⱃⰴⱌⰵⰿ.)

[1] B. ⱅⰲⱁⱃⰵⱀⰰ.
[2] B. ⱑⰰ.
[3] B. ⱑⰰⱑⰻ.
[4] B. ⱑⱄⱅⱃⰻⰻ ⰵ ⱃⰵⱄⱀⰻⰲⰵ ⱅⰲⰻⰵⰵ ⱄⰻⰾⰻⱂ.
[5] Z. ut omnes glorificent nomen tuae potentiae, Trinitas = ⰴⰰ ⰲⱄⰻ ⱂⱃⱁⱄⰾⰰⰲⰵⱅ ⰻⰿⰵ ⱅⰲⰻⰵⰵ ⰲⰾⰰⱄⱅⰻ ⱅⱃⰻⰻⱌⰵ.
[6] R. ⰻ ⱍⰵⰾⰻⰲⰰⰲ’ ⰶⰵ, B. ⰻ ⱍⰵⰾⰻⰲⰰⰲ’ ⰵ, Z. et osculatus = ⰻ ⱍⰵⰾⰻⰲⰰⰲⱐ.
[7] B. ⱑⰻ.
[8] R. B. ⱀⰵ ⰴⰰⱄⱅⱐ ⱀⰰⱄⱐ ⰲ ⰾⰻⰲⰻⱅⰲⰲⱑ ⱈⱑⱍⰵⰿ’ ⰻⱑ ⱀⰵⰲⰻⰴⱐⰻⰿⰻⰿ.
[9] B. ⱀⰰ ⱄⱑⰲⱐ ⰾⰵⰽⱑⱎⰻⰿ.
[10] Četvrta antifona na pohvale u prvoj službi (po ljublj. časosl.) ima: ⰱⰾⰰⰶⰵⱀⰻⱑ ⰰⱃ’ⱈⰻⰵⱃⱑⰻ ⱈⱃⰻⱄⱅⰻⰲⰻⱑ ⱓⱑⱃⰻⰾⰰ ⰻ ⰿⰵⱅⱑⰴⰻⱑ itd.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible]). [illegible]

([illegible]). [illegible]

([illegible]). [illegible]

([illegible]). [illegible]

([illegible]). [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] [2], [illegible] [3] [illegible]

[illegible] [4]. [illegible]

[illegible]

---

[1] R. [illegible]

[2] R. B. [illegible]

[3] B. [illegible]

[4] R. B. [illegible]

(Ⱁⱅⰲⱑⱅⱏ.) Ⰹ ⱄⰾⰰⰲⰹⱅⰵ ⱄⰵ (ⰲⱄⰹ ⱂⱃⰰⰲⰹ ⱄⱃⱌⰵⰿⱏ).

Ⰽ ⰱⰵⱀⰵⰴⰹⰽⱅⱏ. Ⰰⱀⱅⰹⱇⱁⱀⱏ. Ⰲⰾⰰⰾⰾⰵⱀⰹ ⱄⱑⰿⰿⱏ ⱀⰰⰲⰹ ⱅⰹⰹ, ⰵⰾⰵ, ⱂⱃⰹⱎⰰⱀⱏ ⰳⰹⱄⱂⰹⰴⱏ, ⰹⰲⱃⰵⰶⰵⰿⱏ ⰲ'ⱀⰵⰶⰵ; ⰰⰿⰵⱏ ⰳⰾⰰⰳⰹⰾⱂ ⱅⰰⰿⱏ, ⱑⰽⰹ ⱂⱃⰵⱂⰹⱑⱄⰰⱅ' ⱄⰵ, ⰹ ⱂⰹⱄⰰⱀⰹⱅ' ⰵ, ⰹ ⰿⰹⰾⰹⱅⱏ ⱂⰹⱄⰾⰹ-ⰾⰹⱅⱏ ⰹⰿⱏ, ⱃⰵⰶⰵ ⰳⰹⱄⱂⰹⰴⱏ.

Ⱁⱃⰰⱌⰹⱑ.

Ⱑⰽⰹ ⰲⰹⱎⰵ.

Ⰽ ⱅⰵⱃⱌⱑ.

Ⰽⰰⱂⰹⱅⰹⰾⱏ. Ⰲⱃⰰⱅⰹⱑ, ⰿⱀⰹⰾⱑⰹⱎⰹ. (Ⰽ ⰵⰲⱃ. ·Ⰾ·)

Ⱃⱑⱄⱂⱁⱀ'ⱄⱁⱃⰹⰹ. Ⰵⱃⱑⰹ ⰲⰹⰾⰹⰹ ⰲⰾⰰⰳⰹⱄⰾⰹⰲⰹⱅⰵ ⰳⰹⱄⱂⰹⰴⰰ. (Ⰵⱃⱑⰹ.) Ⰲⰵⱃⰰⱄⱏ. Ⱄⰲⰵⱅⰹ ⰹ ⱄⰿⱑⱃ'ⱀⰹ ⱄⱃⱌⰵⰿⱏ ⰶⰲⰰⰾⰹⱅⰵ ⰲⰹⰳⰰ. (Ⰲⰾⰰⰳⰹⱄⰾⰹⰲⰹⱅⰵ). Ⱄⰾⰰⰲⰰ. (Ⰵⱃⱑⰹ.) Ⰲⰵⱃⰰⱄⱏ. Ⰵⱃⱑⰹ ⱅⰲⰹⰹ, ⰳⰹ-ⱄⱂⰹⰴⰹ, (ⰴⰰ ⰹⰲⰾⱑⰽⰹⱅ ⱄⰵ ⰲ ⱂⱃⰰⰲⰹⰴⰹ. (Ⱁⱅⰲⱑⱅⱏ.) Ⰹ ⱄⰲⰵⱅⰹⰹ ⱅⰲⰹⰹ ⱃⰰⰴⰹⱄⱅⰹⱂ ⰲⱌⱃⰰⰴⱃⰹⰲⱏ ⱄⰵ).

Ⰽ ⱄⰵⰽ'ⱄⱅⱑ.

Ⰽⰰⱂⰹⱅⰹⰾⱏ. (Ⰽ ⰵⰲⱃ. ⰾ.)

Ⰹⱄⰹⱄⰹ ⰾⰵ, ⱑⰽⰹ ⱂⱃⰵⰲⰹⰲⰰⱅⰹ ⰵⰿⰹ ⰲ ⰲⱑⰽⰹ, ⰹ ⱀⰵⱂⱃⰵⱄⱅⰹⱂⱀⰹ ⰹⰿⰰⱅ ⰵⱃⱑⰹⱄⱅⰹⰲⰹ (ⱅⱑⰿⰾⰴⰵ ⰹ ⱄⱂⰰⱄⱅⰹ ⰿⰹⰾⰵⱅⱏ ⰲ ⰲⱑⰽⰹ).

Ⱃⱑⱄⱂⱁⱀ'ⱄⱁⱃⰹⰹ. Ⰵⱃⱑⰹ ⱅⰲⰹⰹ, ⰳⰹⱄⱂⰹⰴⰹ, ⰴⰰ ⰹⰲⰾⱑⰽⰹⱅ' ⱄⰵ ⰲ ⱂⱃⰰⰲⰹⰴⰹ. Ⰵⱃⱑⰹ ⱅⰲⰹⰹ. Ⰲⰵⱃⰰⱄⱏ. Ⰹ ⱂⱃⰵⱂⰹⰴⰹⰲ'ⱀⰹ ⱅⰲⰹⰹ ⰵⰳⰹ ⱃⰰⰴⰹⱄⱅⰹⱂ ⰲ'ⱌⱃⰰⰴⱃⰹⰲⱏ ⱄⰵ. (ⰴⰰ ⰹⰲⰾⱑⰽⰹⱅ' ⱄⰵ. Ⱄⰾⰰⰲⰰ. Ⰵⱃⱑⰹ ⱅⰲⰹⰹ.) Ⰲⰵⱃⰰⱄⱏ. Ⱂⱃⰰⰲⱑⰴⱀⰹⰽⰹ ⰾⰵⰹ ⰲ ⰲⱑⰽ' (ⰾⰹⰲⰹⱅⰹ ⰲⰹⰶⰹⰾⱅⱏ. Ⱁⱅⰲⱑⱅⱏ. Ⰹ ⰾ ⰳⰹⱄⱂⰹⰴⰰ ⰵⱄⱅⱏ ⰿⰰⱌⰹⰴⰰ ⰹⰽⰹ.)

Ⰽ ⱀⰹⱀⱑ.

Ⰽⰰⱂⰹⱅⰹⰾⱏ. (Ⰽ ⰵⰲⱃ. ·Ⰾ·)

(Ⱅⰰⰽⰹ ⰲⰹ ⱀⰰⰿⱏ ⱂⰹⰴⰹⰲⰰⱄⱅⰵ ⰲⰹⱅⰹ ⰰⱃⰳⰹⰵⱃⱑⰹ, ⱂⱃⰵⱂⰹⰴⰹⰲⰰⱃⱏ, ⱀⰵⱄⰾⰹⰲⰹⰲⱏ, ⱀⰵⱄⰽⰲⱃⱀⰰⱃⱏ, ⰹⱅⰾⰹⰶⰵⱏ ⰹⱅ ⰳⱃⱑⱎⱀⰹⰽⱏ, ⰹ ⰲⰹⰹⱎⰹ ⱀⰵ-ⰲⰵⱄⱏ ⰲⰹⰲⱏ).[1]

Ⰹⰾⰵ (ⱀⰵ) ⰹⰿⰰⱅⰹ[2] ⱀⱂⰾⰹⰴⰹ ⱂⰹ ⰲⰹⱄⰵ ⰴ'ⱀⰹ, ⱑⰽⰹⰾⰵ ⰵⱃⱑⰹ ⱂⱃⰰⰾⰹⰴⰵ ⰹ ⱄⰲⰹⰹⰹⱏ ⰳⱃⰰⱄⱑⱏ ⰾⱃⱅ'ⰲⰹ ⱂⱃⰹⱀⰹⱄⰹⱅⰹ, ⱂⰹ ⱅⰹⰿ'ⰾⰵ ⰹ ⰾⱂⰴ-ⱄⰽⰹⱏ.

Ⱃⱑⱄⱂⱁⱀ'ⱄⱁⱃⰹⰹ. Ⰵⱃⱑⰹ ⰵⰳⰹ ⰹⰲⰾⰵⰽⰹⱅ' ⱄⰵ ⰲ ⱄ'ⱂⰰⱄⰵⱀⰹⰵ. Ⰵⱃⱑⰹ ⰵⰳⰹ. Ⰲⰵⱃⰰⱄⱏ. Ⰹ ⱂⱃⰵⱂⰹⰴⰹⰲⰹⰲⱀⰹ ⰵⰳⰹ ⱃⰰⰴ'ⰹⱄⱅⰹⱂ ⰲⱌⱃⰰⰴⱃⰹⰲⱅ' ⱄⰵ. (ⰹⰲⰾⰵⰽⰹⱅ' ⱄⰵ. Ⱄⰾⰰⰲⰰ. Ⰵⱃⱑⰹ ⰵⰳⰹ.) Ⰲⰵⱃⰰⱄⱏ. Ⱂⱃⰰⰲⰰⰴⱀⰹⰽⰹ

---

[1] Rieči zagradjene, koje pisac nevidom bijaše ispustio, prepisane su iz brozićeva časoslova.

[2] U broz. časosl. polag grčkoga izvornika štije se: ⱀⰵ ⰹⰿⰰⱅⰹ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible][1]

[illegible]

[illegible]

13. Štenja misne službe na čast istih svetaca po II dielu remskoga jevangjelistara.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[1] Ovu sam molitvu prepisao iz brozićeva časoslova, a držim, da će je imati i rimski i novljanski.

[illegible]

14. Prievod I. službe, koja je negda bila u saljskom časoslovu.

Februarii XIV. Cyrilli, et Methodii, et Valentini.

Ad vesp. Cap. Reddidit deus mercedem in virtute sanctorum suorum, et deducet eos in viam mirabilem.

Hymn. Gloriosissime pater magister noster Cyrille, ora pro nobis filiis tuis ad dominum, cum tibi canticum vespertinum canemus cum humilitate.

Qui spiritu sancto in corde accensus nobis perscriptione revelasti divina mysteria; et populo Bohemo per te claritas illuxit.

Super lingua tua tamquam super Cherubin spiritus sanctus permansit. Permeans orbem seminasti terram verbis dulcis doctrinae.

Infidelitas haereticorum deficit; flos rosa in fide christi florescit, quoniam praedicatione beati Cyrilli multi reliquerunt peccata.

Hic vere honoratur a cunctis virtutibus coelorum, a prophetis et apostolis glorificatur, et ab omnibus sanctis gratiose associatur.

Nobis autem discipulis eius sermonum sanctorum, vestigia eius, Christe, sequi concede, ut eius oratu ad ipsamet gaudia pervenire mereamur.

Ergo laudantes precamur te, sancta Trinitas, qui a malo sumus conversi per verba beati Cyrilli, ut nobis des mercedem in paradiso. Amen.

℣. Sacerdotes tui, domine, induant iustitiam.

℟. Et sancti tui exult.

Antiph. ad magn. Hi sunt viri sancti et gloriosi sacerdotes dilecti Christi, qui gloriam huius saeculi abiecerunt; ideo corruscant in vestimentis albis ante thronum Dei et Agni.

O r a t i o. Praesta quaesumus, omnipotens Deus, ut qui B. Valentini martyris tui, et beatorum confessorum tuorum Cyrilli et Methodii festa colimus, ab omnibus malis imminentibus eorum precibus liberemur.

I n v i t a t o r i u m. Regem regum Dominum venite adoremus, qui ipse est corona sanctorum presbyterorum.

H y m n u s. Pater sancte Cyrille, audi clamorem nostrum, doctor bone, et acceptum per te sit officium nostrum nocturnum.

Tuis meritis nostra peccata lava, subleva lapsum, depone potentes, exalta humiles et flentes solare.

Qui in mundo hoc illuxisti ut aurora, et tamquam sol circuisti orbem Christum praedicans et fraudem inimici persequens.

A te mirabilis honor Slavonicis sacerdotibus, commemorantes tuam doctrinam, tuis precibus ab aeterna poena libera.

Ergo laudantes precamur te, sancta Trinitas, qui a malo sumus conversi per verba beati Cyrilli, ut nobis des mercedem in paradiso. Amen.

(A d p r i m o s p s a l m o s).

A n t i p h o n a. Sancti sacerdotes Christi vineas plantaverunt secus decursus aquarum. Ps. 1. Beatus vir. — A n t i p h. Isti sunt viri misericordes, et fratres tres sancti, quos dominus elegit, et glorificavit. Ps. 2. Quare. — A n t i p h. Tu es gloria sanctorum tuorum, et susceptor eorum, tu qui exaltas in montem sanctum tuum. Ps. 3. Domine quid. — ℣. Sacerdotes tui induant. ℟.

L e c t i o n e s s e x l e g u n t u r de p l u r i b u s c o n f e s s o r i b u s j u x t a v e t e r e m r i t u m i n s a n c t o e v a n g e l i o.

℟. Isti sunt sancti sacerdotes Christi Cyrillus, et Valentinus, et Methodius, quorum beatis dectrinis corruscat ecclesia sicut sol et luna. ℣. Haec est vera fraternitas, et vera societas.

℟. Haec vere est vera fides fraterna, et vitam saeculi huius bonis operibus ducendo mereri regna coelorum. ℣. Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum.

℟. Isti sunt viri misericordes, quorum iustitiae oblivionem non receperunt, ideo regnant cum Deo, et Agnus Dei cum ipsis. ℣. Corpora sanctorum in pace sepulta sunt et vivent nomina eorum in aeternum. Ideo. Gloria patri. Ideo.

(A d s e c u n d o s p s a l m o s).

A n t i p h. Mirificavit dominus sanctos suos, et exaudivit eos clamantes ad se. Ps. 4. Cum invocarem. — A n t. Gloriabuntur omnes

sperantes in te domine, quia tu benedixisti sanctos tuos, et scuto bonae voluntatis tuae coronasti eos. Ps. Verba. — Ant. Per omnem terram gloria et honore coronasti sanctos tuos domine, et constituisti super opera manuum tuarum. Ps. Domine dominus noster. — ℣. Sacerdotes tui. ℟. Et sancti.

℟. Gloriosi sacerdotes Christi expectant in aeternum coronati ante dominum fulgentes in vestimentis, circumamicti stola gloriae. ℣. Isti sunt, qui a domino ornati sunt coronis aureis fulgentes. — ℟. Induit eos dominus vestimento salutis, et indumento sacerdotali circumdedit eos, ideoque stant in aeternum coronati ante dominum. ℣. Induit eos dominus iucunditate magna, et gloriam dedit eis consequi aeternam. Ideoque. — ℟. Ecce venit honorabilis dies sanctorum sacerdotum Christi Cyrilli, Valentini et Methodii, qui in mundo hoc semen vitae seminaverunt, et colligunt vitam aeternam. ℣. Hi sunt viri iusti et veraces docti sanctis eloquiis pervenerunt in regnum coelorum. Gloria patri.

Antiph. Haec (b) est generatio quaerentium dominum, quaerentium faciem Jacob. Ps.

Domini est terra. — Ant. Ecce oculi domini super timentes eum, et super sperantes in misericordia eius. Ps. Exultate iusti. — Ant. Timete dominum omnes sancti eius, quia non est inopia timentibus eum. Ps. Benedicam domino. — ℣. Elegit eos dominus sacerdotes sibi. Ad sacrificandum hostiam.

Secundum Mathaeum.

In illo tempore dixit Jesus discipulis suis, qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus, et reliqua.

Homilia Agemonis presbyteri.

℟. Dilectus sacerdos Christi magister noster Cyrillus transivit in vitam aeternam quem susceperunt angeli, archangeli, et omnis sanctorum societas. ℣. Ecce vere honoratur omnibus vasibus coelestibus, qui hodie dispersit domum sancti sui corporis. — ℟. Beatorum sacerdotum Christi Cyrilli Valentini et Methodii aeternam nativitatem in coelis colimus, ut orationes eorum gloriosae perducant nos ad gaudium sempiternum. ℣. Monent sancti sacerdotes Christi in vestimentis albis fulgentes in aeternum ante Deum.

Gloria patri.

Post nonam lectionem: Te deum.

Ad laudes et per Horas.

Ant. Hi sunt sancti sacerdotes Christi Cyrillus et Valentinus et Methodius, quorum beata doctrina fulget ecclesia ut sol et luna. — Ant. Beatus Cyrillus permansit corpore virgineo, et Christo domino suo praestitit auditum, et in mundo permansit ut aurum purum, fulget operibus bonis. — Ant. Sanctus autem Valentinus dignus honore alti sacerdotii et omnis gloriae praecepta Christi adimplens, coram persecutoribus curvans caput suum sub gladium acutum obdormivit in domino. — Ant. Beatorum sacerdotum Christi Cyrilli, Valentini et Methodii aeternam nativitatem in coelestibus colimus ut orationes eorum gloriosae perducant nos ad gaudium sempiternum. — Ant. Gloria Christo regi, qui fideles servos suos ornavit indumentis gloriosis, et in porta coeli coronavit eos.

Cap. Reddidit deus mercedem.

Hymn. Laetare urbs superna, Hierusalem, gaude mater sancta ecclesia Sion, quia filii tui in multo decore apud ipsum regem altissimum habentur. — Sancti sacerdotes tui, domine, Cyrillus, Valentinus et Methodius gloriam saeculi spreverunt, ideo pervenire meruerunt ad perfecti sacerdotii gradum. — Ecclesia sancta mater ornatur ipsis, religiosi in ea gloriantur, omnis terra laudibus sonat, mundus gaudet et canit, de quorum commemoratione angeli choros ducunt. — Hi sunt sacerdotes tui, domine, qui seminaverunt terram sermonibus bonis, et sanctis scriptis. Hi colligunt vitam aeternam, quorum animas multitudo angelorum suscepit. — Hi effugerunt illecebras saeculi huius. O quam praetiosa est corona sacerdotalis, ad quam ii pervenire meruerunt praecincti stola alba, et induti vestimentis purpureis. — Largire nobis eorum honore frui Deus magne, Trine, qui es rex et dominator animarum et corporum nostrorum in aeternum. Amen.

℣. Mirabilis Deus in sanctis suis.

Ad Benedictus. Ant. Ecce venit propria dies sanctorum sacerdotum Christi Cyrilli, Valentini et Methodii, qui in mundo hoc multa signa mirabilia demonstraverunt in nomine Christi.

Oratio ut supra.

Sequuntur Cap. ad Horas in fine.

Rubrica: ad Vesp. Antiph. de laudibus. Psalmi de confessoribus pontificibus, et si placuerit dicere Antiphonas duplices, tunc dicent Psalm. Laudate Dominum omnes.

Capit. Reddidit Deus etc.

℣. Sacerdotes tui. ℟. Et sancti.

Ad magn. Antiph. Hodie beatus Valentinus martyrio coronatus in coelestia transivit regna. Hodie sancti Cyrillus et Methodius translati sunt in vitam aeternam, per angelos Dei accepti sunt in gloriam.

Oratio. Praesta quaesumus, ut supra.

15. Prievod II službe, koja je negda bila u časoslovnom Zaglavskom odlomku.

Antiph. Mirabile est nomen tuum, domine, quoniam gloria et honore coronasti sanctos.

(L. I.) Beatos confessores et legis peritos Christi Cyrillum et Methodium hos duos fratres qui fuerunt in civitate Roma. Cum ingressus fuisset beatus Cyrillus in terram Bohemicam, et multa opera faceret philosophus superagnominatus fuit. Methodius frater eius archiepiscopus ab hoc non cessabat benefaciens et ministeria ecclesiastica in omnibus adimplens. ℟. Sacerdotes Dei.

(L. II.) Sed tamen beatus Cyrillus valde certabat errantium animas ad viam veritatis perducere: Libros vere slavonicos sacerdotes atque diaconos in Bohemica terra ordinavit. Hoc papa Romano magis volente propter christianitatem. Ut et ipsi infideles, qui olim fuerant, converterentur ad fidem. Quapropter de hoc multum laborem fecit sibimet ipse. ℟. Juravit dominus.

(L. III.) In uno eodem instituto vitae permansit quinquaginta annos, regulando libros, et ministros Christi, qui slavonica famosa lingua ministeria peragerent. Cum multis latinis doctoribus in latina regione quaestiones habuit. Sed tamen apostolicus (il sommo pontefice) de philosopho bene sentiebat; eo quia omnia faciebat bona in domino. Et sic ductus a Spiritu sancto et a gratia Christi propulit diabolos de cordibus hominum. Et multos confundebat infideles convertendo ad fidem Christi. Utque appropinquavit tempus discessus eius ab hoc saeculo elevatis manibus suis ad coelum oravit ad dominum cum lacrymis dicens: Domine Deus, qui angelos tuos incorporeos in ministerium servasti tibi, coelum extendens, terram fundans, et omnia quae sunt de non esse ad esse perduxisti, qui semper facis voluntatem timentium te et custodientium mandata tua, exaudi orationem meam et fidelem gregem tuum. ℟. Inveni David.

(L. IV.) Ad quos me, Deus, praefeceras inutilem et indignum servum tuum, libera eos ab omni impia et pagana malignitate, et ab omni blasphema et verbosa haeretica lingua loquente blasphemiam in te, et destrue haereticorum haeresim, et redde ecclesiae tuae multitudinem. ℟. Sacerdotes tui.

(L. V.) Et omnes unanimes fac congregentur et conjunge homines unaminiter cogitantes in veraci fide tua, et veram confessionem inspira in corda eorum; et eloquia tuae doctrinae. Tuum enim est donum, si et nos indignos assumpsisti ad praedicationem Christi tui. ℟. Isti sunt viri sancti.

(L. VI.) Beneficia autem facientia gratos tibi, quae mihi tradidisti, tamquam tua tibi trado; (dispone potentem dexteram tuam, ut omnes glorificent nomen tuae potentiae, Trinitas) et osculatus omnes osculo sancto, dixit: Benedictus Deus, qui non dedit nos in manus invisibilium hostium nostrorum, sed et laqueus insidiantium nobis contritus est, et libera nos de corruptibilibus. Hoc dicto obdormivit in domino. ℟. Beati sacerdotes Christi Cyrillus et Methodius aeternam generationem colimus. Ut orationes eorum gloriosae perducant nos ad gaudium sempiternum.

16. Prievod prvih šest štenja I službe po ljubljanskom časoslovu.

(L. I.) Rastislaus autem, Moravorum dux, a Deo motus, consilium cum suis proceribus et cum Moravis iniit; misit ad imperatorem Michaelem, dicens: ex quo populus noster idololatriam rejecit, et Christianae religioni adhaesit, magistrum non habemus talem, qui nobis veram fidem Christianam notam faciat, ut et aliae regiones nos imitentur. Mitte ergo nobis, o domine, episcopum et magistrum; a vobis enim semper in omnes regiones bona religio exit.

(L. II.) Advocavit igitur imperator Constantinum philosophum, et notum hoc illi fecit, dixitque ei: Scio te defatigatum, o philosophe, sed necesse est, ut tu illuc pergas; hoc enim nullus alius perficere potest, sicut tu. Respondens autem philosophus: et lassus, debilisque corpore libenter ibo illuc, si habent litteras in sua lingua. Dixit ei imperator: Avus meus, et pater meus, et alii multi cum quaesiissent hoc, non invenerunt, quomodo ego possum hoc invenire? Philosophus vero dixit: Quis potest super aquam sermonem conscribere, et haereticum nomen sibi aquirere?

(L. III.) Respondit ei iterum imperator et cum Barda avunculo suo: Si tu vis, hoc tibi concedere potest Deus, qui et dat omnibus eum absque haesitatione deprecantibus, et aperit pulsantibus. Quum

discessisset philosophus, juxta primum morem in orationem incubuit, et cum aliis adiutoribus. Brevi autem Deus ei manifestavit, exaudiens preces servorum suorum, et statim litteris ad scribendum formatis coepit sermonem conscribere.

(L. IV.) Laetatus autem est de hoc imperator, et glorificavit Deum cum suis consiliariis, hac epistola scripta ad Rastislaum: Deus, qui unicuique dicit, ut ad veram intelligentiam perveniat, et meliorem normam aquirat; quum vidisset fidem vestram et curam, fecit et nunc nostris annis manifestans litteras in vestra lingua, quod olim non fuerat; sed tantum primis annis, ut et vos adnumeremini magnis nationibus, quae Deum sua lingua glorificant. Et illo misimus hunc, cui Deus manifestavit (litteras), virum honorabilem, et pium et valde eruditum, et philosophum.

(L. V.) Et hoc donum . . . accipientes, melius et aestimabilius omni auro et argento et lapide praetioso et superans divitias. Festinate cum eo cito et confirmate verbum, et ne rejiciatis toto corde quaerere Deum, et communem salutem, sed semper curate, ne pigritetis, sed sequimini veram viam, ut et tu, philosophe, postquam deduxeris eos tua cura ad Dei intelligentiam, accipias pro se mercedem illius, et in hac vita et in futura pro omnibus animabus, quae credere volunt in Christum Deum nostrum ex nunc et usque in finem, et memoriam tuam relinquas caeteris generationibus ad instar magni imperatoris Constantini.

(L. VI.) Quum autem pervenisset in Moraviam magno honore excepit eum Rastislaus, et quum collegisset discipulos, tradidit eos docendos. Brevi vero omnem ecclesiasticum canonem transtulit in slovenicam scripturam, docuit eos matutinum, et horas, et vesperas et mysticum ministerium et apertae sunt juxta prophetiam aures surdorum et audierunt verba litteris signata, et clara facta est lingua murmurantium, et Deus laetatus est de hoc valde, diabolus vero confusus fuit.

17. Uzporedimo li dvie navedene službe ljubljanskoga i novljanskoga časoslova, opažamo, da se na dva mjesta slažu. Ova su: četvrta antifona na pohvale u ljubljanskoj službi jednaka je s trećim rešponzorijem druge noćnice u novljanskoj službi; a antifona na veličit prve večernje jedna te ista je u objema službama.

Obje takodjer službe imaju štogod vlastita, a štogod iz obćega. U ljubljanskoj: pjesni na večernju i jutrnje, prvi rešponzorij prve,

treći druge, i prvi treće noćnice, sve antifone na pohvale, ona na blagoslovljen, i ona na veličit druge večernje, prvih šest štenja, a po što god i tri zadnja jesu vlastita, dočim psalmi s dotičnimi antifonami, pametno iz njih izcrpenimi, jesu iz obćega za arhijereje, ostale antifone i rešponzoriji iz obćega mnogim svetcem, ili iz sv. pisma, ali s osobitim pogledom na trude naših apostola. Molitva obća je i drugim svetcem. [1]

---

[1] Dobrovsky u djelu: Cyrill und Method piše: „Durch ein sonderbares Versehen werden diese Brüder mit Valentin verbunden, und in Kalender als drei Brüder aufgestellt“ t. j. „Po čudnovatom slučaju biše ova dva brata s Valentinom sdružena, i u koledaru kao tri brata pred stavljena“. Istinito je da koledari u njekih glagolskih misalih i časoslovih imaju zajedno Ćirila i Metuda s Valentinom, ali broj tih misala i časoslova, barem dan današnji, manji je od onih, koji u koledaru predstavljaju Ćirila i Metuda kao ispovjednike, a za njima Valentina kao mučenika. No i u kojemgod koledaru, u kojem su zajedno ta tri imena, lahko je poznati, da je to od same tjesnoće prostora, cjeća koje bi imena skraćivali, i onako ih zgoljna napisivali, kao što su učinili i s drugimi svetci, koji su svetkovani u tri il u više zajedno. Isto se opaža i u latinskom koledaru, a to služi samim crkvenjakom da znadu kada je koji svetac, i je li mu služba u misalu, ili časoslovu, kojemu je koledar predstavljen. Što im je uspomena u isti dan, to je do toga, što sv. Valentin podnio je muku još god. 296, a katolička crkva na zapadu štovala ga za rana na 14 veljače, kako je vidjeti u Sacram. Gelasii et Gregorii, Calend. Frontonis, Allatii, pa buduć u isti dan umro sv. Ćiril, za to u koledarih slovinskih državâ ponajviše uvrstiše odmah pred ili za njim imena sv. Ćirila i Metuda a u kojemgod su ga i ispustili. Najposlije nije težko tumačiti kako u njekih antifonah, hvalospjevih itd., n. p. saljskoga časoslova, spominje se sv. Valentin, a imaju u njem dvie vlastite antifone istoga svetca. Kad se je na zapadu kod Slovena osobitimi službami, i to slovenskimi, počela svetkovati uspomena naših blagovjestnika, i to na 14 veljače, na dan, u koji padaše uspomena mučeničtva sv. Valentina: u njekih biskupijah bit će podpometnuli mjesto službe o sv. Valentinu onu o sv. Ćirilu i Metudu, pa na pose učinili uspomenu sv. Valentina, što nam svjedoči I služba po ljubljanskom časoslovu, pa i II po brozićevu, u kojih za cielom službom, u kojoj nema imena sv. Valentina, molitva mu je. U drugih pak biskupijah s vremenom od službe o sv. Ćirilu i Metudu i od njeke prastare, a možda kratke, o sv. Valentinu jedno sastaviše. Ovo nam predočuje I služba, koja je negda bila u saljskom časoslovu, koja i u molitvi, i u njekih otvjetih, i antifonah ima spomenuta sv. Valentina, pa ima mu u čast i njekih vlastitih antifona. Ime ovoga svetca, koje je u prvom hvalospjevu rimskoga i novljanskoga časoslova i u trećem saljskoga (u prievodu), kao i u njekih antifonah al neprikladno, bit će pisaoci samovoljno umetnuli.

U službi pak novljanskoga časoslova prva od dviju pjesnij vlastita je kao i treći rešponzorij druge noćnice, antifona na veličit druge večernje, i štenja prve i druge noćnice, dočim psalmi dielom su uzeti iz obćega za arhijereje, a dielom iz onoga za mučenike; napokon tri zadnja štenja iz obćega za arhijereje, a ostala iz sv. pisma, ili iz kojega obćega. Molitva je kao ona sv. Valentinu, i njekim drugim svetcem, n. pr. sv. Marku i Marčeljanu (na 18 lipnja), sv. Kuzmi i Domjanu (na 27 rujna); napokon poglavja na večernje, pohvale i časove uzeta su iz poslanice sv. Pavla k Žudijam.

Remski jevangjelistar za misu na čast naših apostola ima poslanicu izorpenu iz Mudrost-knjige (X, 17—21), i jevangjelje iz Matija (X, 37—42), i sudara se sa službom ljubljanskoga časoslova, jer poglavja na večernje, pohvale i časove izcrpena su iz istoga poglavja Mudrost-knjige, i zajedno sačinjaju tri diela onoga komada; pa opet homilia treće noćnice o istom je jevangjelju, kojega i početak navadja remski jevangjelistar.

18. Piegledajuć ljubljansku i novljansku službu, za tim i različite im dielove, ustavio sam se pri štenjih prve i druge noćnice, koja u starih časoslovih ponajviše sadržuju kratko žiće svetaca, na kojega čast napisana je služba.

I počam od ljubljanskoga imamo odmah u prvom štenju: ⱃⰰⱄ'ⱅⰹⱄⰾⰰⰲⱏ' ⰶⰵ ⰿⱁⱃⰰⰲⱄⰽⰺ ⰽⱀⰵⰸⱏ itd., za kojimi riečmi sljeduje poviedanje, kako Rastislav moravski knez poslanstvo odpravi (god. 863) u Carigrad k caru Mihajlu, da mu pošlje učitelja itd. Ovo, reklo bi se, da je kao uvod k opisivanju radnja sv. Ćirila i Metuda kod Slovenaca, da nam ne bi druga rieč: riečca ⰶⰵ (autem, vero) dala povod, da nagovieštamo, zar li, da niesu po sreći ta štenja izcrpena iz obširnijega kojega žića naših apostola. Kako sumnjah, tako i bijaše; jer lativ se poznatih mi žića sv. Konstantina (Ćirila) i sv. Metuda, učenomu svietu proglašenih pod imenom legendae pannonicae, u prvoj od njih našao sam na dlaku sve, što nam ona štenja donose i upravo u XIV poglavju, i u početku XV. To poglavje s početkom sliedećega predstavlja znamenitu zgodu, t. j. kako je Rastislav pisao caru Mihajlu, da mu pošalje učitelja, koji bi moravski puk učio istinitu kršćansku vjeru, kako car zazva Konstantina (Ćirila) i ponukova ga, da podje u Moravsku, a Kostantin iza molitve izumje slovenska pismena, prevede crkvene knjige i nauči povjerene mu učenike. Komu bi na-

loženo sastavljanje te službe, nije mogao iz rečene legende pri običajnoj u štenjih kratkoći izabrati bolji koji komad.

Ovo pronašašće ima biti od kakve god koristi, te ne će u zalud biti, ako cjeća bistrine ovdje navedem tih prvih šest štenja, te pokraj njih priobćim XIV s početkom XV poglavja panonske legende o sv. Konstantinu, kako je dade tiskat P. J. Šafarik (u Památky dřevn. písemnictvi Jihoslov.), da bi se svak uvjerio, da je tako stvar, pa da vidi sam, koje su tu razlike.

[illegible] [1] [illegible] [2]

XIV. . . . . фастиславь бо, моравьскыи кнезь[3], богомь оустимь сьвѣть сьтвори сь кнези своими мораваны[4], и посла кь царю михаилоу глаголе· людемь нашимь поганьства се ѡтврьгьшїимь, и по христїаньскы се ȥаконь дрьжещїимь, оучитела не имамы таковаго, иже ны бы кь свои єȥыкь истинноую[5] вѣроу христїаньскоую сказаль, да се быше и иныи страны ȥреще[6] подобили намь. да послы ны, владико, єпископа и оучитела таковаго[7]. ѡть вась бо на вьсє страны добрь ȥаконь исходить. сьбравь же сьборь[8] царь и приȥва коньстан-

[1] Ovdje bit će izostavljeno: [illegible] ili [illegible]. Srv. ćiril. tekst.

[2] Pred ovom riečju bit će ispalo: [illegible].

[3] Rimski rukopis: Ростисла́-бо моръски кна'ȥъ богом поустим itd. G. I. Črnčiću imam zahvaliti što mi prepisa XIV poglavje s početkom XV legende o sv. Konstantinu iz ćirilskoga rukopisa rimske propagande (pod br. XII), u kojem je ciela ta legenda.

[4] R. совет сотвори со бомми своими и мороважаны. — Rieč бомми stoji m. болмрими, i to m. pravilnijega oblika болмры iz болмръ, mjesto kojega porušene knjige imaju: бомрикъ kao što imaju: бомрина, бомрьство. V. Miklošić: Lexicon palaeo-slovenico-graeco-lat. emend. auctum Vindob. 1862—65 pod riečju: болмръ εἷς τῶν τοῦ βασιλέως, optimatum unus.

[5] R. св тоую.

[6] R. того ȥраще.

[7] R. єпископъ и оучител тако.

[8] R. собравъ же ȥакон и соборъ.

[illegible]

тїна философа [1], и створи и слышати рѣчь сїю, и рече· вьмь те троудна соуща, фїлософе, нь потрѣба ѥсть тебѣ тамо ити. сїю бо рѣчь не можеть инь никтоже исправити, ꙗкоже ты. отвѣщавь же философь· и троудьнь сын и больнь тѣломь, сь радостїю [2] идоу тамо, аще имають боуквы [3] вь єзыкь свои. глагола же царь кь ньмоу· дѣдь мои и отьць мои и иниы мнозѕи искавше того нѣсоуть обрѣли, то како азь могоу то обрѣсти; фїлософь же рече [4]· то кто можеть на водоу бесѣдоу писати, и еретичьско име себѣ обрѣсти; отвѣща емоу пакы царь и сь варьдою, оуемь своимь [5]· аще ты хощеши, можеть сїе тебѣ богь дати, иже и даеть вьсѣмь просещїимь безь соумнѣнїа [6], и отврьзаеть тлькоущїимь. шьдь же фїлософь, по прьвомоу обычаю на молитвоу се наложи [7] и сь инѣми поспѣшники. вь скорѣ же е емоу богь ꙗви [8], послоушае молитвы своих рабь. и абїе сложи

---

[1] R. призва прозвитеры и призва кирила философа.

[2] R. радъ.

[3] R. книги.

[4] R. nema ove tri rieči.

[5] R. со правдою своим своим, rylski: сь варьдою и оумомь своимь.

[6] R. несоумнѣнїем.

[7] Rylski: вьдасть и постоу четыри десетиоу.

[8] R. во скоре же ꙗви са емоу богъ, Rylski: вь скорѣ же емоу богъ ꙗви, Lav. I. Moskv. вь скорѣ се ꙗви се богъ.

[illegible]

писмена, и наоучеть беседоу писати еуаггельскоу· испрьва[3] бѣ слово, и слово бѣ оу бога[4], и бог бѣ слово и проуее. Вьзвесели же се царь, и прослави бога сь своими сьвѣтники. и посла его сь дары многы, писавь кь растиславоу[5] епістолію сице· богь, иже велить[6] вьсакомоу, да бы вь разоумь истинны пришьль, и на большіи се чинь стежаль[7], видѣвь вѣроу твою и подвигь, сьтвори нынѣ вь наша лѣта[8], ꙗвль боукви вь вашь езыкь[9], егоже не бѣ испрьва[10] было, нь тькмо вь прьваа лѣта, да и вы причьтете се великыхь езыцѣхь, иже славеть бога своимь езыкѡмь. и поути послахѡмь того[11], емоуже е богь ꙗви[12], моужа чьстна[13] и благовѣрна и книжна ѕѣло, філосѡфа[14]. и сь пріими дарь болшіи и чьстивѣи паче вьсакого злата и сребра и каменіа драгаго и богатьства преходещаго. и подвигни се сь нимь

[1] Pometnja pisaoca m. [illegible].
[2] Možda m. [illegible] ako nije m. lat. ad hoc.
[3] R. искони.
[4] R. ѡть бога.
[5] R. писа во скорости словоу m. писавъ ко ростисловоу.
[6] R. хотаи.
[7] Ryl. вьздвигль.
[8] Ryl. нынѣ испльнити се твоемоу прошенію вь наша лѣта.
[9] R. ꙗвль вѣ боукви вашь ꙗзыкъ.
[10] R. давно.
[11] R. и тоу ти послахомъ того тобѣ, Ryl. и послахѡмь ти того самого.
[12] Ryl. емоуже се богь ꙗви, R. емоуже ꙗви богъ.
[13] R. честива.
[14] R. книжна ѕѣло и философа.

[illegible]

[illegible]

снѣшно, и оутврьди рѣчь всѣмь срьдцемь възыскати бога. ѡбщаго спасенїа не ѡтрини, нь вьсе подвигни не лѣнити се, нь ѥти се по истинный поуть, да и ты, приведь ѥ подвигомь твоимь[3] вь божїи разоумь, прїимеши свою мьздоу вь того мѣсто, и вь си вѣкь и вь боудоущїи, за вьсе доуше, хотещее вѣровати вь христа бога нашего, ѡть нынѣ и до коньчины, и паметь свою ѡставлае проуїимь родѡмь, подобьно великомоу царю кѡньстантїноу.

XV. Дошьдьшоу же емоу моравы, сь великою чьстїю прїеть его[4] растиславь, и оучeники сьбравь и вьдасть ихь оучити. вьскорѣ же вьсь црьковныи чинь прїемь[5], наоучи ѥ оутрьници и часовѡмь и вечерни и павечерници[6] и таинѣи слоужбѣ. и ѡтврьзоше се по пророчьскомоу словеси оушеса глоухыхь, и оуслышаше книжнаа словеса, и езыкь ıасьнь бысть гоугнивыхь. богь же възвесели се[7] о семь, а дїаволь постидѣ се.

[1] Ovo bi kašnje dodato sasvim neprikladno, jer Mihail nagovara Rastislava, a ne Ćirila.

[2] Ispala je riеč: [illegible].

[3] R. своимь.

[4] и.

[5] R. преложи, и.

[6] R. nema: павечерници.

[7] R. возвыси са.

19. Odkriv ovo, što me radosću napuni, sumnjah, da i štenja novljanske službe mogla bi biti iz iste legende pocrpena. Uzporediv s toga prve redke s rečenom legendom, pa i s onom o sv. Metudu, sve do početka trećega štenja ne naidjoh ni na kakvu sličnost. Ali kad dodjoh do rieči: [illegible] itd., spomenuv se umiljate Ćirilove molitve pri smrti, ukaza mi se ciela ta molitva, kakva je ona legende o tom svetcu. I ovo, što nije nego dio XVIII poglavja, al mudro izcrpeno, napose ću navesti, a sa strane tekst legende, koji mu odgovara. Evo jedno i drugo:

[illegible] . . . . . [illegible][1] [illegible][2]. [illegible] [illegible][3] [illegible]

XVIII. . . . .

. . . . . . и якоже приближи се часъ, да пакы прїиметь и прѣставить се вь вѣчная жилища, вьздвигь роуцѣ свои кь богоу, и сьтвори молитвоу сь сльзами, глаголе сице: господи, боже мои, иже еси вьсе аггелскые чины и беспльтные силы сьставиль, небо же распель и землю ѡсноваль, и вьса соущаа ѡть небытїа вь бытїе привель, иже вьсегда послоушаеи творещїихь волю твою и боещїихь се тебе и хранещїихь заповѣди твое, послоушаи мое молитвы, и вѣрное ти стадо сьхрани, емоу же бѣ приставиль мене неключимаго и недостоинаго раба твоего, избави е безбожные и поганьские злобы[4], гла-

[1] Z. isto: servasti = [illegible], ali polag ćiril. imalo bi biti: [illegible].

[2] Za riečju: [illegible] ima biti ispušćeno: [illegible], koje nemaše ni Z. Srv. ćiril.

[3] [illegible] možda stoji m. [illegible].

[4] Polag glagolskoga teksta ovo stoji m. избави е ѡть вьсакое безбожные и поганьские злобы, и ѡт вьсакого хоульнаго и еретичьскаго и рѫчевьнаго еретичьскаго езыка.

[illegible]

голющїихь [2] на те хоулоу, и погоуби триезычноую ересь [3], и вьзрасти црькова свою множьствомь. и вьсе вь единодоушїи сьвькоупи, и сьтвори изредны люди, единомыслеще истиннѣи вѣрѣ твоеи и правѣмь исповѣданїи, и вьдьхни вь срьдца ихь слово твоего оусыновленїа. твои бо юсть дарь, аще ны прїель еси недостоиные на проповѣданїе евангелїа христа твоего, острещее се [4] на благаа дѣла, и творещее оугодна тебѣ. еже мнѣ бѣ даль, юко твоа тебѣ прѣдаю. оустрои ю силною твоею десницею, и покрыи ихь кровомь крилоу твоею, да вьси вьсхвалеть и славеть име твое, отца и сына и светаго доуха. аминь. лобьза же вьсе светынимь цѣлованїемь, и рече: благословень богь. иже не дасть нась вь ловитвоу зоубомь невидимыихь врагь нашихь, нь сѣть ихь ськроуши и избави ны оть истлѣнїа ихь. и тако поучи о господи. . . . . .

---

[1] Ova rieč stoji m. [illegible]. Srv. ćiril. tekst. Putujući u Rim naši blagovjestnici zadržaše se u Mletcih, gdje se prepirahu s tamošnjim svećenstvom, koje hotje sve jezike izključiti iz crkve izim žudinskoga, grčkoga i latinskoga. Ovo nam navadja žiće sv. Konst. u pogl. XVI s ovimi riečmi: вь венетїи же бывшоу емоу, сьбраше се на нь епископи и попове и чрьноризци, юко и врани на сокола, и вьздвигоше триезычноую ересь, глаголюще itd.

[2] глаголющїихь možda stoji m. глаголюща.

[3] Ryl. вѣроу и ересь.

[4] Ryl. подвизающее.

20. U drugoj službi prva dva štenja s početkom trećega, koja predhode Ćirilovu molitvu, počimlju s ovimi riečmi: [illegible] itd. Ovo je kao naslov ili kratak naznak predmeta, tako sastavljeno, kao što je u mučenikoslovu; a u tih se redcih u kratko spominje dostojanstvo naših svetaca, nazivajući ih ispovjednicima i zakonodavcima Krstovima, i o njih se povieda, da biše u Rimu ([illegible]). Iza ovoga kratkoga poviedanja, kakva ga ima u više starih časoslova o drugih svetcih[1], sliedi kazivanje da s. Ćiril otide u češku zemlju ([illegible]), gdje mnoga djela počiniv udostojen bi nazvat se mudroznancem ([illegible]). U istoj državi, jer o drugoj nema spomena, bijaše mu brat Metud biskup, a po rimskom, brozićevu i zaglavskom časoslovu nadbiskup ([illegible]), koji ne prestajaše dobročiniti i crkvene službe izpunjavati, dočim se Ćiril veoma staraše, da privede zabludjene duše na pravi put. Ćirilu se pripisuje, da je slovinske knjige izumio, svećenike i djakone uredjivao, i tim ugadjao rimskomu papi cjeća kršćanstva: što tako nevjernici obraćahu se na vjeru; čim sebi zadade velik trud. Kroz petdeset (sic) godišta napravljaše knjigu i napućivaše Krstove učitelje, koji bi slovenski službe bogu pjevali ([illegible]). Isti Ćiril pravdao se je u latinskih stranah s mnogimi latinskimi učitelji, a apostolik mu dobra hoćaše, što dobra o Bogu činjaše. Napokon o njem ta štenja kažu, da svetim duhom veden krstovom milošću izganjaše djavla iz čovječjih srdaca, čim mnoge nevjernike obraćaše na Krstovu vjeru.

Što sam naveo, slaže se s onim, što nam predstavljaju svi skupa ostali proučeni izvori; malo je što u ovom drugče pripoviedano.

---

[1] Na pr. u zadarsko-pašmanskom časoslovu XIV vieka: [illegible] itd. [illegible] itd. [illegible] itd. [illegible] itd. [illegible] itd. [illegible] itd.

Al pri tom valja mi primjetiti, budué da su djelovanja crkvena i književna naših apostola bila uzko skopčana, „što je jedan od njih učinio i izveo, lasno se moglo pripisati i drugomu", kako mudro veli Rački [1].

Ako za sv. Ćirila i Metuda rečena štenja kažu, da bjehu u češkoj zemlji, o tom nema dokaza u povjestničara, nego se zna samo, da Metud god. 873—874 pokrsti Borivoja češkoga kneza, ali ne u Češkoj, nego po svoj prilici u Svetopukovu dvoru u Moravskoj, i da se od onoga doba kršćanstvo sve to više širaše medju Česi, kojim bilo je doneseno još god. 845. [2] Što dakle sastavitelj službe spominje Češku u prvom štenju, uzeo je partem pro toto, budući Moravska s narodopisnoga gledišta bila češka zemlja. Da spisatelj ondje, gdje u prvom štenju spominje Češku, pod tim imenom razumije Moravsku, poznati je po drugom štenju, u kojem se opet štije: [illegible], t. j. u zemlji, u koju bi Ćiril poslan, i u kojoj se je i trudio, koja polag panonskih legenda i drugih spomenika nije nego Moravska bila. Ali ne samo sastavitelj novljanske službe nadieva češko ime zemlji, gdje se naši apostoli trudiše, nego i oni ljubljanske. Izvan štenja, u kojih ima: [illegible] i [illegible], opažuju se ova u pjesni na večernju: [illegible] itd. Pod zajmenom [illegible] ovdje sastavitelj imao je razumjeti sebe i ostale još živuće učenike, kojih dublje učio je sveti Ćiril Isukrstovu nauku, a pod imenom [illegible] stanovnike. Ovo potvrdjuje i drugi rešponzorij treće noćnice, u kojem ob obojici veli: [illegible] (a ne: [illegible]), [illegible]. Što za Ćirila spisatelj tih štenja veli, da poradi mnogih djela učinjenih u Moravskoj prozvan bi filosofom, prevario se je, čim još za njegove mladosti, što je bio za znanostmi zanesen, pribavilo mu je u suvremenika taj pridjevak. Da mu je brat Metud ne samo biskup, nego i nadbiskup, potvrdjuju nam papine povelje, koje ga tako zovu, kao n. pr. Ivan VIII u poslanici njemu (18 kal. jul. 879) upravljenoj: reverendissimo Methodio archiepiscopo

[1] Pismo slovjensko str. 91, bilj. 1.

[2] Po čemž i cely dům knižeci i většina národu českého na víru se obratila. Fr. Palacky. Dějini nar. česk. D. I. Č. 1. V Praze 1848, čl. V, str. 136—173.

Pannoniensis ecclesiae, a u onoj k Svetopuku (od istoga dneva): Methodius archiepiscopus vester. Poznato je takodjer da kao takov dobro činjaše i dužnosti svojega stališa izvršivaše. Da je Ćiril nastojao, da privede zabludjene duše na pravi put, imaju i njeke latinske legende. Slovinske pak knjige, o kojih se kaže, da je iznašao, to bi bila slova i način pisanja uz potrebljavanje starih slova, kojim biti će poštogod preinačio oblik, i druga dodao potrebita slovenskomu jeziku. Što spominje velik trud, a niže govori o napravljanju knjiga i uredjivanju Krstovih služitelja, koji bi slovinskim glasom i jezikom Bogu služili, svjedoči nam i Joan, eksarh bugarski: **по нѥже оубо свѧтыи человѣкъ божии къстатинъ философъ река, многы троудъі приѩ, строѩ писмена словѣньскыхъ кънигъ** [1]. Na početku trećega iz tih štenja ima: [illegible] (Brozić: [illegible]) [illegible] itd. Ovdje ima biti govor o godinah, koje je Ćiril doživio, i upravo ovako je Karaman razumievao ovo mjesto prevodeći štenja zaglavskoga časoslovnoga odlomka [2]. Ako li je pak u ovoj točki naznačeno vrieme, za kojega se je Ćiril bavio u Moravskoj [3], što bi se imalo izvesti iz onoga, što predhodi, i što sliedi, ne bismo se imali čudit, da je ovdje slovo Ⰾ (= 50) m. slova Ⰴ (= 5), na koje i naliči. Ova promjena mogla se je lakše dogoditi u kojem prastarom rukopisu obloga glagolskoga pisma, u kojem medju slovom Ⰾ (= 50) i slovom Ⰴ (= 5) manja je razlika. Što panonska legenda o sv. Ćirilu ima ciko pred molitvom toga svetca, opet drugo predstavlja [4].

Za prepiranja, što je imao u latinskoj strani s mnogimi latinskimi učitelji, kaže nam legenda, koja nam k tomu i ustanovljuje, da se je to dogodilo u Mletcih, kad su oba brata na putu bila, da u Rim idju (koncem god. 867 ili početkom god. 868). Što se nam napokon povieda, da je djavla izgonio iz čovječjih srdaca, ovo nam potvrdjuje pohvala o istom svetcu sliedećimi riečmi: **вѣсовскоую**

---

[1] К. Калайдовичъ : Іоаннъ Ексархъ Болгарскій 1824, str. 102—104.

[2] Karaman ovako prevadja: In uno eodemque instituto vitae permansit quinquaginta annos, regulando libros, et ministros Christi etc. V. prievod III L. II službe.

[3] T. j. od god. 863 do god. 867, koje niesu bile ciele kao što i svjedoči Translatio: Manserunt ergo in Moravia per annos quatuor et dimidium.

[4] **и вь томь ѡбразѣ прѣбысть дьнии .и.**

лесть прогона, и поганскїи мракъ и поганскоую лесть осващаа божественными лоуүами. Za čudesa pak, naći je u panonskoj legendi, da je kad se iz Kršone vraćaše, gorku vodu u sladku pretvorio itd.

21. Kao čovjek radostan, što krčeć ledinu, naidje na nješto blaga, te tamo i amo po njoj kopa duboke jame, ne bi li sve blago iznašao u njoj sakriveno; tako i ja veseo, što u štenjih jedne i druge službe odkrih što ne bih bio slutio: latih se pjesni[1], antifona i responzorija, koji su u ljubljanskoj službi vlastiti, i to da ih proreš̌etam, i poznam kakve su naravi, kakva li izvora. I premda se je htjelo posla s prispodobom, ne sustah, te i nadjoh, da su njeka bila izcrpena iz pohvale o sv. Ćirilu. Na pr. u pjesni na večernju ima: [illegible], što se slaže s riečmi pohvale: **на ѩзыцѣ его ѩко на хероувимѣ почиваше доухъ свѧтыи.** — [illegible], a pohvala: **обътеүе ѩко солнце всего мира просвѣщаа благодоуховенными оуүенїемъ**, takodjer: **ѩкоже и денница**, pa malo niže: **и под небесноую** (a ne: **поднебесноую**) **прошедша стопама своима вес мїр освятиста**[2].

U drugoj antifoni na pohvali štije se: [illegible], što pohvala drugimi riečmi pjeva: **нзъ млада үистъ бысть ѩко аггелъ**, a služba istočnoga obreda dvjema riečma svjedoči: **житие беспорока** (= **без порока**).

---

[1] Pjesni (hymni) niesu po pjesničkoj mjeri napisane, kao što niesu ni druge pjesni u glagolskih časoslovih i misalih sve do god. 1648, koje godine R. Levaković u časoslovu, a god. 1631 u misalu sve do jednoga na mjeru dotjerao, dočim u staroslovenskih knjigah grčkoga obreda ostadoše nepromienjene, t. j. u prostom govoru, o čem se Kopitar ovako god. 1843 izražaše: „Nam si proprius examines, videbis necdum esse absolutam ipsam librorum ecclesiasticorum ad graecos revisionem; meliorque hac in re est sors librorum glagoliticorum, metra latini breviarii e. gr. reddentium utcumque metrice, cum russici graecorum acrosticha tantum interpretentur quoad sensum, non reddant metrice ipsum graecum artificium.“ Proleg. histor. in: Evangelia slavice quibus olim in regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia Remensis, vulgo Texte du sacre. Lutetiae Parisiorum 1843. Cap. VI, N. 52.

[2] Srv. [illegible] Job. 1, 7. (= καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν ὑπ' οὐρανὸν πάρειμι) u mojoj čitanki staroslov. jezika. U Pragu 1864 str. 57. U Mikloš. Lex. 1862—65 ima **подъ** m. tabulatum itd. ali ovdje je žen. spola od imenit. [illegible] (= [illegible], **подь**).

22. Što se sadržaja tiče, prva nam pjesan (na večernju) u kratko predstavlja Ćirila kao otca i učitelja, koji, buduć mu srdce užeženo svetim duhom, božije tajne odkri učenikom i češkomu puku, kroz kojega i svjetlost prosinu. Sveti duh kao na Kerubinu na njegovu jeziku prebi. Isti Ćiril obišao je okoliš zemaljski, i nasijao zemlju učenjem, kojim izčeznuše krivovjerci, i mnogi ostaviše zloću, s čega se on na nebu slavi. Takodjer u pjesni na jutrnje: vlast vražju progoni; od njega divna je dika slovenskim svećenikom, koji se njegova učenja spominju. I antifone na pohvale sve jednako uzvišuju naše svetce, čim ob obojici njih predočuju, da se njihovim dobrim učenjem svietli crkva, da Ćiril prebi djevac tielom, da poslušan bi Bogu; priličan čistomu zlatu, svietli dobrimi d eli. Za oba brata donose, da su masline iz grada solinskoga (sic), biskupi i učitelji slovinske knjige, koji poznavahu i grčki i latinski jezik, koji se pobrinuše, da uče i pokrste Čehe i druge narode poganske. U toj antifoni riječ: ⰔⰑⰎⰉⰐⰠ-ⰔⰍⰀⰃⰀ stoji na mjesto ⰔⰑⰎⰖⰐⰠⰔⰍⰀⰃⰀ, koja promjena ima se metnuti na prepisatelja ljubljanskoga časoslova, ili na one, koji su prepisali časoslove, iz kojih je potekao ljubljanski, buduć Hrvatom poznatiji Solin (Salona), nego li Solun (Thessalonica). O istih svetcih u antifoni na blagoslovljen štije se, da na ovom svietu mnoga čudnovata znamenja (čudesa) ukazaše o Krstovu imenu.

23. Iznašašće komada panonske legende o sv. Kostantinu, rečenom Ćirilu, umetnutih u dvie navedene službe, potvrdjuje, kako ćemo vidjeti njezinu starinu, pa ujedno u njih je dokaza, da ta legenda nije nam došla nepokvarena. Ovo potvrdjuje i mnienje njekih, koji o kvarih jedne ili druge ili obje legende dosele su pisali, i kojih, premda ne svih, ovdje navadjam.

V. Hanka ovako se izrazi: „Ostatně v životu sv. Kyrilla snadno spozorovat ruske doplňky“ [1].

Za njim E S. ovako pisaše: „Sie behandelt das Leben eines jeden der beiden Brüder selbstständig, und scheint, wo fern sie, wie wahrscheinlich, wirklich noch von Schülern des Methodius verfasst ward, nur wenige spätere Zusätze erfahren zu haben“ [2]. A

[1] Časopis česk. Mus. 1846, sv. I, str. 5.

[2] „Ona se bavi životom svakoga od oba brata po na se, i ako je sastaviše Metudovi učenici, kako je prilika, ćini se, da joj je malo kašnjih dodataka učinjeno bilo“. Die Slawenapostel Cyrill und Methodius in: Katholische Wochenschrift herausgegeben von Dr. F. X. Himmelstein in Würz-

Dümmler govoreć o drugoj panonskoj legendi ovako razlaga: „Ob der ursprüngliche Text unserer Quelle durch spätere Zusätze vermehrt worden sei, lässt sich durch sprachliche Gründe nicht entscheiden, da wir sie nicht mehr in der Ursprache besitzen; auch nach inneren Wahrzeichen ist es mir nicht gelungen, hierüber etwas Sicheres auszumachen"[1]. Rački veli za žiće istoga Metodija, da: „ne dodje nam u ruke u svojoj prvobitnoj slici i podpunosti"[2], što, kako ćemo niže vidjeti, valja i za legendu o sv. Ćirilu.

Ovim ne ću da pobijam vjerodostojnosti panonske legende o sv. Ćirilu, što je naučenjaci dovoljnimi razlozi podupiraše, jer ako se je kašnje što uvuklo ili navrglo, ostaje vjerovno, da što se strogo Ćirilova žića (pan. legende) tiče ono bi vjerno napisano od kogagod Ćirilova učenika.

24. I da se je kvara uvuklo u legendu o sv. Ćirilu, kako gorispomenuti učenjaci tvrdo drže, može se, kako rekoh, potvrditi iz samih štenja obiju služba, ljubljanske i novljanske, premda nijesu nego malašan (petnaesti) dio te legende. Uzporedimo n. p. poglavje XIV i početak XV rečene legende sa štenji ljubljanskoga časoslova, pa ćemo se uvjerit, da je tako. I da ovo pokušamo, evo jednoga primjera iz službe ljubljanskoga časoslova. U njoj ima: [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], dočim u panonskoj legendi, kakvu je predstavljavljaju svi dosele poznati ćirilski rukopisi, štije se: сложи писмена, и начеть бесѣдоу писати еуаггельскоу: испрва (Rylski: искони) бѣ слово, и слово бѣ оу бога, и богь бѣ слово. Koji sravni ove dvie točke, vidjet će, da u ljubljanskoj službi prosto je kazano, kako je sv. Ćiril složio pismena, koja, možda po hrvatskom pučkom značenju rieči slovo, zovu se [illegible] [illegible], što valja kako da bi se reklo znaci za pisanje; a zatim, da je bio počeo novom azbukvom pisati, ali ne zna se što. I doisto Ćiril, kad ga Mihajlo car ponukovaše, da podje u Moravsku, odgovori: [illegible]' [illegible] [illegible], [illegible]

burg 1857, N. 4 str. 54. Njeki drže, da je spisatelj pod slovi E. S. glasoviti prof. I. Hergenröther.

[1] Hrvatski reklo bi se: „Je li prvotni sadržaj našemu izvorniku povećan bio potlašnjimi dodatci, nije moći prosuditi pomoću razloga oslonjenih na jeziku, pošto ga u prvobitnom jeziku nemamo; a i niesam se mogao ničesa o tom naufano doviti po nutrašnjih značajnih potezih". Die pannonische Legende von heil. Methodius von Ernst Dümmler in Archiv für Kunde österreich. Geschichts-Quellen, dreizehnter Band. I. str. 153.

[2] Arkiv za povjestn. jugoslav. knj. IV, str. 98—108.

[illegible], kako ima ljubljanski časoslov, i panonska legenda o sv. Ćirilu u Šafarika: **сь радостїю идоу тамо, аще имают (моравлѩне) боукви вь свои єзыкь** itd., to jest: Ćiril uvidjev, da se tu hoće pisma i knjiga prama slovenskomu jeziku, pita, imaju li Moravljani [illegible], **боукви** u svoj jezik. Na ovaj upit car odgovori: [illegible]? ili kako ima legenda po Šafariku: **дѣдь мои, и отьць мои, и ины мнози, искавше того, нѣсоуть обрѣли: то како азь могоу то обрѣсти?** Isti car pišući Rastislavu veli, da Bog [illegible], ili kako je u Šafarika: **явль боуквы вь вашь єзыкь, єгоже не бѣ испрьва было**; al spominje prievod jevangjelistara. U poglavju XV iste legende govor je o Ćirilovu prievodu, jer valja da se na prievod odnose ove rieči: **вь скорѣ же вьсь црьковиыи чинь прїемь, наоучи ѥ оутрьници и часовомь и вечерни и павечерници и таинѣ слоужбѣ**, ili kako ima rimski rukopis: **весь чинь церковиыи преложи, и наоучи ѩ** itd., a jasnije u Makarijevih Čet-Minejih: **прѣложи весь црковиыи оуставъ отъ грьчьска въ словѣнскъ азыкъ.** Ovdje se dakle čisto štije, da je Ćiril u kratko preveo knjige potrebite za jutrnje, časove, večernju i pavečernju, pa još za tajnu službu, t. j. časoslov i misal, i da je svoje učenike u tih učio. Ako je pa Ćiril preveo misal, nije dvojbe, da je imao prevesti i jevangjelska poglavja, koja se na misi štiju. Sve ovo još bistrije predočuje nam ljubljanska služba, koja u najzad navedenoj točki ovako glasi: [illegible]. Pamtimo, da [illegible] moglo bi ovdje naznačiti i jezik i azbukvu slovensku t. j. glagolsku, vlastitu Slovjenom. I panonska legenda o sv. Metudu veli što i ona o sv. Kostantinu t. j. Ćirilu, dapače u toj imamo znamenito sporedno mjesto, u poglavju V, u kojem o Ćirilu kaže, da pokad car Mihail bijaše ga ponutkovao, da s bratom ide u Moravsku, oba **на молитвоу . . . . . са наложиста . . . . тоу яви богъ философоу словеньскы книгы и абїє оустроивъ писмена и бесѣдоу съставль поути са атъ моравьскаго.** Ovo opet bolje razsvjetljuje poglavje XV iste legende, u kojem se štije: **отъ оученикъ своихъ посажь два попы скорописца ѕѣло прѣложи въ борзѣ вса книгы исполнь, развѣ макъкавеи, шестїю мѣсаць . . . . псалтырь бо бѣ токмо и євангелїє съ апостоломъ и избранными слоужбами и церковьными съ философомъ преложилъ первѣе.**

Iz navedenih dakle sliedi, da Ćiril u Carigradu izumje slova (po svoj prilici glagolska), i radio je, bi li se moglo š njimi služiti za pisanje slovjenskoga jezika, jer pokad pokaza caru, da se š njimi prilično može pisati, stavi se na put, pa netom stigne u Moravsku stade s bratom svojim prevoditi njeke knjige sv. pisma, t. j. toliko psaltir, koliko jevangjelje s apostolom i s izbranom crkvenom službom. Iza Ćirilove smrti sam Metud pomoću dvaju popova skoropisaca na brzu ruku u šest mjeseci prevede ostale knjige sv. pisma osim Makabejskih.

Što nam kaže dio panonske legende o sv. Ćirilu umetnut u ljubljanskom časoslovu, i potvrdjuje panonska legenda o sv. Metudu, to potvrdjuju svjedoci grčki, latinski i slovenski, koji bit će se bez sumnje naslonili na povjestničke podatke, ili barem na predavanje.

Evo ih redom. I počimljuć od grčkih:

Bugarska legenda iz žića sv. Klimenta ima[1]: τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι, λάμψαντες διδάγμασί τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καταστάντες παρὰ Θεῷ ἀμφιδέξιοι, . . . Μεθόδιος, ὃς τὴν Πανόνων ἐπαρχίαν ἐκόσμησεν ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου γενόμενος, καὶ Κύριλλος, . . . ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος, εἶτ' οὖν Βουλγάρων ἀσυνέτος εἶχον τῶν ἑλλάδι γλώσσῃ συντεθειμένων γραφῶν, . . . ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβενικὰ γράμματα, ἑρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους γραφάς ἐκ τῆς ἑλλάδος γλώσσης εἰς τὴν Βουλγαρικήν, ποιοῦνται δὲ σπουδὴν τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν παραδοῦναι τὰ θεῖα μαθήματα[2].

Grčka pa legenda o istom sv. Klimentu ovo donosi: (Κλήμης) πρῶτος μετὰ τοῦ θείου Ναοὺμ, Ἀγγελαρίου καὶ Γοράσδου τὴν ἱερὰν μετ' ἐπιμελείας ἐξεδιδάχθη γραφὴν, μεταγλωττισθεῖσαν συνεργείᾳ τῇ κρείττονι πρὸς τὴν ἐνθάδε Βουλγάροις διάλεκτον ὑπὸ Κυρίλλου, τοῦ ὡς ἀληθῶς θεοσόφου καὶ

[1] Vita s. Clementis episc. Bulgarorum. Graece ed. Fr. Miklosich. Vindobonae 1847, str. 3 br. II.

[2] U latinskom prievodu glasilo bi ovako: . . . . „Bulgarorum terram illustraverunt in his ultimis temporibus patres beati et magistri, lucentes praeceptis et miraculis, vita et sermone, positi ad dexteram Dei, ... Methodius, qui Panonum eparchiam ornavit archiepiscopus Moravi creatus, et Cyrillus . . . cum autem Slovenorum gens sive Bulgarorum non intelligeret libros graece conscriptos, . . . excogitant slovenicas literas, et divinitus inspiratas scripturas e graeca lingua in bulgaricam vertunt, et magno cum studio acutioribus discipulis tradunt sacras doctrinas“. Ginzel op. cit. Anh. I, 5. 33. N. 1, 2.

ἰσαποστόλου πατρὸς καὶ πρῶτον σὺν Μεθοδίῳ τῷ πάνυ διδασκάλῳ θεοσεβείας καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῷ Μυσῶν ἔθνει [1].

A u moravskoj legendi: Cumque viri Dei (Cyrillus et Methodius) ipsum regem (Moraviae) cum populo suo religiosa sollicitudine ad fidei lumen omnino provocassent, illis deinde vetus et novum testamentum vigilanti! cura exponentes, et informantes eos, plura de Graeco et Latino transferentes, in Sclavonica lingua canonicas horas et missas in ecclesia Dei publice statuerunt decantare [2].

Legenda o sv. Ljudmili: Sanctus Cyrillus . . . . graecis et latinis apicibus sufficientissime instructus . . . Moraviam est ingressus . . . . Inventisque novis apicibus sive litteris vetus et novum testamentum, pluraque alia de graeco sive latino sermone in sclavonicum transtulit idioma, missas caeterasque canonicas horas resonare sclavonica voce in ecclesia statuendo [3].

Dukljanski ljetopis ima: itaque Constantinus vir per omnia sanctissimus, atque in divinis scripturis profundissime a pueritia edoctus . . . . literam lingua sclavonica componens, commutavit evangelium Christi atque psalterium et omnes divinos libros veteris et novi testamenti de graeca littera in sclavonicam nec non et missam [4].

Slovenski svjedoci jesu nam:

Joan bugarski eksarh, koji je svakako za bugarskoga cara Simeona velikoga živio (888—917), dakle dok jošter življahu učenici naših apostola, ovako piše: **По нѥже оубо свѧтыи чeловѣкъ божии къстатинъ философъ река, мьногы троудꙑ приѩ, строѩ писмена словѣньскыхъ кънигъ, и отъ евангелиꙗ и апостола прѣлагаѩ изборъ: ѥлико достиже живꙑи въ мирѣ семь тьмьнѣмь, толикоже прѣложи . . . . съ нимъ же сꙑ и оставль ѥго въ житии семь великꙑи божии архиепископъ меѳодии, братъ ѥго, прѣложи вьсꙗ оуставьнꙑꙗ кънигꙑ .ѯ. ѿтъ еллиньска ѩзыка, ѥже ѥсть грьчьскъ, въ словѣньскъ** [5].

---

[1] Latinski ovako glasi: „(Clemens) primus cum divino Angelario et Gorasdo sacram scripturam strenue edoctus est, translatam ope superiore in dialectum Bulgaris illarum regionum propriam a Cyrillo, patre vera Dei sapientia pleno et apostolis aequiparando, et initio quidem una cum Methodio summo pietatis et verae fidei magistro apud Mysorum gentem“. P. J. Šafařík: Památky hlah. písemn. str. LVII.

[2] Ginzel op. cit. Anh. I, str. 15 N. 5.

[3] Ib. str. 15 N. 1, 2.

[4] Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum. V. Lucii: De regno Dalm. et Cr. Amstel. 1666, str. 440.

[5] Joann exarh. Izd. Kolajdovič. Moskva 1824, str. 129.

Crnorizac (koludar) Hrabar, koji je živio u doba, kad je bilo još ljudi, koji su bili vidjeli i poznavali učenike naših apostola u Bugarskoj (сѫть бо еще живи, иже сѫть видѣли ихъ) o književnih radnjah sv. Ćirila ovako se izrazuje: **свѧтыи коѡстантинъ фїлософъ, нарицаемыи кїрилъ, тъи намъ писмена створи и книгы прѣложи и меѳодие братъ его**[1].

Nestor, monah Kijevski, najstariji ruski ljetopisac (rod. g. 1056, † oko god. 1116), koji imaše pred očima panonske legende, pošto se š njima i u samih riečih slaže (srv. leg. o sv. Kost. pogl. XIV do XIX i one o sv. Met. pogl. V—IX), medju ostalimi veli: **сима же пришьдьшема (въ словѣньскоую землю) начаста съставлꙗти писмена азбоуковьнаꙗ словѣньскы, и прѣложиста апостолъ и евангелие . . . . . по семь же прѣложиста псалтырь и охтоикъ и проуаꙗ книгы**[2].

Stari hrvatski ljetopis ima: „jedan človik mnogo naučen i filosof imenom Kostanc, i taj muž biše sa svim dobar i sveta života . . . . . . i naredi popove i knjigu hrvacku, i iztumači iz grčkoga hrvacku knjigu i hrvacki tumači evangjelja i sve pistule crikvene i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem i naredi misu“[3].

Prolog prepisan god. 1330 navadja: **седѣше (Меѳодие) вь земли моравстѣи прѣложи вьсе .ѯ. книгь ветхаго и новааго закона ѡть грьчьскаго вь словѣньскыи**[4].

Bugarski ljetopis, što prof. Bodjanski nadje god. 1842 u vratislavskoj gimnazialnoj knjižnici sv. Mandalene na kraju rukopisnoga služabnika, a napisan bješe polovicom XIV vieka, ima: **въ царство сего михаила цара кръщен бысть словѣнскыи ꙗзыкъ морава, и данъ бысть имъ епископъ меѳоди, и поиде съ нимъ братъ его кѵрилъ . . . Сїа же прѣложиста въсе божьственое писанїе гречьскыхъ книгъ на словенскыи ꙗзыкъ на блъгарскыи**[5].

Drugi ljetopis ruski iz XV vieka ovako ima: **прѣложиша книги ѡтъ гречкаго ꙗзыка на словеньскыи ꙗзыкъ кирилъ философъ съ меѳедьемъ**[6].

---

[1] Mnicha hrabra o písmenech slovanských. Vydal P. J. Šafařík. V Praze 1851, str. 7.

[2] Chronica Nestoris. Ed. Fr. Miklosich. Vindobonae 1860. pogl. XX, str. 13.

[3] Arkiv za jugoslav. povjest. knj. I. str. 14.

[4] Гласник друштва србске словесности. св. XVI. У Београду 1863, str. 34.

[5] Бодянски : О времени произхожденія славянскихъ писменъ. Москва 1855, стр. 80.

[6] Ondje str. 96.

Navedena svjedočanstva slažu se u tom, da je Ćiril ili sam ili s bratom Metodom preveo knjige sv. pisma još i liturgičke, al što se tiče mjesta, gdje ih prevede, ili to nije spomenuto, ili ako je spomenuto, to je Moravska. Jedini Goderik u Translatio s. Clementis slaže se panonskom legendom o sv. Ćirilu, kakvu nam predstavljaju ćirilski rukopisi dosele proiznadjeni, jer veli: „Cumque ad partes illas (Moraviae) Deo praeparante, venissent, cognoscentes loci indigenae adventum illorum, valde gavisi sunt; quia et reliquias B. Clementis secum ferre audierant, et evangelium in earum linguam a philosopho praedicto (Constantino) translatum“ [1]; al Goderik bio bi jedini, koji bi zasvjedočio za spomenute ćirilske rukopise i to protiva panonskoj legendi o sv. Metodu, i protiva drugim svjedokom, od kojih njeki su suvremeni istih učenika naših apostola.

K tomu dodajmo, da ako bi bio prievod jevangjelja ugotovljen u Carigradu, a oni ostalih knjiga sv. pisma i liturgičkih u Moravskoj, bilo bi ostalo u tom prievodu jevangjelja njekih rieči, ili barem oblika malo ili ni malo upotrebljivanih u Moravskoj, a u ostalih knjigah ništar toga; ali ovo nije se jošte zamjerilo, dočim na protiv toliko u jevangjelju, koliko u drugih knjigah ima rieči iz latinskoga i njemačkoga jezika, koje svjedoče za prievod ugotovljen ne medju Grci u Carigradu, nego u Moravskoj medju Sloveni, t. j. u zemlji, u kojoj puk jur od njemačkih svećenika bijaše većim dielom obraćen na kršćansku vjeru i to po rimskom obredu.

Da je to tako bilo, već držaše Haupt, kojega rieči evo ovdje navadjam: „Dass sie bereits in Macedonien an die Uebersetzung der heil. Schrift gegangen, ist weder irgend bezeugt, noch selbst wahrscheinlich . . . Soviel ich nun weiss, begann in Mittelalter die Bekehrung heidnischer Völker nirgends, wie etwa heut zu Tage mit der Uebersetzung der Bibel, und alles spricht dafür, dass Cyrill und Method erst in Pannonien, dessen Bewohner durch das längst befestigte Christenthum für ein solches Geschenk reif waren, den Gedanken der Bibelübersetzung fassten, und bei diesem Werke nicht die vielleicht früher erlernte bulgarische Mundart anwandten, sondern die Sprache der Pannonier, für die sie es zunächst unternahmen“ [2].

---

[1] Ginzel op. cit. Anhang I. str. 9, br. 7.

[2] „Da su oni (Ćiril i Metud) u Macedoniji započeli prievod svetoga pisma, niti koji svjedoči, niti je vjerovno. Koliko ja znam, obraćanje poganskih

25. Osim ovoga kvara, koji sastoji u navedenom dodatku, ima i pometanja toliko u komadih panonske legende o sv. Ćirilu uvršćenih u ljubljanskoj i novljanskoj službi, koliko u samoj toj legendi, kakvu nam je predstavljaju dosada pronadjeni rukopisi. Ove pometnje imale bi se pripisati rdjavomu rukopisu, iz kojega je tko prepisao, il nepomnji prepisatelja, il što je ovaj kratkovid bio, il nije liepo čuo što bi mu drugi štio. Ovako se tumače pometnje u rukopisih drugih jezika, te se ovako mogu tumačiti i one, koje se u naših nalaze. Bilo kako bilo, medju pometnjami, koje se opažaju u komadu panonske legende o sv. Ćirilu uvršćenom u ljubljanskoj službi, ima ova u trećem štenju: **ⰲ ⱄⱂⱃⰰⰲⱐⰴⱁⱙ ⱆⰿⱁⰿⰻ ⱄⱁⰻⰿⰻ**. Da bi dokučio što znači druga rieč, i kako se k njoj odnose dvie zadnje, latih se spomenute panonske legende o sv. Ćirilu izdane od Šafařika. Po onom izdanju druga je rieč sastavljena, a treća pometno pisana; te valja ih ovako razstaviti: **ⰲ ⱄ ⱂⱃⰰⰲⱐⰴⱁⱙ ⱆⰿⱁⰿⰻ ⱄⱁⰻⰿⰻ**. Pometnja u trećoj rieči po sebi ne bi vriedila nego da pod njom napišem izvornu rieč; al kad medju bilježkami na kraju spomenutoga izdanja nadjoh, da ista legenda u Rylskom ćirilskom rukopisu iz XV vieka [1] ima ista pometnja, pa opet u Makarijevih Čet-Minejih [2], u njekom zborniku [3], u rimskom rukopisu [4], ne samo imao sam se čudom čuditi, nego još promisliti, kako se je ta pometnja podkrala sastavitelju ljubljanske službe, pa i prepisateljem tih ćirilskih rukopisa [5]. Da je ta pometnja potekla

---

pukova srednjega vieka ne počimljaše, kao sada počimlje, prievodom sv. pisma; nego sve nas naganja na mnienje, da Ćiril i Metud začeše misao o tom prievodu stoprv u Panoniji, gdje kršćanstvo od dugoga vremena već ukorienjeno, bilo je usposobilo puk, da se okoristi onakvim darom, i na mnienje još da ta braća služiše se za oni posao ne bugarskim nariečjem, što su ga možda prije naučili bili, nego jezikom Panonaca, za koje se posla uhvatiše“. Haupt über Kopitar's Glagol. Cloz. Wien. Jahrb. XVII, 131.

[1] **сь карьдою и оумωмь своимь.** Šaf. Pamat. dřevn. písemn. Jihosl. Ž. sv. Konst. str. 32.

[2] Žiće Kiril. u Makar. Čet-Min. **феврАль** str. 916: **ωтвѣщА емꙋ цѣсарь с правьдою оумомъ своимь**, a u onom za октобар: **ωтвѣщА емꙋ паки цѣсарь с правьдою и оумомъ своимъ.**

[3] U pamuč. ruk. sborniku mosk. duhov. Akad. pod br. 63, str. 115: **отвѣщА емꙋ паки цѣсарь съ правдою и оумом своимъ.**

[4] **со правдою соими соими.**

[5] Šafařík dočim u bilježkah navadja, da Rylski rukopis, po kojem je izdao panonsku legendu o sv. Ćirilu, ima: **и оумωмь**, ne kaže ima li koji drugi rukopis: **оуемь**, niti, da je on popravio **оумωмь** u **оуемь**. I drugi,

iz pretvorenja obloga glagolskoga slova з u э i uvršćenja slova ꙟ za prvim odmah slovom, ili iz pretvorenja ćirilskoga ѥ ili є u о i umetnuća slova и odmah za prvim slovom: o tom svak bi se lahko uvjerio; al da se je slučajno podkrala spisatelju il prepisatelju ljubljanske službe i prepisateljem imenovanih ćirilskih rukopisa, nitko ne će ni za tren držati. Ako dakle nije se slučajno podkrala jednomu, pa opet slučajno drugim, a ona imala se je podkrasti, dakako slučajno, barem jednomu, i to prepisatelju onoga rukopisa, iz kojega neposredno ili posredno potekoše glagolska služba ljubljanskoga časoslova i spomenuti ćirilski rukopisi, ali nikako prevoditelju, ili spisatelju panonske legende, t. j. slovenskoga izvornika legende. A kad se je ovo dogodilo? Prije nego što je sastavljena ljubljanska služba, t. j. kako ćemo poniže vidjeti, koncem IX, ili prvih godina X vieka, al ne kašnje, jer tada bismo imali držati, da je tkogod u poznije vrieme po kojem ćirilskom rukopisu, u kojem bila se je već uvukla ta pometnja, promienio u glagolskoj službi rieč: ꙟзмı u ꙟмꙟмı. Zaključak, da se je navedena pometnja podkrala još koncem IX stoljeća, ili početkom X, vodi nas opet na drugi. Glagolsko oblo pismo upotrebljavalo se je od IX do XII vieka za knjige zapadnoga i istočnoga obreda, dapače najstariji dosele pronadjeni rukopisi toga pisma, svi su istočnoga obreda, a po tom i panonska legenda o sv. Kostantinu, rečenom Ćirilu, koja je onoga obreda, i iz konca IX ili iz početka X vieka, imala je biti prevedena, ili pisana glagolskim oblim pismom, i po svoj prilici i ona o sv. Metudu, koja je iz istoga doba, a vjerovno istoga spisatelja, pa napokon i sama pohvala o sv. Ćirilu.

26. Ako hočemo, da ustanovimo vrieme, kad su bile sastavljene ove dvie službe, koje sadržahu i sadrže časoslovi XIV i XV vieka, evo dokaza.

Jedna od njih, to jest, ljubljanska nosi sobom znake duboke starine, dapače opredjeljuje po sebi viek, kojega je bila napisana, to jest, konac IX il početak X vieka. Znakovi te duboke starine jesu rieči: ꙟѫꙟmзmı, ꙟѫзгꙟvꙟ, ѫзmьћ, koje se u pjesnih, antifonah i rešponzorijih nalaze, koji nijesu mogli biti napisani nego od kogagod Ćirilova učenika, jer tko je drugi mogao Ćirila na-

koji su o istoj legendi pisali, ne govore o toj pometnji, koju predočuju sačuvani rukopisi.

zvati učiteljem, sebe sa drugimi štovatelji učenike, čeda? Evo kako glase mjesta, gdje su te rieči: [illegible]. A malo niže: [illegible]. Još: [illegible] itd., i: [illegible]. — [illegible]. — [illegible]. Napokon: [illegible]. Ovomu ne protivi se jezik, koji, istina je, s pravopisom i s oblikom pismena ne predstavlja nam nego doba, kad bi napisan časoslov, to jest početak XV vieka, kako nam ga predlažu i ostale crkvene glagolske i ćirilske knjige toga i XIV stoljeća; ipak ta služba i ona novljanskoga časoslova s dieli izcrpenimi iz panonske legende o sv. Ćirilu sadrže trag staroga jezika.

Glavni znaci staroga jezika u dielovih panonske legende uvršćenih u te službe, pa i u cielih službah jesu ovi:

a. pravi oblik 4 padeža jednine kod I-sklonitbe u riečih za žive stvari i osobe, koji se s 1 padežem slaže, n. pr. [illegible] (cir. pan. leg. **епископа и оучителѧ**), [illegible] (cir. **троудьна соуща**), [illegible] (cir. **моужа чьстна и благовѣрна и книжна ѕѣло философа**), [illegible] (cir. **къ христа бога нашего**).

b. pravi oblik zajmena [illegible] u 4 padežu množine: [illegible] (cir. **и въдасть ихъ оучити**), [illegible].

c. posjedovni pridavnik [illegible] gdje ćirilska pan. leg. ima **твои**: [illegible] (cir. **неключимаго . . . недостоинаго раба твоего**), [illegible].

d. stari oblici tvrdoga (nesigmatičkoga) aorista: 1. os. jedn. [illegible], 3. os. množ. [illegible].

e. rieči u starom obliku n. pr. [illegible] ([illegible]), [illegible] iz riedka imenit. [illegible] (**заградь**).

f. priedlog [illegible][1]: [illegible] (per verba).

---

[1] Ova rieč mogla bi bit panonska, al nikako ruska, jer ljubljanski časoslov nije porušen, kao što nije ni zadarsko-pašmanski, u kojem sam

g. roditeljni padež za zanikateljnom riečcom ꙑз: ꙋзз ꙍз ьꙗꙗв ꙑз ꙧзꙧbзꙍ' ꙋꙑ ꙑꙗꙍꙍзꙧbз ꙋꙋꙍьꙍꙍꙋꙍ (ćir сию во рѣчь itd.)

27. Starina jedne i druge službe, a najskole ljubljanske, potvrdjuje onu legende o sv. Ćirilu, koja i po tom imala je biti pisana, te i prevedena koncem IX, ili početkom X stoljeća. Ako li ta legenda bješe u to doba pisana, i to u Panoniji, sva je prilika, da bi prievod slovenski (iz grčkoga, kako mni Miklošić) pisan slovenskimi slovi t. j. oblimi glagolskimi, tada u običaju, i da iz obloga glagolskoga rukopisa, ili neposredno, ili posredno potekoše komad prerano uvršćen u ljubljansku, i komad umetnut u novljansku službu, a napokon i svi ćirilski priepisi te legende sačuvani, i izgubljeni, ili jošte neodkriti.

28. Spomenute dvie službe imale su se upotrebljavati gdje je rimsko-slovenski obred vladao, al tko zna u kojih je biskupijah ili županah jedna, u kojih li druga. Po mjestih, u kojih su bili napisani, ili upotrebljavani časoslovi s tima službama, starija od njih bit će se upotrebljavala u zlatnom Pragu, u predgradju Emaus, gdje bi se upotrebljavalo sazavo-emausko jevangjelje, t. j. remsko, kojega poslanica i jevangjelje slažu se s ljubljanskom službom. Ista služba bit će se upotrebljavala u Boljunu u Istri, i u Saljskom selu. Drugom službom bit će slavili naše apostole u Zaglavi,

---

je još dva puta našao. Evo oba primjera: ꙑьз зꙍꙍꙍꙑꙍꙑзꙍꙋꙑзз ꙍꙍꙍз-ꙑзз = Per evangelica dicta. ꙑьз ꙍꙍꙑꙍꙧзꙑзз ꙋꙍꙍзꙍꙍꙍꙗ ꙅьзꙍꙍ = Per lignum sanctae crucis (Broz. ꙍꙍꙑꙍꙧзꙑзꙧꙑ ꙋꙍꙍзꙍꙍꙍꙗ ꙅьзꙍꙍ). Panonska rieč mogla bi takodjer biti i priedlog: ꙍꙍз (= вы), koji vriedi koliko priedlog ꙋꙍꙑ, a nalazi se sdružen s glagoli. Šafařiku, koji je bio za čudo u glagolskom psaltiru opazio dva primjera: ꙍꙍꙋꙗꙋꙍꙍꙋꙍꙍꙋ (eripere) 68, 22, i ꙍꙍꙋꙋꙍꙍꙋꙍꙋꙍꙍꙋ (procedere) 44, 5, bio sam god. 1857 priobćio još takovih pet iz spomenutoga zadarsko-pašmanskoga časoslova XIV vieka. (V. Ueber den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus. Prag 1858, str. 44): ꙍꙍꙋꙍьзꙋꙍꙍꙋьꙍꙍꙍꙋ, ꙍꙍꙋꙍꙍьꙗꙍꙋꙍꙍꙋ, ꙍꙍꙋꙍꙋꙋꙍꙍꙋ, ꙍꙍꙋꙍꙍꙍꙍꙍꙍꙋ, ꙍꙍꙋ-ꙗзꙑꙋꙍꙍꙋ. Ovih zadnjih godina opet sam drugih primjera našao, koje ovdje navadjam s njekimi od prvih: зꙍꙍ ꙋꙋꙍꙋ ꙍꙍꙋꙍ'ꙍꙍꙍꙍ Judit 10, 4, ꙍз-ꙍꙍꙋꙍ'ꙍꙍꙍꙋ ꙍꙍꙑꙑз 10, 11, u I vrbn. časosl. XIII v. ꙋ ꙍꙍꙍꙋзꙍꙑ (ьꙋꙅꙋ) ꙍꙍꙋꙑзꙍꙍ' ꙍ Ish. 4, 7, dočim 4, 6 štije se: ꙋꙍꙍꙑзꙍꙍ' ꙍ u vidov. časosl. god. 1396 a u rimskom čas. god. 1379 u Jobovih knj. ꙋ (ꙍꙍ) ꙍꙍꙋꙍꙍ-ꙋꙍꙍꙋ ꙋꙍꙍꙋзꙧꙑ 8, 16, ꙅзьзꙑ ꙧꙋꙋ ꙍꙍꙋꙍьꙋꙋꙍꙍьꙍꙍꙑ зꙋꙍꙍꙑ 29, 19, ꙍꙍꙍз ꙍꙍꙋꙋꙍꙍꙋꙍꙋꙍꙍ' ꙍз ꙑз, 41, 7. Srv. uvignan od szlauui bosigę (= вънгнанъ отъ славы божиѩ = vygnan ot slavy božiję) u: Carantanica Fragmenta, Kopitar: Glagolita Cloz. p. XLI. Epil. i priedloge p r o i v y u češkom jeziku.

i u Tribihovićih u senjskoj biskupiji, gdje god. 1387 bijaše časoslov sada čuvan u rimskoj propagandi; isto u Novom, u hrvatskom primorju, u senjsko-modruškoj biskupiji, napokon u Omišlju (Castromusculum, Castelmuschio), gdje bijaše pleban Nikola Brozić, koji se je u Mletcih pobrinuo za tiskanje već spomenutoga časoslova, napokon po svoj prilici i u svoj krčkoj biskupiji, u kojoj življaše rečeni Brozić.

29. Prije nego zaključim, ne će u zalud biti ako pozornost svrnem na njeke podatke, koji nam izviru iz predstavljenih služba, i iz komada panonske legende o sv. Ćirilu u njih uvršćenih, i to da bih dokazao, da su Ćiril i Metod u Moravskoj uzdržali rimski obred, već prije u toj državi uveden, ili, da kod Hrvata takov obred bivaše barem prije XI vieka.

Poznato je već, kako solnogradski nadbiskupi obtuživahu Metoda, što im bijaše ušao u njihovo područje, što bijaše iznašao nova slova, što vilescere fecerit latinsku misu, uvedši slovenski jezik, ne govoreć o misi koju papa Ivan VIII spominje, i pod kojom se riečju kod Latinaca razumije nekrvavo posvetilište, što isti papa poziva naše apostole u Rim, da se opravdaju o novouvedenom jeziku, o vjeri, radi koje neprijatelji bili su ih obtužili; osim toga, što Anonymus de conversione Carantanorum spominje samo jezik, ne govoreć o moravskoj državi, gdje je bila još prije uvedena kršćanska vjera s rimskim obredom, niti govoreć o istom obredu zaostavšem u stranah, po kojih su naši apostoli radili. Ne treba, da govorim, da se nije u tih pokrajinah našlo glagolskih rukopisa istočnoga obreda, al niti ćirilskih, ako se izuzmu pražki odlomci glagolicom napisani, a istočnoga obreda, koji ipak niesu ni toliko stari, niti se dobro zna, jesu li u Češkoj, ili u doljnih stranah pod Češkom pisani bili. Nemajući nijednoga svjedočanstva, da su naši apostoli uveli istočni obred budi u Moravskoj budi u Panoniji, budi u Hrvatskoj, proći ću na ono što se može o tom iz navedenih služba zaključiti. I najprvo iz navedenoga komada panonske legende o sv. Ćirilu, koji se nalazi u ljubljanskoj službi, već sam dokao, da prievod jevangjelistara bi učinjen u Moravskoj, a ne u Carigradu, i da taj jevangjelistar ne počimaše kako onaj grčkoga obreda t. j. s prvim dielom I poglavja jevangjelja po Ivanu, i kako ima ta legenda u ćirilskih rukopisih, u čem njeki nalažahu dokaz, da od naših apostola bi uveden grčki obred. Iz istoga komada izvodi se, da dru-

goga obreda službe niesu oni uveli, nego pridržali onu, što su bili našli, te je samo prevedoše na slavenski jezik, jer se u njoj o sv. Ćirilu štije, da: [Glagolitic text] . . . . [Glagolitic text], il kako imaju ćirilski rukopisi po Šafaříkovu izdanju: илоучи ѥ оутрьници, и часовомь, и вечерни, и павечерници, и таинѣи слоужбѣ. I doista u ovoj točki imamo dvostruki dokaz za rimski obred, t. j. nalazimo četiri poglavitija diela crkvene službe po rimskom obredu: matutinum, horas, vesperas et completorium, za koji zadnji dio spisatelju ljubljanske službe izbjegla je rieč: [Glagolitic text] (павечерница), dočim kad bi naši apostoli uveli bili istočni obred, drugovačja bila bi ta razdjelba. Drugi je dokaz u riečih: [Glagolitic text], koje rieči imaju biti stare, koliko sam dokazivao, da je sama služba ljubljanskoga časoslova, a mal da ne suvremena istoj panonskoj legendi, u kojoj, ako proiznadjeni ćirilski rukopisi imaju: таиноу слоужбоу, lahko je vjerovati, da je u tom promjena, budući da je istočnjakom Sacrificium Missae t. j. Missa poznatiji bio pod imenom μυστήριον, koja pretvora ne opaža se u panonskoj legendi o sv. Metodu gl. VIII, u kojoj se čisto štije: и съ свѧтою мьшею, рекше съ слоужбою, t. j. i sa svetom misom, koja se (kod Slovenaca istočnoga obreda) zove služba: rieči, koje su bile dodate da bi štioci na istoku, gdje biše ugotovljeni proiznadjeni priepisi ćirilski, razumjeli što znači мьшѧ (t. j. Missa). Ista rieč мьша malo poniže u istom poglavju nalazi se gola: да на мьши прьвое чтоутъ апостолъ и еуангеліе itd. A ne dokazuje li i sama služba o sv. Ćirilu i Metudu po rimskom obredu, kakvu nam predstavlja ljubljanski časoslov, a sadržavaše saljski, da, budući ona napisana od jednoga učenika naših apostola, toliko taj učenik, koliko drugi š njim, s kojimi Ćirila nazivlje otca, učitelja, a sebe s njimi učenike, čeda, držali su se rimskoga obreda?

Da su naši apostoli zaodjeli rimski obred slovenskim jezikom, imamo i svjedočanstva. Anonymus Salisburgensis u Historia Carantanorum povieda: „usque dum quidam graecus, Methodius nomine, noviter inventis sclavinicis litteris, linguam latinam, doctrinamque romanam, atque litteras auctorales latinas philosophice superducens, vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et evangelia, ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverant.“ A u moravskoj legendi (br. 5): „plura de Graeco et Latino

